

Tutkimuksen tulkinta suomalaisesta äärioikeistosta

Suomen historian pro gradu –tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Lokakuu 2003

Kalle Ohtonen

Tiedekunta HUMANISTINEN		Laitos Historian ja etnologian laitos	
Tekijä Kalle Ohtonen			
Työn nimi Tutkimuksen tulkinta suomalaisesta äärioikeistosta			
Oppiaine Suomen historia		Työn laji Pro gradu -tutkielma	
Aika lokakuu 2003		Sivumäärä 99	
Tiivistelmä - Abstract			
<p>Tutkimuksen tavoitteena on vertailla suomalaisen äärioikeiston tutkimuksia, niistä esitettyjä historiallisten aikakauskirjojen arviointeja, artikkeleita ja yleisesityksissä annettavaa kuvaa toisiinsa ja keskenään.</p> <p>Tutkimus rajoittuu äärioikeiston myöhäisimpään vaiheeseen eli lähinnä 1930-luvun alkupuolelle. Mukana on varhaisempiakin ilmiöitä, mikäli ne ovat olleet merkittäviä pääasiallisen tutkimuskohteen kannalta. Toisaalta on myös jatkettu ajallisesti aina järjestöjen lakkauttamiseen saakka toisen maailmansodan jälkeisen rauhansopimuksen perusteella. Keskeisiä tutkimuskohteita ovat tällöin Akateeminen Karjala-Seura, lapuanliike, Isänmaallinen Kansanliike ja lisäksi muita pienempiä äärioikeiston järjestöjä.</p> <p>Tutkimuksessa on vertailtu erilaisia tulkintoja uuden retoriikan argumentaatioteorian avulla. Vertailtavina olevat tulkinnat on tehty eri aikoina ja erilaisten lähdemateriaalien ja tutkimustavoitteiden pohjalta. Tutkimusten aihepiirit eroavat toisistaan, eikä varsinaisia päällekkäisyyksiä juurikaan esiinny. Samaan aiheeseen kohdistuvia tulkintoja löytyy useita oikeastaan vain kahdesta kokonaisuudesta, jotka muodostuvatkin siten tutkimusten jaottelun kannalta merkityksellisimmiksi. Lähes poikkeuksetta on esitetty tulkinta lapuanliikkeen synnystä. Toisaalta järjestöjen yhteydessä tutkijat ovat käytettäneet termiä, joka määrittelee ne myös käsiteellisesti.</p> <p>Järjestöjen muitakin puolia on tuotu esiin, mutta niiden osuus kokonaiskuvan hahmottamisessa on toissijainen siinä mielessä, että ne ovat pitkälti linjassa lapuanliikkeen synnystä esitetyn tulkinnan kanssa. Vertaamalla ja yhdistelemällä eri tutkimusten tuloksia voidaan luoda kokonaiskuvaa äärioikeistosta tutkimusten täydentäessä toisiaan.</p>			
Asiasanat Äärioikeisto, AKS, IKL, Lapuanliike			
Säilytyspaikka Historian laitos, yliopiston kirjasto			
Muuta tietoja			

1. Johdanto	4
2. Äärioikeistotutkimukset ja kritiikki	8
3. Äärioikeiston määritelmä	15
3.1. Käsitteiden käyttö	15
3.2. Äärioikeiston järjestöt Suomessa	24
3.2.1 Akateeminen Karjala-Seura	25
3.2.2. Lapuanliike	29
3.2.3. Isänmaallinen Kansanliike	39
3.2.4. Muut äärioikeiston järjestöt	42
4. Äärioikeiston järjestöjen ohjelmat	46
4.1. Nationalismi äärioikeiston järjestöissä	49
4.2. Kansakokonaisuus äärioikeistossa	53
4.3. Kansainväliset aatteet	58
5. Propaganda ja äärioikeistojärjestöjen sisäpoliittiset tavoitteet	62
5.1. Akateeminen Karjala-Seura	64
5.2. Lapuanliike	64
5.3. Isänmaallinen Kansanliike	68
5.4. Muut äärioikeiston järjestöt	70
6. Äärioikeiston ulkopoliittiset tavoitteet	73
6.1. Akateeminen Karjala-Seura	73
6.2. Lapuanliike	74
6.3. Isänmaallinen Kansanliike	75
7. Toimintamuodot	77
7.1. Akateeminen Karjala-Seura	78
7.2. Lapuanliike	78
7.3. Isänmaallinen Kansanliike	82
7.4. Muut äärioikeiston järjestöt	85
8. Päätäntö	86
Lähteet	93

1. Johdanto

Lapuanliikkeestä on kirjoitettu paljon, mutta aihepiiriä on tutkittu vähän, kuten Juha Siltala asian ilmaisee¹. Mielipiteeseen on helppo yhtyä ja laajentaa sitä koskemaan koko suomalaista äärioikeistoa 1920-luvun lopun ja 1930-luvun osalta, sillä niin sanottuihin heimosotiin vuosina 1918 – 1922 keskittyviä tutkimuksia on huomattavasti enemmän kuin äärioikeiston viimeisimpään vaiheeseen liittyviä. Siltalan kommentti voidaan ymmärtää toisellakin tavalla kuin tutkimusten määrän arvioimisella. Sen voidaan katsoa arvostelevan myös tutkimusten laatua. Äärioikeistosta julkaistut tutkimukset ovat ilmestyneet vuosien 1949 ja 1998 välillä ja erilaiseen lähdemateriaaliin tukeutuen, osin valintojen, mutta suurelta osin myös lähdemateriaalin saatavuuden perusteella. Arkistojen avautuessa ja uusien lähdemateriaalien tullessa yleiseen tietoon täytyy tulkinnat aina uusissa tutkimuksissa sovittaa käytettävissä olevaan materiaaliin. Tällöin tulkinnat aina muuttuvat ajan kuluessa ja uusien tulkintojen teko on edellisten tulkintojen pohjalta mielekäästä.

Uusien tulkintojen muodostuminen ei ole riippuvainen ainoastaan saatavilla olevasta lähdemateriaalista, kuten eivät aikaisemmatkaan tulkinnat. Historiantutkimuksen näkökulmat, sisällöt ja painotukset sitoutuvat läheisesti yleisiin taloudellisiin, sosiaalisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin prosesseihin.² Äärioikeiston tutkimuksen osalta myös myyttisillä ja mentaalisilla tekijöillä on katsottu annettun enemmän tai vähemmän selitysarvoa. Historian ilmiöitä voidaan pyrkiä selittämään myös niin sanotuilla suurilla selityksillä, kuten kapitalismiteorialla.³ Tämän vuoksi tutkimuksen ajankohta, ajan suuret kysymykset ja ajankohtaiset puheenaiheet päätyvät tekstiin. Tulkintoihin vaikuttavat näin ollen aina menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus eräänlaisena vuoropuheluna. Nykyisyys ja tulevaisuus synnyttävät uusia kysymyksiä ja selitysmalleja,⁴ jolloin myös tulkinnat muuttuvat. Pertti Haapalan mukaan historian uudelleenkirjoittaminen ei ole luonnollista edistystä, vaan se on vastaus maailman muuttumiseen, kertomus törmäyksistä todellisuuden kanssa.⁵ Samalla tavalla kuin tyytymättömyys yhteiskunnassa esiintyvään historiaa koskevaan tietoon on ylipäätään historiantutkimuksen pontimena.⁶

¹ Siltala 1985, 19.

² Ahtiainen ja Karvonen, 1990, 11.

³ Haapala 1989, 115, 117 – 123.

⁴ Ahtiainen ja Karvonen 1990, 11 – 12.

⁵ Haapala 1990, 69.

⁶ Kettunen 1990, 166.

Monimuotoisesta aiheesta on arvatenkin esitetty useita eri tulkintoja. Ne ovat pääosin keskittyneet vain yhteen osaan ilmiötä, joka on paremminkin kuvailtavissa monimuotoisena. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on hahmottaa sitä kuvaa, minkä äärioikeistosta tehdyt tutkimukset aiheesta esittävät. Ilmiön monimuotoisuuden esiinsaamiseksi käsittely rakentuu siten, että esittellään lyhyesti liikkeitä. Varsinainen äärioikeiston ajamisen aiheiden tarkastelu tapahtuu aihepiireittäin toiston välttämiseksi, sillä pääasiassa monet äärioikeistoon laskettavissa olevat liikkeet ajoivat samoja asioita eri muodoissa ja eri keinoin. Erojakin on havaittavissa, mutta tätä kautta nekin tulevat selkeämmin esille ja helpottavat liikkeiden välistä vertailua.

Teeman lähteenä ovat sekä äärioikeistoa koskevat perustutkimukset että aihepiiriä sivuavat tutkimukset, sekä historiallisten aikauskirjojen esittämät arvioinnit ja artikkelit. Lisäksi on vertailtu tutkimusten antamaa kuvaa yleisesitysten antamaan kuvaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään äärioikeiston myöhäisempään kauteen eli 1920-luvulle ja siitä eteenpäin. Tällöin tutkimus kohdistuu pääasiassa lapuanliikkeeseen, Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen (IKL) sekä Akateemiseen Karjala-Seuraan (AKS), joka tosin oli muodostunut jo aikaisemmin, mutta kuuluu monien merkittävien sidostensa vuoksi oleellisesti myös tähän tutkimukseen. Oman osansa tutkimukseen tuovat pienemmät, lähinnä Saksan kansallissosialismin mallin mukaan muodostetut järjestöt sekä esimerkiksi vapaussodan veteraanijärjestöt. Tutkimuksen ulkopuolelle sen sijaan jäävät äärioikeiston varhaisemmat vaiheet eli niin sanotut heimosodat vuosilta 1918-1922 sekä suojeluskunnat. Ne toimivat varsin aktiivisesti äärioikeiston kanssa, mutta niiden varsinainen tehtävä ja tavoite oli kuitenkin toisenlainen.

Tutkimuksen painopiste on ollut äärioikeiston varhaisemmissa vaiheissa, mutta myöhempiäkin ilmiöitä on tutkittu. Varhaisimmat suomalaista äärioikeistoa koskeneet tutkimukset olivat maan rajojen ulkopuolella ilmestyneitä. Charles Leonard Lundinin *Suomi toisessa maailmansodassa* (1960) lienee ensimmäinen äärioikeiston merkitystä maailmansotien välisessä Suomessa tarkastellut teos, vaikka sen painopiste varsinaisesti olikin muualla. Marvin Rintalan *Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics* (1962) puolestaan tarjoaa ensimmäisen kokonaisesityksen aiheesta. Suomalaiset tutkijat ovat pääasiassa keskittyneet johonkin tiettyyn järjestöön ja tutkineet ja tulkinneet tapahtumia siitä käsin. Lähtökohta ei välttämättä ole paras mahdollinen, mikäli halutaan luoda kokonaiskuvaa ilmiöstä.

Muita kokonaisesityksiä ovat Toivo Nygårdin *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä* (1982) sekä Henrik Ekbergin *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932 – 1944*

(1991). Vaikka molemmat ovat kokonaisesityksiä, ne keskittyvät aivan eri järjestöihin, mikä osoittaa erinomaisesti ilmiön moninaisuuden. Yksittäisiä järjestöjä ovat tutkineet esimerkiksi Risto Alapuro teoksessaan *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla* (1973), Juha Siltala kirjassaan *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* (1985) ja Mikko Uola teoksessaan *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932 – 1944* (1982).

Teoreettisesti tutkielmassa tukeudutaan uuden retoriikan argumentaatioteoriaan, joka kattaa kaikki vaikuttamiskeinoihin, kuten vakuuttamiseen tai suostutteluun, tähtäävät esitykset yleisöstä ja käsitellyistä asioista riippumatta.⁷ Näiden vaikuttamiskeinojen erona Perelman pitää sitä, että suostutteluun tähdätään tarkemmin rajatulle erityisyleisölle suunnatuissa esityksissä ja vakuuttamista taas käytetään universaaliyleisöön vedottaessa.⁸ Tutkimustehtävän kannalta tämän voisi yleistäen erottaa siten, että varsinaiset historiantutkimukset kuuluisivat suostuttelun ja yleisesitykset vakuuttamisen piiriin.

Erilaisten näkemysten vertailuun lähtökohta sopii hyvin, sillä kaikki diskurssi, joka ei tavoittele yleispätevyyttä, kuuluu retoriikkaan⁹. Argumentointi on eräs osa retoriikkaa. Argumentaatio ei voi tuottaa itseäänselvyyksiä, sillä argumentaation vuoro tulee vasta kun selviöt on kyseenalaistettu. Sillä ei pyritä todistamaan johtopäätöksiä, vaan siirtämään premisseille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä. Tällöin tulisi lähteä liikkeelle riittävän hyväksytyistä asioista, ja ellei hyväksyntä riitä, sitä on pyrittävä vahvistamaan. Hyväksynnän siirto edellyttää, että premissien ja hyväksyttäväksi tarjottujen väitteiden välille luodaan tietynlainen sidos. Näiden johtopäätösten ei tulisi olla vastoin kuulijan vakaumusta, jotta luvattomia ennakkopäätelmiä ei pääsisi syntymään.¹⁰

Tässä tutkimuksessa keskitytään lähinnä vain esitettyihin tulkintoihin eikä niinkään lähtökohtiin eli esitettyihin premisseihin, sillä ne ovat kaikilla pääosin samanlaisia. Tässä tapauksessa ne ovat ennen kaikkea esitettyjä käytännön tapahtumia, esitettyjä ohjelmakohtia, lehdistön kirjoittelua ja viiranomaisten merkintöjä. Tapahtumia ei kerrata enempää kuin ymmärtämisen kannalta on tarpeen, sillä ne on esitetty poikkeuksetta lähes samassa muodossa kaikkialla, tosin eri laajuisina.

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista on uusien tulkintojen muodostuminen ja muuttuminen valitseviksi tulkinnoiksi. Perelmanin mukaan tämä tapahtuu niin sanotun vastamallin avulla, joka

⁷ Esimerkiksi Perelman 1996, 12.

⁸ Perelman 1996, 25.

⁹ Sama, 181.

¹⁰ Sama, 28.

luodaan vanhoista malleista erottumiseksi. Vastamallista erottautuminen tapahtuu yksinkertaisesti viittaamalla siihen.¹¹ Monissa tutkimuksissa tämä tarkoittaa viittaamista useisiin erilaisiin malleihin, joiden vastakohtaksi on nyt luotu uusi malli, johon mitä todennäköisimmin tullaan jälleen jossakin vaiheessa viittaamaan ja luomaan uusi vastamalli. Tulkintojen monimuotoisuudelle ei ole periaatteessa rajoja, sillä kuten Anssi Halmesvirta on artikkelissaan esittänyt, historiallakin oli esimerkiksi sosialismissa oma päämääränsä. Historiantutkimuksen tehtävä oli kirjata ylös sosialismin eteneminen ja sosialismin sankareitten saavutukset.¹²

Soveltaen voi todeta, että samanlainen tarkoituksenmukaisuus vallitsee edelleen. Erilaiset tutkimustraditiot ja henkilökohtaiset näkemykset määrittelevät kuitenkin nykyäänkin tulkintoja, joko tarkoituksellisesti tai tiedostamatta. Uusien tulkintojen synty voidaan nähdä johtuvaksi myös uusista kokemuksista. Niiden valossa historia näyttää aina erilaiselta, jolloin historia oli kirjoitettava jatkuvasti uudelleen. Uudet kokemukset tuottivat näkökulmia, jotka määräisivät, mitkä asiat saattoivat kuulua historiaan, mitkä unohtaa menneisyyteen.¹³ Suomalaisen äärioikeiston kannalta tämä näkökulma on mielenkiintoinen, sillä toisen maailmansodan jälkeiset järjestöjen lakkauttamiset koskivat nimenomaan niitä, jolloin niiden historiankirjoituskin jäi muiden harteille. Samalla tapahtunut poliittisen suunnan muutos ei ollut omiaan houkuttelemaan tutkijoita äärioikeiston pariin. Toisin sanoen äärioikeistoa tukevaa tutkimusta ei ollut mahdollista tehdä leimautumatta taantumukselliseksi ja ainoaksi mahdollisuudeksi jäänyt kieltävä tutkimus olisi ollut kommunismin pönkittämistä.

Aatehistoriallisesti tarkasteltuna tulee huomioida Markku Hyrkkäsen antama aatehistorian keskeisin opetus, että olosuhteet, aatteet, opit ja uskontunnustukset eivät sellaisenaan selitä ihmisen käsityksiä. Samalla Hyrkkänen pitää sitä myös ongelmana, sillä käsitykset on selitettävä ja ymmärrettävä, jotta ihmisen toimintaa voitaisiin selittää ja ymmärtää. Toiminnan ymmärtämiseksi on selvitettävä, miten koettu ja käsitetty olosuhteet, aatteet, opit ja uskot.¹⁴ Tämä koskee jokaista yksilöä erikseen, sillä kollektiivisuusoletus on aina yleistys.¹⁵

¹¹ Perelman 1996, 126-7.

¹² Halmesvirta 2003, 210.

¹³ Hyrkkänen 2002, 236.

¹⁴ Sama, 9-10.

¹⁵ Sama, 84.

2. Äärioikeistotutkimukset ja kritiikki

Koska äärioikeistosta tehtyt tutkimukset muodostavat tutkimuksen pääasiallisen lähdeaineiston, on paikallaan perehtyä niihin hieman tarkemmin. Päälähteet ovat tässä tutkimuksessa alkuperäislähteen luonteisia. Huomio kiinnittyy tällöin tutkimusten lähtökohtiin, niiden käyttämään lähdeaineistoon. Tutkimuksen lähtökohdat tarkoittavat tässä yhteydessä lähinnä sitä, mitä lähestymistapaa niissä on käytetty, eli onko tutkimus esimerkiksi politologinen tai sosiologinen. Lähdeaineiston kohdalla ongelmia tuottaa lähteiden saatavuus, sillä arkistot eivät ole vielä kaikilta osin avautuneet ja toisaalta ne eivät ole aina avautuneet kaikille. Aihepiirin kannalta yleisenä ongelmana on myös aineiston arkaluontoisuuden takia suoritettujen tuhoamisten toisen maailmansodan jälkeen, mikäli aineistoa oli alunperinkään tuotettu. Edellisestä on viitteitä, mutta jälkimmäinen jää ikuisiksi arvoitukseksi ainakin määrien ja merkittävyyden osalta. Muiden tutkimuksiin viittaaminen on melko yleistä. Yleensä kyseessä on tällöin oman tutkimuksen kannalta toisarvoinen yksityiskohta, sillä tutkijoiden tehtävänasettelu on ollut sen verran toisistaan poikkeavaa, ettei päällekkäisyyksiä juurikaan esiinny kuin poikkeustapauksissa.

Tämän tutkimuksen kannalta juuri päällekkäisyydet muodostavat kaikkein oleellisimman osan, sillä on hedelmällisempää esitellä tutkijoiden poikkeavia näkemyksiä ja tulkintoja ja verrata mihin seikkoihin he tulkinnassaan nojaavat. Mikäli kaikki olisivat vain samaa mieltä, ei tälle tutkimukselle itse asiassa olisi edes olemassa perusteita. Oman lisänsä tutkimusten arviointiin antavat historiallisten aikakauskirjojen eli Suomalaisen Suomen / Kanavan sekä Historiallisen Aikakauskirjan esittämät arviot tutkimuksista. Eri lehdissä julkaistut artikkelit ovat myös käytössä, vaikka niissä ei pääosin viittauksia olekaan, sillä ne ovat pääasiassa peräisin pääasiallisina käytettävien teosten tekijöiltä. Yleisesitysten osalta huomio kiinnittyy siihen, mitä kaikkea niissä on otettu esille ja missä laajuudessa eli mitä kaikkea on haluttu saattaa laajemman yleisön tietoisuuteen. Yleisesitysten analyysi sijoittuu liikkeiden esittelyn yhteyteen.

Pääasiallisina lähteinä käytettävät teokset esitellään aikajärjestyksessä. Charles Leonard Lundinin *Suomi toisessa maailmansodassa* on kyseisen kirjan kolmas versio, englannin- ja ruotsinkielisten jälkeen, johon on otettu mukaan uutta aineistoa ja huomioitu teoksen ystävällinen ja vihamielinen arvostelu.¹ Teoksen metodologinen arvioiminen on hankalaa, sillä sen tarkoituksena ei Lundinin omien sanojen mukaan ole ollut kertoa suomalaisille jotakin heistä itsestään, vaan esittää ulkoma-

¹ Lundin 1960, 10.

laisille eräitä Suomen viimeaikaisen historian ja politiikan ongelmia, joista he olivat huonosti perillä.²

Teoksen metodologiaan oli oma sanansa sanottavana myös Suomalaisen Suomen arvostelija A. Mn:llä, jonka mukaan käytettävissä oleva tila ”ei salli pitemmälti esitellä Mr. Lundinin teoksen metodisia ansioita ja niiden avulla saavutettuja tutkimustuloksia”³. Kyseinen kommentti oli osoitettu teoksen ensimmäistä versiota kohtaan, mutta kolmannestakin versiosta on mahdollista vetää samantaisia arvioita. Kyseinen arviointi edustaa muutenkin harvinaisen suoranaista kritiikkiä ainakin verrattuna kaikkiin muihin, joista on löydetty jotakin hyvääkin. Tämäkin arviointi on kyllä kirjoitettu ystävällisesti, jopa niin yltiöystävällisesti että se voidaan tulkita paremminkin suoranaiseksi tyrmäämiseksi. A. Mn. on katsonut Lundinin teoksen ansioksi lähinnä perehtymättömyyden Suomen historiaan, mikä on rikastuttanut kirjaa monilla piristävillä yksityiskohdilla ja itsenäisillä arvioinneilla. Arvostelija on oppinut ”Mr. Lundinin” teoksesta enemmän uutta kuin mistään muusta kotimaansa historiaa käsittelevästä kirjasta.⁴

Lundin kirjoittaa länsimaisittain orientoituneen liberaalin näkökulmasta ja kaikkea leimaa syvä vastenmielisyys kansallissosialistista Saksaa kohtaan, mikä aiheuttaa ongelmia, sillä hän samaistaa osittain Suomen hallituksen kiihkoisänmaallisiin äärimmäisyysaineisiin.⁵ Lähdepohjana Lundin käyttää pääasiassa muistelmia ja pitääkin teostaan vain muistelmakirjallisuuden vertailevana tutkimuksena.⁶ Erikoinen valinta sikäli, että hän toisessa kohti tyrmää Leopold Rankeen vedoten muistelmakirjallisuuden arvon historian tutkimuksen lähteenä⁷, lähinnä niiden keskinäisiin eroihin vedoten. Muistelmakirjallisuuden käyttö on sikäli ymmärrettävää, että muuta kirjallisuutta ei ollut juurikaan saatavilla ja toiseksi arkistomateriaali saavuttamattomissa. Lundin pyrkii siirtämään mielenkiintoisella tavalla teoksensa mahdolliset puutteet niiden harteille, jotka tietävät jotakin sodan aikaisista tai sitä edeltäneistä tapahtumista ja jotka eivät ole niistä kirjoittaneet tai ovat jättäneet jotakin mainitsematta⁸. Lundinin pääasiallinen huomio on muualla kuin suomalaisessa äärioikeistossa, mutta teos on mukana tässä yhteydessä, koska siinä on analysoitu monin paikoin äärioikeiston merkitystä talvisotaan johtaneena tekijänä.

² Lundin 1960, 5.

³ Mn 1957, 290 – 291.

⁴ Sama.

⁵ Impola 1957, 262-266.

⁶ Lundin 1960, 16.

⁷ Sama, 8.

⁸ Sama, 11.

Yhdysvaltalaisen, suomalaista sukua olevan Marvin Rintalan *Three Generations. The Extreme Right Wing in Finnish Politics* sai huomattavasti hyväksyvemmän vastaanoton ensimmäisenä Suomen äärioikeiston kokonaisarviointina. Lauri Hyvämäki ei voi arvioinnissaan olla vertaamalla teosta Lundinin teokseen. Hyvämäki toteaa Lundinin nähneen aiheensa Auschwitzin ja Belsenin poltto-uunien hehkussa, Rintala taas Suomen historian kausaalisarjojen valossa⁹. Hannu Soikkasen mukaan se toi jo olemassaolollaan uutta tietoa äärioikeistosta jäsenneyssä muodossa¹⁰.

Uutta Rintalan teoksessa oli myös sukupolvikäsitteiden käyttö systemaattisesti.¹¹ Poliittisella sukupolvella Rintala tarkoittaa kaikkia niitä, jotka ovat kokeneet samat historialliset tapahtumat 17 – 25 ikävuoden välillä.¹² Hän katsoo, että suomalaisessa äärioikeistossa on ollut kolme poliittista sukupolvea. Soikkasen mukaan nämä kolme sukupolvea ovat (1) vuoden 1918 kokeneet, (2) Akateemisen Karjala-Seuran ja Suur-Suomen sekä (3) lapuanliikkeen ja Isänmaallisen Kansanliikkeen sukupolvet. Metodista ei kuitenkaan ole pidetty pelkästään onnistuneena. Soikkasen mukaan erot sukupolvien välisessä asennoitumisessa jäävät havaitsematta, sillä sukupolviteoria kaavoittaa liaksi tapahtumien monisärmäisyyttä. Kalela väittää kuitenkin, että Soikkanen on tulkinut Rintalan kolme sukupolvea eri tavalla kuin Rintala itse on tarkoittanut¹³. Kritiikin arvoa vähentää se, ettei Kalela itse tulkitse Rintalan sukupolvimääritelmiä ollenkaan, ja siten jää epäselväksi, miten Rintalaa olisi pitänyt tulkita.

Toisessa yhteydessä Rintala on määritellyt käyttämänsä sukupolvijaottelun selkeämmässä muodossa, jossa hän myös tuo sukupolvien välisiä eroja selvemmin esiin. Myöhemmässä mallissaan hän on esittänyt sotienvälisessä äärioikeistossa olleen neljä sukupolvea aikaisemmin käyttämänsä kolmen sijaan. Nämä ovat (1) Vanhempi konservatiivisukupolvi, jonka kehitysvuodet olivat ennen vuonna 1899 alkanutta venäläistämiskautta, ja joka siksi toivoi rauhanomaisten suhteiden palauttamista. (2) Vuoden 1918 sotasukupolvi, joka näki, että heidän elämänsä tarkoitus oli vastustaa sotaisasti kaikkea venäläistä. (3) Kouluja käyneen nuorison uusi sukupolvi, joka yliopistovaiheessaan vuoden 1922 jälkeen omaksui AKS:n maailmankuvan. (4) Keskipolvi vanhempien konservatiivien ja sotasukupolven välissä, joka oli voimakkaasti ja pysyvästi venäläisvastaista. Sitä ei yhdistänyt anti-parlamentarismi, sillä se näki eduskunnan vuoden 1906 suurlakon positiivisena ruumiillistumana. Rintala on kehittänyt sukupolviteoriaansa niin pitkälle, että hän näkee sukupolvien välisissä eroissa

⁹ Hyvämäki 1962, 315 – 316.

¹⁰ Soikkanen 1963, 221 – 224.

¹¹ Hyvämäki 1962, 315 – 316.

¹² Rintala 1962, 7.

¹³ Kalela 1976, 106, viite 5.

erimielisyyksien siemenen, mikä esti äärioikeistoa olemasta koskaan ehjä kokonaisuus ja siten pääsemästä valtaan.¹⁴

Lisäksi Soikkanen pitää Rintalan ongelmana sitä, ettei hän rajaa selvästi nimenomaan Suomen oikeistoradikalismiin piirteitä. Jos hän olisi rajannut piirteet selvästi, hänen olisi tullut havaita, ettei kyseessä ollut vain Venäjän vastaisuus ja Saksaan orientoituminen, vaan myös diktatuurin ihailu ja hyväksyminen.¹⁵ Hyvämäki puolestaan katsoo Rintalalle eduksi, että hän huomioi Suomen kokemat historialliset järkytykset eikä yksinomaan yleiseurooppalaisia ajanvirtauksia.¹⁶

Rintalan teoksen lähde pohja on laaja, mikä on huomioitu arvosteluissakin, sillä Hyvämäen mukaan suomalainen tutkimus voi hyödyntää huolella tehtyä monografiaa.¹⁷ Teosta on käytetty runsaasti suomalaisen äärioikeiston tutkimuksen piirissä. Sitä on kiitetty ja kritisoitu, ja sen esittämiä seikkoja on omaksuttu sellaisenaan ja toisaalta kumottu. Rintalan teoksen monipuolisuutta kuvaa se, että hän on ottanut kantaa suurimpaan osaan niistä asioista, joita on käsitelty myöhemmissä tutkimuksissa. Rintala keskittyy teoksessaan kolmeen äärioikeiston merkittävimpään järjestöön Suomessa eli AKS:aan, lapuanliikkeeseen ja IKL:een. Hän esittelee niiden vaiheet pääpiirteissään, tosin melko lailla yleiskatsauksen omaisesti.

Juhani Laurilan *Suomen Kansan Järjestö - kartoittava tutkimus Suomen Kansan Järjestön aatteista ja suhteesta muihin kansallissosialistisiin suuntauksiin Suomessa lähinnä vuosina 1932 – 1934* esittelee erään pienemmän ja merkityksettömämmän järjestön suhdetta muihin äärioikeiston järjestöihin tai, kuten Laurila itse asian ilmaisee, kansallissosialistisiin järjestöihin. Tutkimus on valtiopillinen oppihistoria, jossa on käytetty lähteinä lähinnä järjestöjen omia lehtiä ja muita julkaisuja, kuten ohjelmia. Tämä näkyy helposti siinä, että järjestön omat ohjelmakohdat nousevat kyllä esiin, mutta niiden toteuttaminen onkin sitten jo eri asia, varsinkin Suomen Kansan järjestön kaltaisella ryhmittymällä. Laurila näyttää perehtyneen erityisen tarkasti Rintalaan ja omaksuu tältä monia tietoja tutkimukseensa ja mainitsee tämän merkittävyyden.¹⁸ Myös Lundinin tutkimus on ollut mukana, mutta vähäisemmässä määrin.

¹⁴ Rintala 1963, 88, 102.

¹⁵ Soikkanen 1963, 221 – 224.

¹⁶ Hyvämäki 1962, 315 – 316.

¹⁷ Sama.

¹⁸ Laurila 1967, 1-2.

Risto Alapuron sosiologinen tai Lauri Hyvämäen sanoin ”sosiologis-historiallis-valtio-opillinen” tutkimus¹⁹ *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla* esittelee kattavimmin AKS:n rakennetta, vaiheita ja jäsenten taustoja. Kritiikkiä väitöskirjassa herätti ennen kaikkea seuran jakaminen erilaisiin kausiin, joista enemmän AKS:n tutkimuksen yhteydessä²⁰. Lähdeaineistona Alapuruolla on pääasiassa AKS:n omaa tai siinä toimineiden henkilöiden tuottamaa julkaistua ja julkaisematonta materiaalia. Lisäksi mukana on ollut muutamia sanomalehtiä ja runsaasti tutkimuskirjallisuutta. Seuran oman materiaalin runsas käyttö saattaa helposti johtaa ongelmiin, mikäli ei huomioida muiden tahojen, esimerkiksi seuran vastustajien, mielipiteitä.

Jaakko Korjuksen elämäkertateos *Vihtori Kosola – Legenda jo eläessään* kertoo eräästä suomalaisen äärioikeiston kiistellyimmistä hahmoista. Hänen johtaja-asemansa on lähes kaikissa yhteyksissä kiistetty, mutta kuitenkin todettu hänen olleen johtohenkilö. Korjuksen teos on tehty haastattelujen, kirjeiden ja erinäisten yksityishenkilöiden tiedonantojen sekä tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Ongelmallista on, ettei Korjus ole viitannut lähteisiin, vaan ne mainitaan vain lähdeluettelossa. Olisi mielenkiintoista tietää, keneltä mikäkin tieto on peräisin, sillä kertojina on takakannen mukaan henkilöitä kummaltakin puolelta ”barrikadia”. Lauri Hyvämäen arvion mukaan teos on vain sarja tilanekuvia, anekdootteja ja repliikkejä niukilla ja epäsystemaattisilla taustatiedoilla varustettuna²¹. Arviossaan Hyvämäki liittyy perinteiseen koulukuntaan eli kyseenalaistaa Kosolasta muodostettua legenda ajalta ennen lapuanliikettä.

Toivo Nygårdin aatehistoriallinen väitöskirja *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa* kuvaa heimotyötä tehneitä järjestöjä ja niiden vaikutteita. Tutkimus kohdistuu pääasiassa erilaisiin heimojärjestöihin. Siinä on mukana myös äärioikeistolaisia järjestöjä, sillä ne olivat monessa mielessä läheisiä ideologialtaan ja tavoitteiltaan ja tekivät itsekin heimotyötä, etenkin AKS. AKS:aa lukuunottamatta heimotyötä tehneet järjestöt jätetään tässä tutkimuksessa syrjään. Lähteinä teoksessa on käytetty enimmäkseen järjestöjen omia arkistoja, lehtiä ja muita julkaisuja sekä toisaalta eri maiden lähetystöjen tuottamaa materiaalia. Järjestöjen oman materiaalin käyttö johtuu ennen kaikkea siitä, että sitä on ollut tarjolla, eikä sen käyttöä ole rajoitettu, toisin kuin esimerkiksi viranomaisten materiaalin käyttöä.

¹⁹ Hyvämäki 1973, 405 – 412.

²⁰ Esim. Manninen 1973, 327 – 329.

²¹ Hyvämäki 1977, 155 – 160.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävämpi Toivo Nygårdin teos on *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*. Siinä Nygård esittelee äärioikeiston vaiheiden ideologiaa ja menettelytapoja aloittaen 1800-luvun fennomaniasta aina 1940-luvulle saakka. Jutikkala kritisoi Nygårdin oikeistoliikkeiden taustaksi ottamaa Euroopan vasemmistolaisinta eduskuntaa Suomessa vuosina 1907 – 1917 siinä mielessä, ettei se saisi kuitenkaan muodostaa pääosaa.²² Tilalle kriitikko ei kuitenkaan esitä vaihtoehtoa. Jutikkala on kiinnittänyt huomiota myös käsitteiden määrittelyyn, mutta siitä enemmän seuraavassa luvussa. Lähteinä Nygård on käyttänyt hyvin samantyyppisiä lähteitä kuin väitöskirjassaan, eli erilaisten oikeistojärjestöjen arkistoja, lehtiä ja muita julkaisuja.

Mikko Uolan *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932 – 1944* on Siltalan mukaan IKL:n virallinen historia²³, vaikka Uolan teoksessa tuota seikkaa ei mainitakaan. Muodoltaan teos on kyllä kattava ja voisi siinä mielessä olla IKL:n historiikki. Lähteinä Uola on käyttänyt, kuten arkistojen kiinni ollessa on havaittavissa, runsaasti järjestön itsensä tuottamaa materiaalia, kuten lehtiä ja pamfletteja. Lisäksi Uola on haastatellut lukuisia IKL:n toiminnassa mukana olleita henkilöitä. Siltalan mukaan teosta leimaa paikoin selittelyn ja järkeistämisen tarve esimerkiksi problematisoitaessa tarpeettomasti IKL:n aseman lapuanliikkeen työn jatkajana.

Juha Siltalan väitöskirja *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* käsittelee sosiologisoivasti suomalaisen äärioikeiston merkittävintä järjestöä ja sen toimeenpanemia tai ainakin siihen liittyviä poliittisia väkivaltaisuuksia, ennen kaikkea kyydityksiä. Juhani Myllyn arvion mukaan teos on ensimmäinen lapuanliikettä koskeva perusselvitys vaativammalla tieteellisellä tasolla.²⁴ Saman arvioijan mukaan lapuanliikkeen ongelma ei kuitenkaan tule lopullisesti ratkaistuksi, sillä perusteltuja tulkintavaihtoehtoja on edelleen olemassa runsaasti. Tulkintaan lapuanliikkeestä on vaikuttanut myös tulkinta maailmasotien välisen Suomen luonteesta joko lapuanliikkeen tai Tannerin aikakautena. Siltala on lähempänä ensimmäistä, mikä tekee alttiiksi kritiikille. Kaiken kaikkiaan teos on kuitenkin taitavasti rakennettu ja perusteltu.²⁵ Tässä kohti on hyvä huomioida Siltalan aikaisempiin tutkimuksiin kohdistama kritiikki. Siltalan käyttämä lähdeaineisto on todella kattava, mikä johtuu osaltaan arkistojen avautumisesta. Suurin osa arkistoaineistosta koskee kyyditysten hahmottamista oikeusistuinten arkistoista eri puolilla maata, mitä ei aikaisemmin ollut juuri tutkittu. Lisäksi Siltalalla on ollut käytössään järjestöjen omien julkaisujen ja lehtien lisäksi valtiollisen poliisin materiaalia, jonka avulla ilmiöihin tuodaan uusia näkökulmia.

²² Jutikkala 1983, 379 – 380.

²³ Siltala 1983, 232 – 237.

²⁴ Mylly 1986, 64 – 66.

²⁵ Sama.

Mikko Uolan *Rintamamiesten liitto. Vapaussodan Rintamamiesten Liitto / Rintamamiesliitto 1929 – 1944* käsittelee vuoden 1918 sodan valkoisen puolen rintamamiesten järjestäytymistä ja järjestön toimintaa jäsentensä avustamiseksi ja yhteiskunnan muuttamiseksi haluttuun suuntaan. Vapaussodan Rintamamiesten Liitto on Uolan mukaan tulkittu jopa tahallisesti väärin, esimerkiksi Siltalan ”asenteellisessa” väitöskirjassa ”terroriorganisaatioksi, taitelujärjestöksi ja diktatuurihankkeita hautoneeksi Lapuan liikkeen tukirakenteeksi”.²⁶ VRL muodostui puolisen vuotta ennen lapuanliikkeen alkua ja sen vaikutteet tulivat samantapaisesta ajan hengestä. Teosta arvioinut Mauno Jokipii on kaivannut lisää analyysia tuohon ajan henkeen ja siihen, ettei VRL olisi ollut yksiselitteisesti Suur-Suomen kannalla ennen jatkosotaa.²⁷ Uolan käyttämät lähteet ovat olleet melko yksipuolisesti VRL:n tuottamaa pöytäkirja-aineistoa ja julkaisuja. Niiden lisäksi on käytetty vaineduskunnan pöytäkirjoja ja tutkimuskirjallisuutta. Oman hankaluutensa aiheuttaa myös lähdeviitteiden puuttuminen.

Henrik Ekbergin *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932 – 1944* on kokonaisuus suomalaisista natsismien mallin mukaisista järjestöistä. Nämä useat järjestöt jäivät kaikki pieniksi ja sitä kautta vaille vaikutusmahdollisuuksia. Vesa Vares on arviossaan todennut Ekbergin kirjan todistavan, kuinka ääriliikkeillä on taipumus hajota ja muotoutua uudelleen sitä kiivaammin mitä pienemmiksi ne käyvät. Saman arvioijan mukaan tarkoituksenmukaisempaa olisi ollut sulkea pienimmät järjestöt pois tai seurata henkilöitä, sillä samat henkilöt esiintyvät useissa eri järjestöissä käsittelyjaksolla. Moninaisia järjestöjä perustetaan ja nimeä muutetaan myöhemmin, jolloin on vaikea hahmottaa, mistä järjestöistä monine lyhenteineen milloinkin on kyse.²⁸ Ekbergin lähdeaineisto koostuu merkittävältä osaltaan saksalaisesta arkistomateriaalista, mikä on muihin tutkimuksiin verrattuna poikkeavaa. Lisäksi mukana on valtiollisen poliisin aineistoa, yksityisten, lähinnä tutkittavissa järjestöissä toimineiden henkilöiden arkistoituja kansioita, haastatteluja sekä sanomalehtiä.

Reijo Perälän väitöskirja *Lapuan liike ja sanan mahti* kuvailee lapuanliikkeen julkisuuskuvan muodostumista ja kehitystä sanomalehdissä. Perälän omien sanojen mukaan kyseessä on eräänlainen lehdistöpohjainen mielipidetutkimus.²⁹ Teoksessa analysoidaan lähinnä historiallis-kvalitatiivisesti, mutta myös kvantitatiivisesti 17 sanomalehteä koko lapuanliikkeen vaikutuskaudelta. Siksi sanomalehdet muodostavat keskeisimmän lähdeaineiston tutkimuksessa. Lisäksi mukana on ollut lähinnä lehtien taustoja kartoittavaa materiaalia sekä taustoittavaa tutkimuskirjallisuutta.

²⁶ Uola 1988, 11.

²⁷ Jokipii 1988, 134 – 135.

²⁸ Vares 1992, 382 – 384.

²⁹ Perälä 1998, 9.

3. Äärioikeiston määritelmä

3.1 Käsitteiden käyttö

Suomalaista äärioikeistoa leimaa moninaisuus niin järjestöllisesti kuin tutkijoiden käyttämien käsitteiden osalta. Lisäksi sekavuutta aiheuttaa se, että eri tutkijat käyttävät samoja käsitteitä eri tavalla määriteltyinä tai jotkut myös ilman määritelmää. Erilaisista määrittelytaustoista johtuen tulokset muodostuvat huomattavan erilaisiksi ainakin siltä osin, mihin kategoriaan jokin järjestö voidaan sijoittaa. Eri asia sitten on, onko ylipäätään tarpeellista sijoittaa järjestöjä jonkun käsitteen alapuolelle. Yleisesti ottaen näin on kuitenkin tehty, joten se kuuluu osaksi tätäkin tutkimusta.

Suomalaisen äärioikeiston juuret voidaan ulottaa aina 1800-luvulle saakka fennomaaneihin¹, nuor-suomalaisiin ja ruotsalaisiin piireihin.² Samaa perinteeseen on luettu myös niin sanottu aktiivismi, joka on jaettu eri vaiheisiin. Niistä ensimmäisenä pidetään Venäjän-Japanin sodan aikaista tsaarinvallan vastaista taistelua, johon liitetään Bobrikovin murha 1904 ja Voima-liiton lakkauttaminen 1906. Toiseen, myöhäisempään vaiheeseen ensimmäisen maailmansodan alkaessa liitetään jääkäri- ja suojeluskuntaliikkeiden synty sekä tavoite, että vuoteen 1917 mennessä irtauduttaisiin Venäjästä ja että Suomi itsenäistyisi.³

Vaiheita yhdistävänä tekijänä oli Suomen suhde Venäjään ja niistä on käytetty myös nimityksiä varhaisaktiivismi ja uusaktiivismi.⁴ Näillä vaiheilla ei ole katsottu sinällään olleen tekemistä oikeistolaisuuden kanssa, paremminkin niitä on yleisesti pidetty vasemmistoystävällisinä ja monet vasemmistolaisetkin osallistuivat niihin.⁵ Oikeistosta ei tuolloin puhuttu Suomessa poliittisena asenteena. Tämä johtui Hyvämäen mukaan ainakin osaltaan Venäjän oikeiston aggressiivisimmasta suhtautumisesta rajamaita kohtaan ja johon ei siten haluttu millään tavalla samaistua.⁶ Soikkanen on esitellyt Ruudun poikkeavaa näkemystä aiheesta, jonka mukaan ensimmäisen sortokauden toiminta oli niin sanottua varhaisaktiivismia. Ominaista sille oli yhteistyö venäläisten vallankumouksellisten kanssa, joiden tavoitteena oli tasavaltainen Venäjä. Ylioppilas- ja jääkäriaktiivismin Ruutu puolestaan yhdistää nuoraktiivismiksi, minkä ainoa tavoite oli irroittaa Suomi Venäjästä.⁷

¹ Nygård 1982.

² Jutikkala 1983, 379 – 380.

³ Hyvämäki 1958, 276 – 280.

⁴ Ahti 1987, 10.

⁵ Jutikkala 1983, 379 – 380.

⁶ Hyvämäki 1971, 9.

⁷ Soikkanen 1991, 145 – 146.

Kolmanneksi vaiheeksi on erotettu vielä jälkiaktivismi vuosina 1919 – 1922. Siihen Lauri Hyvämäki on katsonut kuuluvaksi poliittisen toiminnan, jonka päämääränä oli Suomen turvaaminen Neuvosto-Venäjää vastaan, heimokansojen auttamisen ja yhteiskuntajärjestyksen suojaamisen vasemmistokumouksen varalta.⁸ Aktivismi muuttui oikeistolaiseksi vuoden 1918 tapahtumien vuoksi, eikä Hyvämäki tällöin osaa tehdä omien sanojensa mukaan edes akateemista eroa itsenäisyyden ajan aktiivismin ja oikeistoradikalismien välille.⁹ Ruudulla Hyvämäen jälkiaktivismi oli samaa kuin myöhempi aktivismi, jonka tavoitteena oli turvata Suomi Neuvosto-Venäjää vastaan.¹⁰

Jälkiaktivismi oli yksimielistä touko-kesäkuuhun 1919 saakka, jolloin se jakautui kahtia. Toisaalta oli valkoinen jälkiaktivismi, johon kuului olennaisena osana Pietarin valloittaminen yhteistyössä valkoisten venäläisten kanssa, ja jonka tunnetuin kannattaja ja keskeinen henkilö oli C.G. Mannerheim. Toisaalta oli yhteiskunnallinen jälkiaktivismi, johon liittyi Itä-Karjalan liittäminen Suomeen. Erona edelliseen oli, että Pietarin valloittaminen ja bolshevismien kukistaminen olivat vieraita ajatuksia. Ne nähtiin alkuperäisen vihollisen eli valkoisten venäläisten imperialistien tukemisena. Siihen liittyi oleellisesti myös idea kansakunnan eheyttämisestä, ja se on vaikuttanut myöhemmin AKS:ssa.¹¹ Edellinen jako on mielenkiintoinen, varsinkin kun se yhdistetään Rintalan määritelmään, jonka mukaan kaikki suomalaiset, jotka kannattivat bolshevikkeja vastaan suoritettavaa interventiota Venäjän sisällissodan aikana ja jotka hyväksyivät ajatuksen, luokitellaan äärioikeistolaisiksi.¹² Molemmat edellämainitut jälkiaktivismin suuntaukset voidaan katsoa suuntautuneeksi bolshevikkeja vastaan, joten kaikki niitä kannattaneet olisivat äärioikeistolaisia.

Tarkemmin keskitytään AKS:n, lapuanliikkeen ja IKL:n tutkimuksissa käytetyn käsitteistön selvittämiseen ja sen selvittäminen, mihin teoriapohjaan nojautuen se on tehty. Monien käsitteiden kohdalla teoriapohjia on useita. Tällaisia käsitteitä ovat ”oikeistoradikalismi” ja sitä vastaamaan luotu suomalaista oikeistoa koskeva käsite ”äärioikeistolaisuus” sekä ennen kaikkea ”fasismi”, joka kaikkein laajimmalle levinneenä yleiskäsitteenä on myös aiheuttanut eniten erilaisia määritelmiä. Tässä tutkimuksessa käytetään pääasiassa termiä ”äärioikeisto” kuvaamaan yleisesti ja neutraalisti kaikkia tutkimuksessa mukana olevia ilmiöitä. Kunkin tutkimuksen yhteydessä käytetään kuitenkin siinä käytettyjä käsitteitä erojen ilmaisemiseksi. Lähes kaikista äärioikeiston järjestöistä on käytetty josakin yhteydessä kaikkia edellä mainittuja käsitteitä, joko määriteltyinä tai ilman.

⁸ Hyvämäki 1958, 276 – 280; Ahti 1987, 10.

⁹ Hyvämäki 1971, 10.

¹⁰ Soikkanen 1991, 146 – 147.

¹¹ Sama, 147 – 148.

¹² Rintala 1963, 87 – 88.

Ensimmäinen, joka pohtii käsitteitä ja niiden sisältöjä suomalaisen äärioikeiston osalta, on Lauri Hyvämäki. Hän määrittelee ”oikeistoradikalismia” tai ”äärioikeistolaisuuden” ajankohdasta riippumatta tarkoittavan parlamentaarisen demokratian piirissä esiintyvää protestia, joka konservatiiviselta katsomuspohjalta lähteneenä kohdistuu vallitsevaan tilanteeseen ja vallanjakoon ja jota eivät normaalit parlamentaariset menetelmät tyydytä. Suomessa oikeistoradikalismi esiintyi myöhään, vasta 1920- ja 30-lukujen taitteessa. Sen myöhäisimpänä vaiheena oli kansanliike (lapuanliike), jonka päätunnuksena oli kommunismin juuriminen. Hyvämäki määrittää oikeistoradikalismiin kuuluvaksi tässä yhteydessä vain lapuanliikkeen luokittaen IKL:n maailmansotien väliseen fasistiseen virtaukseen.¹³ Toisessa yhteydessä Hyvämäki on tosin todennut sekä lapuanliikkeen että IKL:n suomalaisiksi oikeistoradikalismia ilmiöiksi.¹⁴

Toivo Nygård esittelee edellä mainitun Hyvämäen määritelmän oikeistoradikalismista, mutta toteaa sen liian yleiseksi äärioikeiston hedelmällistä tutkimista varten.¹⁵ Tällä tavalla eli viittaamalla toiseen malliin Nygård haluaa erottaa Hyvämäen mallista luodakseen uuden mallin. Uuden mallin Nygård muodostaa, Ilkka Hakalehdon jaottelua hyödyntäen, kahden tason avulla siten, että periaatteellisella tasolla vastakohtina ovat konservatismi ja uudistusmielisyys ja menettelytapojen tasolla radikalismi (revoluutio) ja maltillisuus (evoluutio). Radikaalit konservatiiviset liikkeet Nygård tulkitsee fasistisiksi ja radikaalit uudistusmieliset kommunistisiksi. Menettelytapaa kriteerinä käyttäen Nygård ei hyväksy Hyvämäen jaottelua, jossa äärioikeisto sijoitetaan 1920-luvulle ja fasismi 1930-luvulle, sillä äärioikeistoon kuuluisivat tällöin myös fasistiset virtaukset. Ratkaisevimpana lähtökohtana määrittelylle Nygård pitää kuitenkin historiallista tilannetta. ”Se mikä oli ’normaalia’ 1918, saattoi olla äärioikeistolaisuutta, oikeistoradikalismia, jopa fasismia jo 1930-luvun alussa.”¹⁶

Eino Jutikkalan arvio Nygårdin teoksesta selkeyttää edellistä määrittelyä siten, että äärioikeistolla tarkoitettaisiin äärioluita vain sisällön ja oikeistoradikalismilla myös keinojen osalta. Nygård ei kuitenkaan välttämättä ole tarkoittanut käsitettä samalla tavalla, sillä teoksessa on mukana Jutikkalan määritelmän mukaan vain oikeistoradikaaleja ilmiöitä.¹⁷ Jutikkalan mukaan äärioikeistoon kuuluivat individualismin, demokratian ja parlamentarismien vastustaminen, varsinkin jos keinot olivat radikaaleja. Tämä vaikuttaa ristiriitaiselta, jos ottaa huomioon, että edellä Jutikkala ei edellyttänyt äärioikeistolta radikaaleja keinoja. Nygårdin mukaan suomalaista äärioikeistoa edusti ennen

¹³ Hyvämäki 1971, 7 – 10.

¹⁴ Hyvämäki 1978, 537.

¹⁵ Nygård 1982, 2.

¹⁶ Sama.

¹⁷ Jutikkala 1983, 379 – 380.

kaikkea lapuanliike, sillä äärioikeistolaisiksi voidaan lukea ne järjestöt, jotka pyrkivät vaikuttamaan mahdollisimman laajaan väestönosaan.¹⁸ Kun otetaan huomioon vielä se, että Nygårdin mukaan suo-malainen äärioikeisto poliittisena liikkeenä tukahtui Mäntsälän kapinan yhteydessä, IKL:ttä ei voida määrittää poliittiseksi äärioikeistoliikkeeksi.¹⁹

Nygård on määritellyt äärioikeistolaisiksi esimerkiksi AKS:n, IKL:n, Lalliliiton, Suomen Suojeluliiton, Suomen Kansan Järjestön ja Suomen Kansallisosialistisen Liiton.²⁰ Ongelmana tulkinnassa on lähinnä se, että mitä nämä järjestöt olivat Mäntsälän kapinan jälkeen toimiessaan. Edelliseen vedoten ne eivät olleet ainakaan poliittisia liikkeitä. Ongelmallisempaa kuin Mäntsälän kapinan jälkeen perustettujen järjestöjen määrittelemineen äärioikeistolaisiksi järjestöiksi, jotka olivat myös poliittisia, on niiden järjestöjen sijoittaminen, jotka olivat toimineet osana äärioikeiston poliittista liikettä. Esimerkiksi AKS:n osalta täytyy huomioda seuran muuttuminen lapuanliikkeen suuntaan nimenomaan Mäntsälän kapinan yhteydessä. Tällöin voidaan miettiä, oliko AKS osana äärioikeiston poliittista liikettä vai ei ja jos oli niin muuttuiko se joksikin muuksi Mäntsälän tapahtumien jälkeen.

Myös Martti Ahti vetoaa tutkimuksessaan Hyvämäen määritelmään oikeistoradikalismista pitäen sitä väljänä mutta käyttökelpoisena. Ahti ei kuitenkaan hyväksy Hyvämäen määritelmää jälkiaktivismin rajaamisesta vuosiin 1918-1922, sillä aktivisteilla oli jatkuvasti johtava asema maailmansotien välisissä äärioikeiston järjestöissä, eikä rajaaminen siten ollut perusteltua.²¹ Aktivismi-käsitettä yleensäkin Ahti tuntuu pitävän ongelmallisena kritisoidessaan muiden tutkijoiden tulkintoja. ”Jos aktivismi-sanana käyttö Suomen historian yleiskäsitteenä on sinänsä jo kyseenalaista, on aktivismin ja oikeistoradikalismien rinnastaminen sitä vielä suuremmassa määrin.” Ahti katsoo Rintalan tulkinneen aktivistit ja jääkärit yhdeksi kokonaisuudeksi, Nygårdin yhdistäneen oikeistoradikalismien ja jälkiaktivismin ja Hyvämäen itsenäisyyden ajan aktivismin ja oikeistoradikalismien. Hyvämäen mukaan näiden välille ei voi tehdä eroa kun on kysymys ”informaalisesta, mutta selvästi tapahtumien kulkuun vaikuttaneesta johtoryhmästä”.²²

Ahti ei kuitenkaan hylkäisi kokonaan aktivisti-käsitettä itsenäisyydenkään ajalta, vaan käyttäisi sitä yksilöidysti ja harkitusti. Omassa tutkimuksessaan hän käyttäisi oikeistoradikalismien tilalla oikeis-

¹⁸ Nygård 1982, 134.

¹⁹ Sama, 94.

²⁰ Sama, 134 – 136.

²¹ Ahti 1987, 16 – 19.

²² Sama, 314, viite 13.

toaktivismia, sillä aktivistien ohella olennaista oli myös ”puolueoikeiston” politiikka.²³ Aktivisti-käsitteen yksilöityä ja harkittua käyttöä Ahti ei ainakaan itse tunnu noudattavan torjuessaan Hyvä-mäen määritelmää jälkiaktivismin rajaamisesta. Tällöin Ahti itse asiassa laventaa termin koko maailmansotien väliseen aikaan määrittelemättä sen tarkemmin, mitä mahdollisesti tuolla termillä oikein tarkoitettaisiin.

Toisessa yhteydessä Ahti esittelee toisen määritelmän oikeistoradikalismille. Ahdin esittämän Lipsetin määritelmän mukaan oikeistoradikalismi on konservatiivista, joka pyrkii muuttamaan poliittisia instituutioita säilyttääkseen kulttuurin ja talouden ennallaan. Ihanteellista ei ole totalitaarinen hallitsija, vaan monarkki tai sellainen traditionalisti, joka toimii kuten monarkki. Toisin sanoen Ahdin mukaan oikeistoradikalismi kannattaa auktoritaarista hallitusmuotoa, joka enemmän tai vähemmän tukeutuu edustuksellisten ja toimeenpanevien organisaatioiden voimaan.²⁴ Ahti ei pidä oikeistoradikalistisena järjestönä kuin lapuanliikettä, eikä sitäkään kaikissa vaiheissaan.²⁵ AKS, Suomen Suojeluliitto, Vapaussodan Rintamamiesten Liitto ja Yhtymä Vientirauha eivät sen sijaan olleet oikeistoradikaaleja. Ne olisivat kuitenkin saattaneet kriisitilanteessa muuttua sellaisiksi yhteisen nimittäjänsä, antikommunismien, perusteella. IKL:ttä on sen sijaan mahdollista pitää fasistisena puolueena.²⁶ Mielenkiintoista on, ettei Ahti missään vaiheessa ota kantaa äärioikeisto-käsitteeseen, vaikka analysoikin oikeistoradikalismia.

Ongelmallisin, monimuotoisin ja analysoiduin käsite on fasismi, jota Ahti on analysoinut suhteessa oikeistoradikalismiin viittaamalla Poulantzasin niin sanottuun fasistiseen prosessiin. Siinä puolueiden rinnalla toimii painostusryhmiä, jotka toimivat valtakansien kautta. Valtion toimintakoneistot, kuten armeija, poliisi, oikeuslaitos ja edustuslaitos, aktivoidaan. Todellinen valta otetaan pois sieltä, missä puolueet vielä vastustavat valtion toimintakoneistoa.²⁷ Ahti viittaa Reinhard Kühnlsiin ideologia-määritelmään fasismista, johon kuuluvat yhteiskuntafilosofia, antiparlamentarismi, johtajaperiaate, yksityinen omistusoikeus, antikapitalismi ja militarismi todetessaan kaikkien paitsi antikapitalismin kuuluneen lapuanliikkeen ajatusmaailmaan. Tällä perusteella Ahti on tullut siihen johtopäätökseen, että lapuanliike oli oikeistoradikaalinen ja IKL antikapitalisminsa vuoksi fasistinen.²⁸

²³ Ahti 1987, 20.

²⁴ Ahti 1982, 192 – 193.

²⁵ Ahti 1987, 19.

²⁶ Ahti 1982, 181 – 183, 193.

²⁷ Sama, 189.

²⁸ Sama, 193.

Toisaalla Ahti on määritellyt oikeistoradikalismiin (oikeistoautoritaarisuuden) ja fasismin suhdetta myös Stanley Payneen vedoten. Yhteistä niille on pyrkimys autoritaariseen, antiparlamentaariseen hallitsemistapaan ja niiden ideologiassa yltiönationalismi on korostetusti esillä samoin kuin liberalismiin ja vasemmiston vastaisuus. Ahti samaistaa tässä yhteydessä oikeistoradikalismiin uusoikeistoon, jonka hän on Payneen tukeutuen määritellyt suhteessa fasismiin siten, että uusoikeisto oli vähemmän antikonservatiivinen ja epäröi turvautua radikaaleihin diktatuurimenetelmiin, sillä vahva monarkia oli sitä lähempänä. Uusoikeisto tukeutui enemmän rationalismiin ja uskonnon yhdistelmään kuin fasismin kaltaiseen vitalismiin, irrationalismiin ja uus-idealismiin yhdistelmään. Lisäksi oikeisto perusti enemmän perinteisten eliittien tuen varaan ja pyrki manipuloimaan voimassa olevaa koneistoa luottaen voimassa olevaan väkivaltakoneistoon. Fasistit puolestaan pyrkivät perustamaan puoluearmeijan ja muuttamaan yhteiskunnan sosiaalista statusta ja suhteita.²⁹

Risto Alapuro on tehnyt eron konservatiivisten ja fasististen liikkeiden välille. Konservatiivisille liikkeille on tunnusomaista Lipsetin mukaan perinteellisen, aristokraattisen järjestelmän palauttamis- ja säilyttämiskyvyt sekä usein avoin monarkistisuus. Fasistiset liikkeet ovat puolestaan enemmän tai vähemmän selvästi vastustaneet sosialismia ja suurkapitalismia. Lipset ei tee eroa, ketkä toimivat oikeistoliikkeen joukkovoimana ja ketkä johtavat tai hyötyvät siitä, vaikka se on välttämätön selvitettäessä vaikutuksia yhteiskunnassa.³⁰ Lipsetille fasismi ei ole oikeistoliike. Oikeistoliikkeitä ovat reaktionääriset liikkeet ja fasistiset liikkeet ovat keskustan äärimmäisyysliikkeitä. Tässä molempia kutsutaan oikeistoliikkeiksi mm. Peter Worsleyn mukaan. Worsleyn mukaan puhuttaessa keskustan äärimmäisyysliikkeestä sekoitetaan sijainti kerrostuma-akselilla ja oikeistovasemmisto ulottuvuudella, kyseessä on tällöin ”keskiluokan oikeistoradikalismi”.³¹ Mooreen vedoten Alapuro on esitellyt erilaisten eliittiryhmien välisiä suhteita ja konflikteja, jotka ovat ilmenneet fasismin muodossa etenkin Saksassa ja Japanissa.³²

Erityisesti Alapuro on esitellyt S. M. Lipsetin ja Stein Rokkanin mallia kansakunnan synty- ja kehitysprosessista, jossa he ovat nähneet kaksi eri puolta. Kansallisen vallankumouksen ristiriitoina he näkevät keskustan ja periferian sekä kansakunta-valtion ja kirkon välisen konfliktin, joissa etualalla ovat olleet arvot ja kulttuuri. Teollisen vallankumouksen ristiriitoina he näkevät maanomistajien ja nousevan teollisuusporvariston vastakkaisuuden sekä omistajien ja työläisten konfliktin. Alapuron

²⁹ Ahti 1987, 17 – 18.

³⁰ Alapuro 1973, 7 – 8.

³¹ Sama, 181, viite 6.

³² Sama, 8 – 9.

mukaan lapuanliikkeen, IKL:n ja AKS:n ideologiset juuret ovat löydettävissä teollistumisen uhkaamista agraarisen yhteiskunnan ryhmistä ja toisaalta voimakkaasti nationalistisesta populistisesta talonpoikaisliikkeestä. Oikeistolaisen liikehdinnän huippuna Alapuro näkee vuodet 1929-1932, jolloin lapuanliikkeessä yhtyivät ainakin hetkeksi yläluokan nationalismiin ja populistisen talonpoikaisliikkeen ainekset eli Lipsetin termein konservatiivinen ja fasistinen/populistinen liike. Alapuron mukaan talonpoikainen fasismi oli ohimenevä ilmiö, joka oli Mäntsälän kapinaan mennessä menettänyt pääosan merkityksestään.³³ Tästä voidaan siis päätellä, että Alapuron mukaan lapuanliike oli fasistinen Lipsetin teorian pohjalta.

Kuitenkin Alapuro pitää IKL:ttä fasistisena Lipsetin tarkoittamassa mielessä, joka jatkoi lapuanliikkeen jälkeen keskiluokkaisena fasistisena liikkeenä. Pääosin 1930-luvun osalta Alapuro tulkitsee myös AKS:n fasistiseksi järjestöksi tekemänsä kausijaottelun perusteella. Lapuanliikkeen ja IKL:n/AKS:n fasistisuudessa on kuitenkin ero, sillä edellinen oli talonpoikaista fasismia ja jälkimmäiset taas enemmän ulkomaisia vaikutteita omaksuneita.³⁴

Lauri Hyvämäki on analysoinut erilaisia fasismin määritelmiä. Sosialistinen määritelmä Hitlerin valtaantulon jälkeen on Hyvämäen mukaan pysynyt siitä asti samansisältöisenä. Kominternin mukaan fasismi on ” finanssikapitalismin taantumuksellisimpien, kansalliskiihkoisimpien ja imperialistisimpien aineiden avointa terroristista diktatuuria”. Vakuuttavimpana fasismin määrittelijänä Hyvämäki pitää kuitenkin Ernst Noltea, jota hän siteeraa melko laajasti. Nolten perusmääritelmän mukaan fasismi on antimarxilaisuutta, joka pyrkii tuhoamaan vastustajansa luomalla sille jyrkästi vastakkaisen ja kuitenkin läheisen ideologian sekä käyttämällä lähes samanlaisia ja kuitenkin itselleen luonteellomaisia keinoja.³⁵

Hyvämäki esittelee myös Nolten ”fasistisen minimin”, johon kuuluvat johtajaperiaate, antimarxismi, militarisoitu organisaatio, antiliberalismi, antikonservatiivinen tendenssi ja totaalisuusvaatimus. Näiden kaikkien ei kuitenkaan tarvitse esiintyä samanaikaisesti, mutta kokonaiskuvassa niiden tulee näkyä, jotta voidaan määritellä jonkin järjestön olleen luonteeltaan fasistinen. Tältä pohjalta Hyvämäki on tulkinnut, että lapuanliike ja IKL eivät olleet fasistisia ilmiöitä, vaan kuuluivat enemmänkin oikeistoradikalismiin. Niissä oli piirteitä, jotka muistuttivat aidosta fasismista, mutta myös vas-

³³ Alapuro 1973, 9 – 10, 22, 26 – 27, 40, 45.

³⁴ Sama, 53, 156, 177.

³⁵ Hyvämäki 1978, 530 – 532.

takkaisuuksia.³⁶ Fasismin käsitteeseen Nygård ottaa kantaa Hyvämäen Nolte tulkintaan vedoten. Toisaalta hän on tulkinnut käsitettä myös järjestöjen toiminnan kautta, jolloin lapuanliike on tulkittu fasistiseksi kyyditysten vuoksi. Toisaalta AKS ei ollut fasistinen, sillä se ei järjestönä hyväksynyt terroria poliittisena menettelytapana.³⁷

Henrik Ekbergin mukaan fasististen liikkeiden eräänä syynä voidaan pitää oikeiston heikkoutta, sillä fasistiset liikkeet saattoivat hyödyntää oikeistoa päästäkseen esiin, mutta jos oikeisto oli tarpeeksi vahva, ei fasismilla ollut tätä mahdollisuutta. Ekberg esittää Peter H. Merklisin ammattikauman mukaan muodostetun teorian erilaisista fasismin tyypeistä, jonka mukaan lapuanliike ja IKL kuuluvat oikeistofasismiin, jossa vanhan keskiluokan ja talonpoikien osuus on suuri. Mielenkiintoista on, että Ekberg tuo esiin Stanley G. Paynen erottelun antidemokraattisen konservatismiin ja fasismin välillä lähes samassa muodossa kuin Ahti uusioikeiston ja fasismin erottelun yhteydessä, mutta ei kuitenkaan mainitse Ahdin määritelmää.³⁸ Erona on tällöin lähinnä vain käsitteiden muoto: Ekberg käyttää antidemokraattista konservatiivia ja Ahti uusioikeistoa.

Ekberg samaistaa oikeistoäärimmäisyyden (högerextremism) ja äärioikeiston (ultrahöger), jotka muodostuvat osittain auktoritaarisesta oikeistosta ja osittain fasismista, joka on tässä varattu vain vuosina 1932 – 1944 perustettujen järjestöjen jäsenille.³⁹ Suomalaisista järjestöistä AKS:aa ei voi sanoa fasistiseksi järjestöksi, sen sijaan lapuanliikkeessä oli elementtejä sekä auktoritaarisesta oikeistosta että fasismista. IKL:n voisi sen sijaan tulkita fasistiseksi Nolten määritelmiä käyttäen, kuten ovat tehneet myös Uola ja Ahti.⁴⁰ Ekberg on esitellyt Suomen fasismin tunnusmerkkejä, joiden perusteella hän on erottanut IKL:n natsistisista ryhmistä.⁴¹

Lauri Karvonen on tulkinnut, että fasistisilla puolueilla oli erityinen kansallinen luonne, eivätkä ne olleet kuten liberalismiin, konservatismiin, sosialismiin ja kommunismiin kansainväliset ideologiat.⁴² Hän on kuitenkin tulkinnut fasismin olleen ennemminkin kokoelma muista ideologioista ja virtauksista kuin oma aatteensa. Konservatiiveilta olisi peräisin nationalismi ja antikommunismi, liberaaleilta ja keskustalta antikommunismi ja joskus antikapitalismi ja vasemmistolta suora toiminta ja

³⁶ Hyvämäki 1978, 535 – 537; myös Nygård siteerannut Hyvämäkeä (1982, 137).

³⁷ Nygård 1982, 125, 71.

³⁸ Ekberg 1991, 16 – 18, 21 – 22.

³⁹ Sama, 22.

⁴⁰ Sama, 23 – 25 ja viite 29 ja mainitut lähteet.

⁴¹ Sama, 304 – 305.

⁴² Karvonen 1988, 10.

parlamentaarisen demokratian vastaisuus.⁴³ Tämänkaltainen päätelmä vaikuttaa melko turhalta, sillä täysin uuden ideologian kehittäminen lienee mahdotonta ilman, että siinä olisi vaikutteita muista ideologioista. Poikkeavaa Karvosen tulkinnassa on fasismin ideologian olemassaolon kieltäminen, sillä yleisesti ideologian olemassaolo on tunnustettu, vaikka siitä olisi oltu mitä mieltä tahansa. Ideologian kieltäminen on eräs tapa aliarvioida tutkimuskohdetta ja asettaa se muita yleensä vastaavanlaisiksi tulkittuja ajatusrakennelmia alempaan asemaan, ikään kuin vähemmän älylliseksi.

Karvonen on lisäksi esitellyt fasismin teorioista Lipsetin keskiluokkateorian, joka ei kuitenkaan hänen mukaansa oikein sovi Suomeen. Myöskään Paynen modernisaatioteoria tai massateoria eivät ole Karvosen mukaan ratkaisevia suomalaisen fasismin kannalta. Polarisaatioteoria, jonka mukaan fasismi oli äärireaktio tilanteessa, jossa poliittista areenaa dominoivat oikeisto ja äärivasemmisto, sen sijaan vaikuttaa toimivammalta.⁴⁴ Karvosen mukaan fasistinen liike esiintyi lapuanliikkeen ja IKL:n muodossa AKS:n ollessa lähinnä vain tukemassa.⁴⁵

Juha Siltala on määritellyt lapuanliikkeen fasistiseksi E. James Gregoryyn viittaamalla, jonka mukaan uusidealistiseen kansallisfilosofiaan liittyi fasistisessa ideologiassa saumattomasti sellainen elitismi, joka teki voimakkaiden ja aktiivisten johtoasemasta kansallisen edun.⁴⁶ Lapuanliikkehän pyrki saamaan valtaan nimenomaan vahvan hallituksen, joka olisi toiminut liikkeen ehdoilla tai ainakin myötäillyt sitä.

Edellä mainittujen määritelmien lisäksi monet muutkin ovat määritelleet liikkeet jonkun käsitteen alle enemmän tai vähemmän käsitteidensä valintaa perustellen. Eräänlaisena ääritapauksena voidaan pitää Lundinia, joka määrittelee fasistiseksi lapuanliikkeen ja IKL:n. AKS puolestaan oli syntynyt ennen fasismia ja natsismia, mutta kuului Lundinin mielestä kuitenkin samaan sukuun.⁴⁷ Lundin ei missään vaiheessa millään tavalla määrittele käsitteitään, vaan toteaa yksioikoisesti mielipiteensä, joka on kieltämättä idealistinen. Rintalalle äärioikeiston ilmenemismuodot puolestaan samaistuivat ikään kuin yhdeksi kokonaisuudeksi, jossa vaikutti eri järjestöjä.

Poikkeuksellisella tavalla äärioikeistoa on määritellyt Juhani Laurila. Hänen määritelmänsä keskeinen käsite on kansallissosialistinen, enemmän kansallisuusaatteeseen kuin Saksaan viittaavana. Esi-

⁴³ Karvonen 1990, 17 – 18.

⁴⁴ Karvonen 1988, 51, 59 – 60, 70.

⁴⁵ Karvonen 1990, 32 – 33, 67.

⁴⁶ Siltala 1985, 452 – 453.

⁴⁷ Lundin 1960, 20, 361, 62.

kuvat olivat kuitenkin Manner-Euroopassa ja Suomessa järjestöt pyrkivät niiden mukaisesti muodostumaan keskiluokan ajatteluksi ja muuttamaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. Suomen kansallissosialistisia järjestöjä olivat Laurilan mukaan Suomen Kansallissosialistinen Liitto (SKSL), Suomen Kansan Järjestö (SKJ), IKL ja AKS. Lapuanliike sen sijaan jää Laurilan tulkinnan mukaan puolueetasolle edustaen samaa kiihkoisänmaallisuutta, joka aiheutti muun muassa vuoden 1918 tapahtumat.⁴⁸

Luettelematta laajemmin kaikkien liikkeiden osalta kaikkia käytettyjä käsitteitä voidaan vain todeta, että eri yhteyksissä kaikkia liikkeitä on pidetty ainakin äärioikeistolaisina, oikeistoradikaaleina ja fasistisina. Monia muitakin käsitteitä on käytetty, mutta vähäisemmässä määrin. Edellä on viitattu pääasiassa vain AKS:aa, lapuanliikettä ja IKL:ttä koskeviin käsitteisiin, koska ne olivat suurimpia äärioikeiston liikkeitä Suomessa.

3.2. Äärioikeiston järjestöt Suomessa

Suomalaiselle äärioikeistolle leimaa antavaa on järjestöjen moninaisuus, minkä vuoksi niiden hahmottaminen on hankalaa. Ongelmallista on myös rajata, mitkä järjestöt itse asiassa ovat äärioikeistolaisia. Tässä tutkimuksessa äärioikeistoon on laskettu kuuluviksi suurimpien eli AKS:n, lapuanliikkeen ja IKL:n lisäksi joukko pienempiä järjestöjä, mutta niihin kohdistuneen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi niiden osuus on tutkimuksessa suhteellisen pieni. On melkein helpompaa rajata aina tapauksittain tietyt järjestöt pois kuin nimetä äärioikeistoon kuuluvat järjestöt. Tämä on järkevää, vaikka ne olisivat lähellä varsinaisia äärioikeiston järjestöjä. Esimerkki näistä ovat suojeluskunnat, jotka toimivat ajoittain hyvinkin läheisessä yhteistyössä äärioikeiston järjestöjen kanssa ja monet niiden jäsenet osallistuivat aktiivisesti äärioikeiston järjestöjen toimintaan. Tämä ei suinkaan ole ainoa mahdollisuus rajata järjestöjen kuulumista äärioikeistoon tai mihinkään muuhunkaan kategoriaan. Kuten edellisestä luvusta voidaan havaita, voidaan mikä tahansa järjestö sijoittaa mihin tahansa, kunhan vain valitaan oikea teoriapohja.

Suhteellisen hyvänä mittarina järjestön merkittävyydestä voitaisiin pitää sitä, minkä verran, mitä ja missä yhteydessä niistä on kirjoitettu yleisesityksissä. Tältä pohjalta järjestöjen esittely ei laajene lii

⁴⁸ Laurila 1967, 3, 12 – 15, 105, 108.

aksi ja saadaan esille oleelliset asiat, jotka on haluttu tuoda esiin käytettävissä olevassa tilassa. Yleisesityksistä saatavaa kuvaa täydennetään tässä tutkimuksessa tutkimuskirjallisuudella varsinkin niiltä osin, joista tutkimuksissa ollaan oltu erimielisiä.

3.2.1. Akateeminen Karjala-Seura

Akateemista Karjala-Seuraa on yleisesityksissä kuvattu niukasti verrattuna lapuanliikkeeseen tai IKL:eseen. Maininnat seurasta ovat olleet yleensä kahdenlaisia. Se on esitetty Itä-Karjalasta palanneiden ylioppilaiden perustamana järjestönä⁴⁹ tai kielikysymyksen yhteydessä.⁵⁰ Universaaliyleisölle kirjoitettaessa on havaittavissa selkeää varovaisuutta etenkin vanhimmissa esityksissä. Esimerkiksi Suomen historian käsikirjassa AKS:sta ei kielikysymyksen yhteydessä mainittu muuta kuin että se oli poliittinen järjestö.⁵¹ AKS:n ohjelmasta on vain lyhyitä mainintoja koskien aitosuomalaisuutta⁵², Suur-Suomea⁵³ ja venäläisvastaisuutta⁵⁴.

Tutkimuskirjallisuuden pohjalta aiheeseen perehtyessä seurasta saa monipuolisemman ja laajemmän kuvan, jolloin yleiskatsauksellisuudesta ja yksipuolisuudesta pääsee eroon. AKS:n synnystä tutkijat ovat olleet harvinaisen yksimielisiä, sillä seuran on poikkeuksetta katsottu muodostuneen epäonnistuneen Itä-Karjalan kansannousun tuottaman pettymyksen seurauksena.⁵⁵

Alapuro on esittänyt AKS:lle viisi vaihetta. Näistä ensimmäinen oli oikeistonationalistinen lähtökohta 1922 – 1923, jolle oli tyypillistä ryssäviha ja viha suomalaisia maanpettureita kohtaan. Toinen kausi oli 1924 – 1928 vallinnut populistinen kausi, jolle oli keskeistä kansan eheyttäminen ja korkean suomalaisen kulttuurin luominen, lopullisena päämääränään Suur-Suomi. Oikeistonationalismin ja populismin välillä seura oli vuosina 1929 – 1932. Silloin AKS hajosi kahtia populistiseen ja oikeistonationalistiseen Suur-Suomi -ryhmään lapuanliikkeen vaikutuksesta. Neljäntenä vaiheena Alapuro erittelee fasistisen kauden vuosina 1933 – 1939, jolloin seuran merkitys oikeistoliikkeenä kasvoi ja se omaksui aatteisiinsa vaikutteita Saksan kansallissosialisteilta ja oikeistoradikaaleilta

⁴⁹ Suomen kansan historia V 1967, 241.

⁵⁰ Suomen historian käsikirja II 1964, 481.

⁵¹ Sama, 481.

⁵² Kansakunnan historia 3 1985, 199.

⁵³ Suomen kansan historia V 1967, 291.

⁵⁴ Sama, 241.

⁵⁵ Esim. Nygård 1978, 127, 244; Rintala 1962, 103; Klinge 1968, 49.

yleensäkin oikeistolaisen kansanliikkeen kuihduttua Suomessa. Erillisenä vaiheena Alapuro on erotanut vielä sota-ajan 1939 – 1944, joka huipensi Suur-Suomi- ja heimoajatuksen.⁵⁶

Alapuron jaottelu vaiheisiin on herättänyt erimielisyyttä. Esimerkiksi Timo Soikkanen on väittänyt seuran ystäväpiirin laajentuneen vuonna 1938, toisin kuin Alapuro, jonka mukaan ylioppilaiden siirtyminen fasismiin olisi katkaissut yhteydet talonpoikaiseen väestöön.⁵⁷ Huomautuksia kausijaotteluun on ollut myös Antero Mannisella alkuajan ideologian ja populistisen kauden välillä⁵⁸, sekä Lauri Hyvämällä populistisen ja fasistisen kauden osalta⁵⁹, joten jaottelua ei voida pitää minään yleisesti hyväksyttynä.

AKS:n monimuotoisuutta voitaisiin kuvata myös järjestössä syntyneiden ohjelmallisten erimielisyyksien vuoksi tapahtuneilla joukkoeroamisilla ja niiden johdosta syntyneillä järjestöillä. Ensimmäinen eroaminen tapahtui keväällä 1924, jolloin AKS hyväksyi ohjelmaansa aitosuomalaisen kielipolitiikan. Osa seuran kannattajista tulkitsi aitosuomalaisuuden vahingoittavan Karjalan asiaa ja perusti Itsenäisyyden Liiton.⁶⁰ Itsenäisyyden Liitto ei saavuttanut radikaalimman kilpailijansa rinnalla kovinkaan suurta vaikutusvaltaa ylioppilaspiireissä, pyrkienkin tosin enemmän kosiskelemaan kuuluisuuksia.⁶¹ Rintala on tulkinnut menestymättömyyden johtuneen epäjohtonmukaisuudesta, kun ei kiinnitetty huomiota kielioloihin Suomessa ja toisaalta järjestön johdon passiivisuudesta.⁶²

Toinen ja tärkein vedenjakaja AKS:n historiassa oli suhtautuminen lapuanliikkeeseen ja etenkin Mäntsälän kapinaan. Matti Klinge on tulkinnut seuran muuttuneen tuolloin yhtenäisemmäksi pitäen Mäntsälän kapinaa rajana uuden ja vanhan AKS:n välillä. Vanha-AKS oli laajempi ja hajanaisempi, sen ohjelmassa oli tilaa niin eheyttämiselle kuin suojeluskuntalaisuudelle ja vuoden 1918 valkoisen Suomen perinnölle. Uudessa AKS:ssa lapuamieliset pääsivät hallitsevaan asemaan, eikä tilaa enää ollut kuin valkoiselle aatteelle ja kansalliselle uudestisyntymiselle vastakohtana 1920-luvun eduskuntavaltaisuudelle ja kansanmielisyydelle.⁶³ Toiset tutkijat eivät näe Mäntsälän kapinaa yhtä merkittävänä jakajana AKS:n historiassa, vaikka jaon ajankohtaa sinällään ei kyseenalaistakaan.

⁵⁶ Alapuro 1973, 91, 101 – 109, 125, 140 – 144, 158 – 160.

⁵⁷ Soikkanen 1984, 261, vrt. Alapuro 1973, 156.

⁵⁸ Manninen 1973, 327 – 329.

⁵⁹ Hyvämäki 1973, 405 – 412.

⁶⁰ Klinge 1983, 123.

⁶¹ Nygård 1978, 147.

⁶² Rintala 1963, 98.

⁶³ Klinge 1968, 169.

Mäntsälän kapina on nähty tällöin enemmänkin muodollisena syynä jakaantumisessa oikeistonationalistiseen Suur-Suomi –linjaan ja populistiseen linjaan.⁶⁴ Seurasta eronneet 120 jäsentä perustivat vuonna 1931 kuolleen Niilo Kärjen mukaan nimetyn Kärki ry. –yhdistyksen, jonka pääasiallisena tavoitteena oli kansan eheyttäminen ja suomalainen kansallisvaltio.⁶⁵

Monista asioista AKS:n historiassa sen sijaan ollaan enemmän samaa mieltä, mutta asioiden painotukset herättävät jälleen enemmän hajontaa, mikä on ymmärrettävää etenkin erilaisista tutkimustavoitteista lähtien. Eri vaiheissaan AKS:n on katsottu olleen etenkin aluksi heimokansoja avustava järjestö, jolla oli myös Suur-Suomeen liittyviä tavoitteita. Ryssänviha liittyi seuraan kiinteästi etenkin sen alkuaikoina, muuttuen 1930-luvun loppua kohden enemmänkin ryssänpeloksi. Siihen liittynyt Vihan Veljet -seura on jakanut mielipiteitä. Aitosuomalaisuus ja kansan eheyttäminen lienevät AKS:n muita tunnetuimpia ohjelmakohtia.

Suomalaista äärioikeistoa tutkittaessa on oleellista hahmottaa liikkeiden monilukuisuus ja niiden keskinäinen merkitys, sillä samansuuntaiset aatteet vaikuttivat myöhemmin toimineisiin ja muodostuneisiin järjestöihin. Toisinaan joku järjestö saattoi toimia myös yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa, joko järjestötasolla tai sitten jäsenet saattoivat olla mukana useissa järjestöissä samaan aikaan. Tämän vuoksi on tärkeätä hahmottaa, mistä jotkut aatteet ovat järjestön ohjelmaan tulleet.

AKS:n suhteista muihin järjestöihin on esitetty monenlaisia arvioita. Seuran on katsottu olleen yhteistyössä niin lapuanliikkeen kuin Isänmaallisen Kansanliikkeen kanssa. Yleisen tulkinnan mukaan AKS sekä levitti ohjelmaansa liittyviä asioita muille järjestöille että toimi niiden kanssa järjestöllisesti erimuotoisessa yhteistyössä. Lisäksi monet AKS:n jäsenet olivat jäseniä myös muissa äärioikeistojärjestöissä. Tätä kautta ei olekaan ihme, että monet AKS:n aatteet esiintyivät muidenkin järjestöjen ohjelmissa ja päinvastoin.

Esimerkiksi Nygård on katsonut AKS:n levittäneen Suur-Suomi -ajatuksensa sellaisillekin äärioikeistolaisille järjestöille, joiden päätavoite ei kohdistunut sen luomiseen.⁶⁶ Järjestönä AKS ei liittynyt varsinaisesti kuin Suomen Lukkoon, joka tosin oli lapuanliikkeen julkinen toimija ennen lapuanliike ry:n perustamista. Toisenkinlaisia paineita seuran sisällä lienee ollut, sillä loppujen lopuksi

⁶⁴ Alapuro 1973, 125; Nygård 1978, 190; Nygård 1982, 71.

⁶⁵ Alapuro 1973, 136; Nygård 1978, 191.

⁶⁶ Nygård 1978, 245.

seuran hallitus ilmoitti jälkepäin ”täydelleen” ymmärtävänsä ja hyväksyvänsä Mäntsälän kapiinaan osallistujien vaikutteet⁶⁷. Olisi vaikeaa uskoa, ettei seuran sisällä olisi ollut jo lapuanliikkeen toiminta-aikana halukkuutta antaa vastaavansuuntaista julistusta nyt kun se annettiin liikkeen yleisesti hyväksytyimmän vaiheen oli jo mentyä.

Ongelmia suhteessa lapuanliikkeeseen aiheuttivat kielikysymys ja suhde voimakeinoihin, sillä AKS ei voinut hyväksyä lapuanliikkeen kaksikielisyyttä. Se ei myöskään hyväksynyt väkivaltaa poliittisena toimintamuotona,⁶⁸ mikä tuntuu hieman omituiselta kun ottaa huomioon, että heimotyössä aseellinen toimintamalli olisi ollut mahdollinen. Tätä kautta voidaan päästä siihen mielenkiintoiseen eroon, että AKS:lla todellinen vihollinen oli ryssä ja lapuanliikkeellä kommunisti eli ryssän kätyri⁶⁹. AKS oli luonteeltaan enemmän ulkopoliittinen ja löysi vihollisensa Suomen rajojen ulkopuolelta, kun taas lapuanliike oli lähinnä sisäpoliittinen ja suuntasi toimintansa suomalaisia kommunisteja vastaan. Toisin sanoen pääasiallisena vihollisena nähtyä tahoja vastaan voitiin, mikäli katsottiin tarpeelliseksi ja mahdolliseksi, käyttää myös väkivaltaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Lapuanliikkeen osalta väkivaltaisuuksia myös esiintyi, mikä saattaa osaltaan selittyä sillä, että suomalainen kommunisti oli helpompi kohde kuin AKS:n vihollinen eli Neuvostoliitto, minkä vuoksi suuret suunnitelmat ainakin osittain jäivät toteuttamatta.

AKS:n suhde Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen on saanut tutkijat yksimielisiksi siitä, että AKS ei järjestönä liittynyt IKL:een. Tosin on huomautettu, että useat seuran jäsenet toimivat aktiivisesti IKL:ssä⁷⁰ tai että seura kokonaisuudessaankin toimi kiinteässä yhteydessä järjestön kanssa⁷¹. Kuvaavaa on myös se Nygårdin tulkinta, että AKS ajautui 1930-luvulla IKL:n sisäpoliittisten tavoitteiden kannattajaksi sisäpoliittisen tyhjyytensä vuoksi, ja toisaalta se, että IKL sai AKS:lta perusajatukset ohjelmaansa.⁷² Kielipolitiikka eli tässä tapauksessa aitosuomalaisuus otettiin Mikko Uolan tulkinnan mukaan IKL:n ohjelmaan AKS:n mukaan saamiseksi. Toisaalta on myös esitetty, että IKL levitti AKS:n aatteita akateemisten piirien ulkopuolelle.⁷³ Nämä tulkinnat kuvaavat erityisen selvästi äärioikeistolaisten järjestöjen välisten rajojen hämäryyttä ja toisaalta järjestöjen ohjelmallista samankaltaisuutta, vaikka tiettyjä painotuseroja ja erimielisyyksiä esiintyi. Tulkinnat osoittavat

⁶⁷ Klinge 1968, 155.

⁶⁸ Nygård 1978, 190.

⁶⁹ Nygård 1978, 192; Nygård 1982, 71 – 72.

⁷⁰ Lundin 1960, 61.

⁷¹ Alapuro 1973, 141.

⁷² Nygård 1982, 69.

⁷³ Uola 1982, 44, 80.

myös sitä eroavuutta, että keskittyessään pääasiassa eri toiminta-alueille, järjestöt saattoivat helposti omaksua ohjelmaansa ideologisesti sopivia täydennyksiä tai kohtia, joista katsottiin järjestön hyötyvän.

3.2.2. Lapuanliike

Lapuanliike oli suomalaisen äärioikeiston näyttävin ja menestyksellisin muoto, jos mittariksi otetaan järjestön saavutukset. Tämän vuoksi liikkeestä on kirjoitettu ja sitä on tutkittu suomalaisista äärioikeiston järjestöistä eniten. Tämä pitää paikkansa ainakin jos verrataan lapuanliikkeen luonteesta ja synnyn syistä esitettyjen tulkintojen määrää muista äärioikeiston liikkeistä tehtyihin vastaaviin. Myös yleisesityksissä on kiinnitetty huomiota nimenomaan lapuanliikkeeseen ja nostettu se siten esiin merkityksellisimmäksi.

Yleisesityksissä on lapuanliikkeestä mainittu useimmiten muutakin kuin yksittäisiä tietoja tai ohjelmakohtia. Lapuanliikkeen vaiheet on aloitettu Lapuan vuoden 1929 punapaitojen riisumisesta kommunistinuorten haastejuhlien yhteydessä, jota on pidetty lapuanliikkeen lähtölaukauksena.⁷⁴ Myös lapuanliikkeen syistä on yleensä mainittu jo liikkeen itsensä mainostama kommunistien vastustaminen.⁷⁵ Muitakin syitä on mainittu, kuten esimerkiksi se, että lapuanliike olisi ollut protesti kaupungistumista vastaan.⁷⁶ Lapuanliikkeen toiminnasta on mainittu lähinnä Työn Äänen kirjapainon tuhoaminen, talonpoikaismarssi ja kyyditykset, ennen kaikkea Suomen ensimmäisen presidentin ja tulevan presidenttiehdokkaan Ståhlbergin osalta, joka on mainittu poikkeuksetta kaikissa yleisesityksissäkin. Lisäksi on mainittu Mäntsälän kapina, joka on nähty enemmän⁷⁷ tai vähemmän lapuanliikkeen aikaansaannoksena⁷⁸.

Tutkimuskirjallisuuden antama kuva lapuanliikkeestä on paljon monipuolisempi ja kiistellympi ja etenkin lapuanliikkeen synnystä esitettyjen tulkintojen moninaisuus on lähes hämmästyttävä. Juuri tulkintojen moninaisuus saakin kiinnostuksen heräämään, sillä on antoisampaa tutkia erimielisyyksiä kuin eri sanoin ilmaistuja sisällöltään samanlaisia tekstejä. Tulkintojen moninaisuus voi johtua

⁷⁴ Suomen kansan historia V 1967, 252 – 253.

⁷⁵ Suomen kansan historia V 1967, 254 – 255; Suomen historia 2 2001, 808 – 809; Suomen historia 1999, 376; Kansakunnan historia 3 1985, 164.

⁷⁶ Kansakunnan historia 3 1985, 165.

⁷⁷ Sama, 174; Suomen historian pikkujättiläinen 1997, 649.

⁷⁸ Suomen kansan historia V 1967, 275 – 276; Suomen historia 2 2001, 816; Suomen poliittinen historia 1996, 148.

monista eri tekijöistä, mutta ainakin ideologisella tarkoituksenmukaisuudella ja käytetyillä lähteillä on ollut merkitystä lopputuloksen kannalta.

Tulkintojen läpikäyminen on tarkoituksenmukaisinta aloittaa vanhimmasta, sillä kerran esitetyt tulkinnat ovat sen jälkeen uusien tulkitsijoiden käytettävissä. Eri asia sitten on, millä tavalla vanhempiin tulkintoihin suhtaudutaan, mikäli niihin on perehdytty. Harvoin mitään tulkintaa kuitenkaan hyväksytään sellaisenaan, vaan se on pyritty ainakin muotoilemaan uudelleen. Toisaalta on saatettu myös viitata aikaisempiin tulkintoihin osoittamalla ne virheellisiksi ja luomalla sitten niille vastamalli.

Juhani Paasivirta on esittänyt lapuanliikkeen synnyn johtuneen kommunistien tehostuneesta aktiivisuudesta, mutta ennen kaikkea kyse oli parlamentarismien kriisistä. Kansanvaltainen valtiojärjestys ei oikeiston mukaan antanut takeita kansantahdon toteutumisesta. Paasivirta tulkitsee lapuanliikkeen ideologian saaneen vaikutteita Saksan oikeustieteen kannanotoista, joissa pohdittiin kansan oikeutta toimia oma-aloitteisesti eli laillisia muotoja sivuuttamalla. Perusajatuksena näissä kannanotoissa oli, ”että valtiotahdon määräsi oikeus, lakipohjaisen yhteiskuntajärjestyksen kulmakivi”. Mikäli luotiin säädöksiä, jotka eivät tätä toteuttaneet, oli kansan velvollisuutena ryhtyä oma-aloitteisesti toteuttamaan oikeutta. Lapuanliikkeen noustessa esitettiin tämän oikeustajun pohjalta, että valtiovalta ei ollut estänyt vasemmistoradikaalien julkista toimintaa. Lapuanliikkeessä ”kysymyksessä väitettiin olevan herkistyneeseen oikeustajuntaan pohjautuvan reaktion, joka tähtäsi valtioelämän tervehdyttämiseen”.⁷⁹

Lundinin tulkinnan mukaan lapuanliikkeen syynä eivät voineet olla aikaisemmin esitetyt väitteet kommunistien laman myötä aktivoituneen toiminnan johtamisesta välittömästi toteutettaviin vallankumouspyrkimyksiin ja heikosta hallituksesta, joka ei pystynyt toimimaan kommunistien kiihotusta vastaan. Tilalle hän ei esitä mitään kovin yksiselitteistä teoriaa. Koska ajanjakso kuului Suomen historian synkimpiin ja koska Vihtori Kosola oli vain nimellinen johtaja, niin lapuanliikkeen syynä ”saattoivat” olla Aktivist-lehden omistajat. He ilmoittelivat sen palstoilla ja heidän taloudellisten ja sosiaalisten katsomustensa on täytynyt olla läheistä sukua lapuanliikkeen mielipiteille.⁸⁰

⁷⁹ Paasivirta 1949, 78 – 81.

⁸⁰ Lundin 1960, 78 – 80.

Kommunistien toiminta ja heikko hallitus olivat itse asiassa lapuanliikkeen omia perusteluita olemassaololleen ja toiminnalleen, jotka Lundin tässä ideologialleen soveltuvasti pyrkii kumoamaan. Tilalle esitetty salaliittoteoria on kyllä jännittävä ja mielenkiintoinen, mutta esitetyssä muodossaan ei kovinkaan uskottavasti tai taidokkaasti perusteltu. Mielenkiintoista olisi ollut tietää enemmän näistä voimista, jotka saattoivat olla lapuanliikkeen takana.

Rintala puolestaan esittää liikkeen syiksi taloudellisen laman, heikon presidentin ja, Paasivirtaa lainaten, kommunistien tehostuneen aktiivisuuden, jonka Rintala tulkitsee johtuneen nimenomaan heikosta hallinnosta. Lisäksi hän on nähnyt järjestön itsenäisen valkoisen Suomen jatkumisen taakkaamisena.⁸¹ Lapuanliikkeen syitä esitellessään Rintala ei viittaa millään tavalla Lundinin vastakaisiin tulkintoihin kommunistien roolista tai heikosta hallinnosta, vaikka lähdeluettelon mukaan teosta on käytetty. Taloudellinen lama on ensimmäinen varsinainen tulkinta lapuanliikkeen syyksi ja sitä monine rinnakkaisilmiöineen on monesti toistettu myöhemmissä tulkinnoissa, samoin kuin muitakin jo ensimmäisissä aihepiiriä käsittelevissä teoksissa esille tuotuja näkökulmia.

Toisessa yhteydessä Rintala on tulkinnut lapuanliikkeen syyksi tyytymättömyyden kompromissipoliikkaan. Rintalan mukaan kompromissi tarkoitti tässä yhteydessä omien periaatteiden pettämistä, ei mukautumista yhteistoiminnan aikaansaamiseksi, kuten yleensä. Nämä parlamentaariset kompromissit eli ”lehmänkaupat” ilmenivät hallitusten muodostamisina ja lakiehdostusten hyväksymisinä ja olivat sellaisinaan parlamentarismien perusolemuksen ilmauksia. Tämä tyytymättömyys kokosi kaikki äärioikeiston sukupolvet kommunismin hävittämiseksi.⁸²

Hyvämäki esittää lapuanliikkeen perussyyksi valtiovallan tehottomat toimenpiteet kommunismin ehkäisemiseksi. Lisäksi oikeiston pettymykset poliittiseen kehitykseen vuoden 1918 jälkeen sekä totalitaaristen aatteiden leviäminen ympäri Eurooppaa ovat Hyvämäen mukaan olleet osasyynä lapuanliikkeen muodostumiseen. Hyvämäki esittää samalla myös kommunistisen historiantulkinnan lapuanliikkeen syistä, jonka mukaan syinä olivat kapitalistit ja työnantajapiirit, jotka alkanutta talouspulaa hyödyntäen hyökkäsivät vasemmistolaista työväenliikettä vastaan, vaikka niiden kohtalo olikin jo ”sinetöity” ennen lapuanliikkeen alkamista.⁸³

⁸¹ Rintala 1962, 164 – 165.

⁸² Rintala 1963, 103.

⁸³ Hyvämäki 1964, 149 – 152.

Hyvämäki yhdistää ensimmäisenä lapuanliikkeen totalitaariisiin vaikutteisiin, mikä onkin varsin luontevaa muualla samoihin aikoihin esiintyneiden samankaltaisten liikkeiden vuoksi, jotka tosin saavuttivat enemmän valtaa esimerkiksi Saksassa ja Italiassa. Esittämänsä kommunistisen tulkinnan Hyvämäki kumoaa vetoamalla työnantajajärjestön historiikkiin, mikä vaikuttaa sinällään erikoiselta. Ongelmana Hyvämäen tulkinnan arvioimisessa on lähdeviitteiden puuttuminen, mikä ei artikkeliluonteen vuoksi sinällään ole ihme, mutta harmittavaa.

Anthony F. Upton esittää puolestaan perinteisen kommunistisen tulkinnan lapuanliikkeen synnystä. Vanha ammattiyhdistysliike oli juuri hajaantunut ja aloitteen teko oli siirtynyt kommunisteille vihamielisiin käsiin. Upton näkee näiden vihamielisten voimien sittemmin etsineen sopivaa tekosyytä hyökkäykseen ja löytäneenkin sellaisen kommunistinuorten kilpailupäivien yhteydessä Lapualla. Uptonin tulkinta lapuanliikkeestä muistuttaa hyvin paljon Lundinin tulkintaa, sillä ”teoriassa tämä oli rehellisten suomalaisten maanviljelijäin spontaaninen kansannousu, mutta todellisuudessa se oli Suomen suurliikemiesten rahoittama ja järjestämä ase kommunistisen liikkeen tuhoamiseksi”. Ta-voitteen toteuttamista edesauttoi joukkohysteria kommunisteja, ilmeisiä syntipukkeja, kohtaan.⁸⁴

Risto Alapuro tulkitsee lapuanliikkeessä ainakin hetkeksi yhtyneen yläluokan nationalismiin ja populistisen talonpoikaisliikkeen ainekset. Tyytymättömyyttä oli ollut etenkin yläluokan keskuudessa koko itsenäisyyden ajan, mutta ”kriisi” tuli vasta kun talonpoikainen kansanliike ja oikeisto yhdistivät voimansa. Alapuron mukaan tämä yhdistyminen johtui kapitalistisen talousjärjestelmän lamasta, joka oli heikentänyt maanviljelijäväestön asemaa vähentäen heidän itsenäisyyttään ja riippumattomuuttaan. Taloudellisen laman aiheuttama pettymys kohdistettiin kommunisteihin, mikä johtui siitä, että Suomen talonpoikaiselle kansalle pyhää ja kallista oli pilkattu ja häväisty.⁸⁵

Alapuron voidaan tulkita muodostaneen mallinsa eräänlaiseksi vastamalliksi Annikki Talikan näkemykselle, että oikeiston ja keskustan autoritaarisuus olisivat kasvaneet aina vuoteen 1931 saakka, jolloin keskustan autoritaarisuus olisi kääntynyt laskuun oikeiston autoritaarisuuden jatkaessa edelleen kasvuaan.⁸⁶ Alapuro on verrannut talonpoikaisen kansanliikkeen ja oikeiston voimien yhdistymistä edellä mainittuun Talikan teoriaan, mutta ei ole kuitenkaan esitellyt sitä. Teorioita miettiesään ei voi kuin kummastella niiden samankaltaisuutta, sillä molemmissahan keskustan ja oikeiston

⁸⁴ Upton 1970, 104 – 105.

⁸⁵ Alapuro 1973, 40 – 42 ja mainitut lähteet.

⁸⁶ Talikka 1969, 76 – 81.

intressit etenevät ensin samaan suuntaan ja erkanevat sitten, tosin sillä erotuksella, että Alapuro on viitannut yhteisten intressien johtuneen maataloudesta ja Talikka poliittisesta tilanteesta.

Lauri Haatajan, Seppo Hentilän, Jorma Kalelan, Jussi Turtolan ym. Suomen työväenliikkeen historiassa lapuanliikkeen synty nähdään sekä oikeiston että vasemmiston kannalta. Oikeistonäkemyksen mukaan lapuanliikkeen syynä oli vasemmistovirtaus, joka johti ”isänmaallisen kansan vastatoimenpiteisiin”. Toimet johtuivat kommunistien toiminnan sallimisesta, sillä he pyrkivät liittämään Suomen Neuvostoliittoon, eikä vihollismaan asiamiesten tullut sallia osallistua maan asioiden hoitoon eduskuntaa myöten. Toisaalta sillä tarkoitettiin myös parlamentarismia, joka ei pystynyt edistämään ”isänmaan ja sen kansan kokonaisuuden parasta”.⁸⁷

Syntyajankohtaa selitettiin kommunistien voimistuneella toiminnalla. Kommunistien vuonna 1929 esittämä tulkinta sen sijaan antaa teoksen mukaan paljon kattavamman lähtökohdan lapualaisuuden ymmärtämiselle, sillä kyse oli ”suurporvariston järjestelmällisestä hyökkäyksestä työväenluokkaa vastaan”. Alkanut lamakausi teki hyökkäyksen välttämättömäksi työnantajille ja loi samalla sille suotuisat olosuhteet. Lisäksi kommunistisen tulkinnan mukaan syynä olivat Euroopan fasiset virtaukset. Suomen työväenliikkeen historian esittämän tulkinnan mukaan kumpikaan selitys ei ole oikein pätevä, sillä toisaalta työväenliike oli heikko mutta näytti voimakkaalta ja toisaalta taloudellinen lama oli alkanut mutta palkat nousivat yhä tyydyttävän työllisyystilanteen ja edellisvuosien lakkotaistelujen takia.⁸⁸

Esitetty tulkinta on mielenkiintoinen siinä mielessä, että esitetyt tulkinnat ovat perinteisiä. Lapuanliikkeen itse esittämä perustelu toiminnalleen on muotoutunut myöhemmin porvarilliseksi tulkinnaksi. Kommunistinen tulkinta on esitetty jo liikkeen alkamisvuonna, joten mitään kovin laajaa tulkintaa teoksessa ei ole tässä kohdin havaittavissa. Lamakauden osalta tulkintaa sitä vastoin on tehty, sillä yleensä lama on nähty yksiselitteisesti vain syynä lapuanliikkeeseen, eikä sen roolia ole sen kummemmin pohdittu.

Alapuro ja Erik Allardt ovat katsoneet lapuanliikkeen välittömäksi syyksi kommunismin tuhoavan vaikutuksen. Yhtenä syynä he pitivät myös taloudellista lamaa. Heidän mukaansa keskeinen merkitys on ollut myös Neuvostoliiton tapahtumien ja Suomen sosiaalisen järjestelmän radikalisoitumi-

⁸⁷ Suomen työväenliikkeen historia 1977, 176 – 178.

⁸⁸ Sama.

sen yhteenkietoutumisella.⁸⁹ Uutena elementtinä tässä tulkinnassa on Suomen ja Neuvostoliiton kehityksen yhdistäminen, sillä vaikka kommunistit on nähty aikaisemminkin Neuvostoliiton johtamina, niin Neuvostoliiton ja Suomen kehityksen yhtäläisyyttä ei ole liitetty lapuanliikkeen syntyyn.

Nygård puolestaan näkee kommunistien toiminnan olleen ainakin näkyvästi välittömänä aiheena lapuanliikkeelle. Liikkeen taustana oli Nygårdin sanoin ”aivan ilmeisesti pitkään jatkunut talonpojille epäedullinen kehitys sekä asian aktualisoinut yleismaailmallinen talouspula, joka kavensi maanviljelijäväestön elinehtoja”.⁹⁰ Nygårdin ja Alapuron & Allardtin tulkinnassa on uutta se, ettei kommunisteja enää mainita ehdottomasti syyllisinä, vaan heidät voidaan nyt nähdä jo eräänlaisina taustatekijöinä, välittömän syyn antajina.

Matti Klingen tulkinnan mukaan lapuanliikkeen lähtökohtana oli jo Paasivirran esittämä käsitys, ”että poikkeustilanteessa normaalin valtiokoneiston ja lain sijaan astuivat toiset tekijät”. Poikkeaman normaalioloista oli aiheuttanut kommunistien toiminta.⁹¹ Klinge ei kuitenkaan millään tavalla viittaa keneenkään tulkintaa esittäessään, mikä on outoa, sillä Paasivirta⁹² on esittänyt täsmälleen saman asian vain hieman eri sanoin ja laajemmin perusteluin.

Lapuanliikettä paikallisena ilmiönä tutkinut Erkki Lehtinen on tullut siihen tulokseen, että Lapuan työväentalon haastejuhlista 23. – 24.11.1929 alkaneilla tapahtumilla, jotka johtivat valtakunnalliseksi muodostuneen lapuanliikkeen syntyyn, oli enää hyvin vähän tekemistä lapualaisten alkuperäisen reaktion kanssa.⁹³ Tämä koski nimenomaan sitä vaihetta, kun liike oli jo muodostunut valtakunnalliseksi. Artturi Leinosen tulkinta soveltuu Lehtisen mukaan ainakin lapualaisten osuuteen. Alkuperäinen kansanliike oli hengeltään ja menettelytavoiltaan erilainen kuin keväällä 1930 alkanut lapuanliike. Alkuperäisessä liikkeessä oli kysymys kommunisminvastaisuudesta, sekä isänmaan turvallisuuden ja vapauden säilyttämisestä, jota kommunistit uhkasivat. Vain menettelytavoista oli erimielisyyttä porvarien ja sosialidemokraattien välillä. Erimielisyydet laajenivat, kun alkuperäisen kansanliikkeen vastustajaksi ilmestyi lapuanliike väkivaltaisuuksineen.⁹⁴

⁸⁹ Alapuro & Allardt 1978, 130, 124.

⁹⁰ Nygård 1982, 78 ja mainitut lähteet.

⁹¹ Klinge 1983, 168.

⁹² Paasivirta 1949, 78 – 81.

⁹³ Lehtinen 1984, 670.

⁹⁴ Sama, 677 – 678 ja mainittu Leinonen.

Siltala tuo esiin lapuanliikkeen syinä talouspulpan perinteisenä tapana, vientiteollisuuden salaliiton marxilaisena näkemyksenä, taustavoimien rahoitushalun sekä Suomen porvariston yhtenäisyyden suhteessa Neuvostoliittoon ja kansainväliseen työväenliikkeeseen. Siltala ei ole valmis hyväksymään näitä selityksiä sellaisenaan, vaan pitää lapuanliikettä sisällissodan jatkona ja tuolloin saavutetun voiton turvaajana ja täydentäjänä.⁹⁵ Siltalan korostama näkemys ei ole uusi, sillä Rintala on esittänyt saman tulkinnan jo kaksi vuosikymmentä aikaisemmin, minkä Siltala tuo esiin lyhyesti alaviitteessä.

Siltala on ilmaissut saman näkemyksen lapuanliikkeen synnystä eräässä artikkelissaan selkeämmässä muodossa kuin väitöskirjassaan. Tällöin hän toteaa suoraan, että lapuanliike johtui oikeiston, vapaussotasukupolven ja aktivistien pettymyksestä Suomen poliittiseen elämään itsenäisyyden ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tällöin puoluekentän hajanaisuus ja keskustan integraatiopolitiikka vaaransivat vapaussodan saavutukset, jolloin kommunistit saattoivat toimia, mikä oli Suomen geopolittisessä asemassa vaarallista.⁹⁶ Tämä on itse asiassa sama asia, jonka Siltala on esittänyt väitöskirjassaan, mutta huomattavasti tiivistetyimmässä ja siten selkeämmässä muodossa. Samalla on jätetty pois muut mahdolliset selitystavat, joille luodaan vastamalli, mutta ne voivat myös samalla harhauttaa luulemaan, että ne ovat osasyynä, mikäli kantaa ei oteta selkeästi.

Pauli Kettunen tulkitsee lapuanliikettä lähinnä ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta. Tällöin ammattiyhdistysliikkeen ja kommunistisen liikkeen heikkouden ja hajaannuksen ilmentymäksi muodostui vuoden 1929 päivän kestäväksi suunniteltu yleislakkoyritys Tammisaaren pakkotyölaitoksessa nälkälakkoon ryhtyneiden poliittisten vankien tukemiseksi. Lapuanliikkeen noustessa ei ollut enää kyse voimakkaan ammattiyhdistysliikkeen muodostaman uhkan torjumisesta, vaan tavoitteena oli saattaa työhaluisen ja valkoisen työmiehen ideaali työelämässä vallitsevaksi. Jo tätä asiaa ajamalla asetettiin kyseenalaiseksi valtion kyky turvata ”vapaussodan perintö”. Kettunen näkee politiikan toteuttamisen uhkana olleen enemmänkin porvarillisen politiikan kriisin kuin vallankumouksellisen työväenliikkeen.⁹⁷

Kettunen katsoo Siltalan tavoin lapuanliikkeen nousseen palauttamaan valkoisen yhtenäisyyden. Kettunen sen sijaan kritisoi Siltalan hylkäämää agenttiteoriaa, sillä Siltala ei lainkaan tarvitse teoriaa omassa tulkinnassaan ja koska ”kokemus ja tietoisuus näyttää sijoittuvan aivan eri maailmaan

⁹⁵ Siltala 1985, 31 – 33 ja mainitut lähteet; 497 – 500.

⁹⁶ Siltala 1982, 105.

⁹⁷ Kettunen 1986, 258 – 261.

kuin taloudelliset intressit”. Alapuroon tukeutuen Kettunen toteaa, että lapuanliikkeellä oli hyvin vähän itsenäistä ideologista profiilia. Se nojautui ideologiseen yhtenäisyyteen, joka näkyi esimerkiksi suojeluskunnissa. Kettusen mukaan juuri tämä ideologisen yhtenäisyyden ja poliittisen rikkinaisuuden välinen ristiriita tekee ymmärrettäväksi lapuanliikkeen nousun.⁹⁸

Jorma Kalela on omassa tulkinnassaan ottanut lähtökohdaksi Hyvämäen esittämän kommunistisen tulkinnan, jossa lapuanliikkeen liikkeellepanevinä voimina olivat kapitalistit ja työnantajapiirit, jotka lamaa hyödyntäen hyökkäsivät työväenliikettä vastaan. Kalela nojaa Sjöbergiin todetessaan vanhan työväenliikkeen kohtalon olleen sinetöity jo ennen lapuanliikettä. Ammattiyhdistyksen jakaantumisen lisäksi pieni järjestäytymisen aste ja lama olivat työnantajien puolella, sillä se esti käytännössä lakkoilun. Lapuanliikkeen saama laaja tuki johtui puolestaan ammattiyhdistyksen kommunistijohtoisuudesta, jolloin sitä vastusti koko porvarillinen puoli. Uutta Kalelan tulkinnassa on sen painotus, että hän kyseenalaistaa vanhan kysymyksen kapitalistien osuudesta liikkeen syntyyn siinä mielessä, että hän pitää enemmänkin selviönä kapitalistien tukea ja pitää outona mikäli tukea ei olisi ollut, sillä lapuanliikkeen toiminnan tulokset olivat työnantajien kannalta edullisia.⁹⁹

Nämä kaikki tulkinnat on siis esitetty lapuanliikkeen synnystä. Tulkintoja on useita, vaikka toisaalta myös samoja syitä on käytetty aina uudelleen ja eri muodoissaan. Lapuanliikkeen kohdalla eniten tulkintoja on aiheuttanut nimenomaan liikkeen synty ja siihen vaikuttaneet tekijät, mikä johtuu ennen kaikkea siitä, ettei siitä ole olemassa asiakirjoja. Toisaalta syynä voidaan pitää myös tieteen ja etenkin tieteen tekijöiden taistelua vallitsevasta ja hyväksytyimmistä tulkinnasta. Tämä johtaa aina uusiin tulkintoihin, sillä muiden tekemää tulkintaa voi olla vaikea hyväksyä tai ainakin sitä on jollakin tavalla muotoiltava uudelleen.

Lapuanliikkeen on katsottu saaneen lähtölaukauksensa 23. – 24.11.1929 järjestetyistä kommunistinuorten haastepäivien yhteydessä sattuneista tapahtumista, jolloin kommunistinuorilta riisuttiin punaiset paidat. Varsinaisesti kansanliike ei kuitenkaan käynnistynyt vielä tuolloin, mutta tapahtuman herättämän innostuksen pohjalta pidettiin Lapualla ja eri puolilla maata niin sanottuja kansankokouksia isänmaallisessa hengessä. Lapuanliikkeellä ei ollut missään vaiheessa virallista kirjoitettua ohjelmaa, mutta liike ajoi kuitenkin painostusryhmänä läpi useita mieleisiksi katsomia asioita. Tunnetuimpia näistä olivat niin sanotut kommunistilait, joilla estettiin käytännössäkin kommunistien julkinen toiminta peitejärjestöjen avulla, periaatteessahan kommunistien toiminta oli ollut

⁹⁸ Kettunen 1986, 258 – 261 ja mainitut lähteet.

⁹⁹ Kalela 1987, 165 – 170.

kiellettyä jo aikaisemminkin. Sisäpoliittiseen vallanjakoon lapuanliike vaikutti myös aiheuttamalla käytännössä Kyösti Kallion hallituksen eron ja Svinhuvudin nimeämisen pääministeriksi ja myöhemmin presidentiksi.

Mistään yhtenäisestä ja järjestäytyneestä liikkeestä ei lapuanliikkeen kohdalla voida puhua, sillä liikkeeltä puuttuivat keskitetyn organisaation tunnusmerkit, selkeät käskyvaltasuhteet, hierarkkisuus, säännölliset rankaisemis- ja palkitsemismahdollisuudet ja työnjako, kuten Juha Siltala on osoittanut. Toisaalta hän on todennut myös, että virallisen organisaation puuttuminen ei tarkoittanut kaiken organisaation puuttumista, eikä virallisen toimintaohjelman puuttuminen merkinnyt kaiken toiminnan suunnittelemattomuutta.¹⁰⁰ Lapuanliikkeen on nähty myös jakautuvan kahteen eri vaiheeseen, liikkeen alkuvaiheeseen ja aikaan vuoden 1930 kesästä eteenpäin, jolloin on Nygårdin mukaan turha puhua enää yhtenäisestä lapuanliikkeestä ainakaan ohjelmallisella ja menettelytapatasolla.¹⁰¹

Lapuanliike tunnetaan ehkä parhaiten väkivaltaisuuksistaan, joiden avulla liike sai luotua pelon ja terrorin ilmapiirin, joka antoi vaikutelman, että lapuanliike teki mitä tahtoi.¹⁰² Merkittävimpiä lapuanliikkeen väkivaltaisuuksista tai painostusmuodoista olivat poliittisluontoiset kyyditykset, kommunistisen Työn Äänen kirjapainon tuhoaminen, talonpoikaismarssi sekä liikkeen toimintakieltoon lopulta johtanut Mäntsälän kapina. Siltalan mukaan 1.5. – 15.9.1930 välisenä aikana tapahtui 254 poliittisluontoista kyyditystä ja kyyditysyrittystä.¹⁰³ Nygårdin näkemyksen mukaan kyyditykset olivat lapuanliikkeen poliittinen menettelytapa, jolla haluttiin kaataa Kallion hallitus. Tästä on osoituksena kyyditysten laantuminen Svinhuvudin hallituksen muodostamisen jälkeen.¹⁰⁴

Merkittävin kyyditys tapahtui varsinaisen kyydityskauden jälkeen, kun tasavallan ensimmäinen presidentti K.J. Ståhlberg puolisoineen kyydittiin 14.10.1930 Joensuuhun. Lapuanliikkeen osuutta kyyditykseen ei ole voitu osoittaa ja toisaalta kyydityksestä tuomitun K.M. Walleniuksen osalta on esitetty vastaväitteitä.¹⁰⁵ Työn Äänen kirjapainon tuhoaminen oli puolestaan merkittävä, koska se oli punapaitojen riisumisen jälkeen ensimmäinen lapualaisten suorittama terroriteko. Samalla se oli ensimmäinen tapahtuma, joka johti joukkoilmoittautumiseen teon oikeutuksen puolesta. Joukkoil-

¹⁰⁰ Siltala 1985, 211 ja 215.

¹⁰¹ Nygård 1982, 80 – 81.

¹⁰² Sama, 117.

¹⁰³ Siltala 1985, 357.

¹⁰⁴ Nygård 1986, 94.

¹⁰⁵ Wallenius 1972.

moittautumisilla pyrittiin yleensäkin hankkimaan moraalinen hyväksyntä väkivallalle poliittisena keinona¹⁰⁶. Talonpoikaismarssi järjestettiin 7.7.1930 Helsingissä 12 000 marssijan voimin vastaanottajinaan valtakunnan ylin johto, mikä oli omiaan osoittamaan liikkeen potentiaalisen voiman.

27.2 – 6.3.1932 tapahtuneesta Mäntsälän kapinasta on kirjoitettu useita esityksiä¹⁰⁷, joista aiheeseen voi perehtyä tarkemmin. Oli kapina suunniteltu tai ei, lopputulos oli kuitenkin epäonnistuminen. Lapuanliikkeen johdon rooli kapinatapahtumien suunnittelussa on epäselvä, mutta se lähti kuitenkin avoimesti kannattamaan mäntsäläläisiä.¹⁰⁸ Aseellinen kapina päättyi ennen kuin ehti kunnolla alkaakaan ja ilman taistelua. Lapuanliikkeelle kapina koitui kohtalokkaaksi, sillä se lakkautettiin Mäntsälän kapinan takia järjestönä 24.3. 1932.

Kapinan epäonnistumiselle on esitetty monenlaisia syitä. Rintalan mukaan yksinkertainen syy oli kansan enemmistön tuen puuttuminen lapuanliikkeen vaatimuksilta.¹⁰⁹ Suomen työväenliikkeen historiassa puolestaan esitetään tulkinta, että heikot järjestelyt ja suojeluskuntien riittävän tuen puuttuminen olisivat aiheuttaneet tappion kapinallisille.¹¹⁰ Rintala on varmasti oikeassa, sillä mikäli lapuanliikkeen vaatimuksille olisi ollut kansan enemmistön tuki, ne olisivat toteutuneet ilman liittymistä kapinaan ja toisaalta mikäli liikkeen vaatimuksille olisi ollut riittävästi aktiivisia kannattajia, kapina olisi onnistunut. Mikä on riittävästi, on vaikeampi hahmottaa, eikä tarpeellistakaan.

Työväenliikkeen historiassa suojeluskuntien rooli asetetaan merkityksellisemmäksi, mikä onkin oikein, sillä aseellisena järjestönä sillä oli paremmat mahdollisuudet toimia kapinatilanteessa kuin muilla. Heikkoja järjestelyjäkään ei ole voitu kiistää, sillä muutaman sadan miehen aloittama kapina ei vaikuta järkevältä varsinkaan, kun armeijan saati edes suojeluskuntien asennoitumisesta ei ollut minkäänlaisia takeita. Myös tavoitteet olivat pääosin epäselvät lukuunottamatta sitä, että hallitusta ja muutamia lapuanliikkeen mielestä epäilyttäviä henkilöitä vaadittiin eroamaan.

Lapuanliikkeen kaikenpuolisessa epämääräisyydessä piili liikkeen voima mutta myös heikkous. Liikkeen voimaa yliarvioitiin ratkaisevilla hetkillä, sillä se ei koskaan antanut mitata parlamentaarista voimaansa ja saattoi siten esiintyä todellista kannatustaan suuremmalla voimalla. Toisaalta

¹⁰⁶ Nygård 1986, 94.

¹⁰⁷ Ahti 1990; Hyvämäki 1971.

¹⁰⁸ Ahti 1990, 159, 171 – 172.

¹⁰⁹ Rintala 1962, 196.

¹¹⁰ Suomen työväenliikkeen historia 1977, 184.

lapuanliike myös kärsi epämääräisistä ja laittomista toimintamuodoistaan.¹¹¹ Nygårdin näkemyksen mukaan lapuanliikkeen sisäinen jäsentymättömyys, julkilausuttujen aatteiden puute ja radikaali toiminta näyttävät kulkeneen käsi kädessä. Niiden keskinäisen järjestyksen arvioiminen sen sijaan on vaikeaa.¹¹² Voidaan olettaa, että lapuanliike sai tavoitteitaan läpi nimenomaan väkivaltaisten keinojensa avulla, sillä muuten sillä ei olisi ollut esittää mitään mihin nojata vaatimustensa kanssa. Lopujen lopuksi laittomat keinot kääntyivät lapuanliikettä vastaan, sillä yleisporvarillisena alkanut kansanliike supistui pienemmän ryhmän äärioikeistoliikkeeksi, jolla oli entistä radikaalimmat toimintatavat ja tavoitteet. Väkivalta siis söi liikkeen kannatusta, mikä tuli esiin erityisesti Mäntsälän kapinan yhteydessä, jolloin riittävän monet eivät olleet valmiita menemään mukaan taisteluun lapuanliikkeen päämäärien puolesta, ainakaan käytännössä, vaikka periaatteellista halukkuutta olisi ollutkin.

3.2.3. Isänmaallinen Kansanliike

Yleisesitysten antama kuva IKL:stä ei ole kovinkaan monipuolinen. Liike on nähty yleisesti lapuanliikkeen jatkona.¹¹³ IKL:n yhteydessä on kiinnitetty usein huomiota myös järjestön luonteeseen ulkomaalaisten mallien vaikutteita omaksuneena puolueena, vaikka olisikin itse halunnut esiintyä kansanliikkeenä.¹¹⁴ IKL:n monimuotoisesta mutta käytännössä lähinnä paperille jääneestä ohjelmasta ei mainita pääasiassa muuta kuin aitosuomalaisuus.¹¹⁵

Tutkimuskirjallisuudessa IKL on jäänyt selkeästi lapuanliikkeen varjoon, mikä ei olekaan ihme siinä mielessä, että IKL:n saavutukset jäivät vähäisemmiksi ja sen toiminta oli käytännössä vähemmän radikaalia. Toisaalta tutkimuksen vähäisyys on ihme, sillä IKL:n ohjelma oli monipuolinen ja siinä esiintyvät ohjelmakohdat olivat yhteisiä muillekin äärioikeiston järjestöille ja ulkomaalaisille esikuville. IKL:n on tulkittu olleen lapuanliikkeen työn jatkaja¹¹⁶. Liikkeen itsensäkin piirissä haluttiin pitää yllä illuusiota kansanliikkeen jatkumisesta¹¹⁷, vaikka puolueiden ulkopuolella ololle olikin

¹¹¹ Siltala 1985, 100 – 101, 366, 497 – 498.

¹¹² Nygård 1986, 93.

¹¹³ Suomen historian käsikirja 2 1949, 520; Kansakunnan historia 3 1985, 180; Suomen poliittinen historia 1996, 149; Suomen historian pikkujättiläinen 1997, 650.

¹¹⁴ Kansakunnan historia 3 1985, 181; Suomen poliittinen historia 1996, 154; Suomen historia 1999, 378; Suomen historia 2 2001, 822.

¹¹⁵ Suomen kansan historia V 1967, 291; Kansakunnan historia 3 1985; Suomen poliittinen historia 1996, 150; Suomen historia 2 2001, 822.

¹¹⁶ Lundin 1960, 38; Rintala 1962, 221; Uola 1969, 61; Alapuro 1973, 53; Uola 1982, 480; Klinge 1983, 169.

¹¹⁷ Alapuro 1973, 53 – 54; Nygård 1982, 96.

vaikea löytää perusteluja. Niinpä IKL katsottiinkin yleisesti poliittiseksi puolueeksi¹¹⁸. Toisaalta Rintala on esittänyt, ettei IKL ollut puolue vaan enemmänkin sotilaallinen liike, vaikka puhuikin toisaalla järjestöstä myös puolueena.¹¹⁹

IKL:n piirissä esiinnyttiin lapuanliikkeen ainoana oikeana perillisenä¹²⁰, eikä liikkeen piirissä pyritty kieltämään järjestön roolia lapuanliikkeen työn jatkajana muulloin kuin lakkautusuhan edessä. Eroavuudet liikkeiden välillä ovat Uolan mukaan selitettävissä normaaliksi kehitykseksi.¹²¹ Lakkautumisajatus oli IKL:n vastustajien keskuudessa yllä vuodesta 1933 lähtien. Merkittävin yritys toiminnan lakkauttamiseksi tunnetaan paremmin niin sanottuina ”Kekkonen konsteina”. Kekkonen toiminnan tuloksena 22.11.1938 sisäasiainministeriössä tehtiin päätös IKL:n toiminnan lakkauttamisesta. Perusteluina esitettiin toimiminen lapuanliikkeen jatkona, kiihotustyö esimerkiksi lehdissä ja tilaisuuksissa ja puserolain rikkominen, jolla oli ollut tarkoitus estää poliittiseen suuntaukseen kuuluvilta yhdenmukaisen vaatetuksen käyttö julkisesti. Vaikka IKL:n lakkauttamisprosessi lopulta raukesi 21.6.1940 monien vaiheiden jälkeen, aiheutti se silti järjestölle monenlaista vahinkoa, vieden muun muassa pohjaa järjestön poliittiselta kannatukselta.¹²²

Lakkautusyrityksen syiden löytäminen on muodostunut kaikkein kiistellyimmäksi asiaksi IKL:n toiminnassa. Hyvämäen varhaisen tulkinnan mukaan syynä olivat ensisijaisesti ulkopoliittiset syyt eli niin sanotut Jartsev-neuvottelut ja toisaalta pelko joutumisesta Saksan vaikutuspiiriin. Koska ulkoministeri Rudolf Holsti oli juuri joutunut eroamaan ulkoministerin paikalta Saksalle epämieluisana henkilönä, niin Hyvämäki tulkitsee IKL:n lakkauttamisen sopineen hyvin puolueettomuuspolitiikkaan.¹²³ Myöhemmissä tutkimuksissa on päädytty enemmänkin sisäpoliittisten laskelmien ja henkilökohtaisten syiden tasolle.¹²⁴

Se että IKL:n kiistellyimmäksi kohdaksi on noussut liikkeen lakkauttamisyrityksen syiden analysointi, kertoo järjestöstä paljon. Jonkin verran on analysoitu myös liikkeen ohjelmaa. IKL on jäänyt lapuanliikkeen varjoon saavutuksiltaan ja sitä on yleensä käsitelty esimerkiksi yleisesityksissä sisäpoliittisen kehityksen yhteydessä toisin kuin lapuanliikettä, jota on monissa tapauksissa käsitelty oman otsikkonsa alla. IKL:n käsittelyssä on yleensä keskitytty sen vaalimenestykseen ensin kokoo-

¹¹⁸ Uola 1969, 86; Uola 1982, 478.

¹¹⁹ Rintala 1962, 235 – 236, 241.

¹²⁰ Uola 1969, 61.

¹²¹ Uola 1982, 480.

¹²² Sama, 339 – 343, 372. Lakkauttamisprosessista tarkemmin Uola 1982, 339 – 357.

¹²³ Hyvämäki 1964, 211.

¹²⁴ Esim. Uola 1982, 365 – 373; Soikkanen 1984, 265 – 267 ja mainitut lähteet.

muksen kanssa yhteistyössä vuonna 1933 ja sittemmin itsenäisenä ryhmänä vuosina 1936 ja 1939. Tämä osoittaa sinällään selkeästi lapuanliikkeen ja IKL:n välisen eron, sillä koska IKL:ttä käsitellään puolueiden kaltaisena tutkimuksissakin, voidaan sitä pitää enemmänkin puolueena tai ainakin puolueiden kaltaisena toimijana.

IKL:n rooli Suomen puoluekentässä oli sikäli erikoinen, että kaikkia muita puolueita pidettiin vastustajina ja puolueen oppositioasemaa leimasi ehdottomuus.¹²⁵ IKL:n ehdottomuutta selkeyttää Uolan toisessa yhteydessä tekemä erottelu marxilaiseen ja isänmaalliseen rintamaan.¹²⁶ Tämän voidaan katsoa tarkoittavan kärjistetyksi sitä, että tulkitaan asiat mustavalkoisesti siten, että jokin asia on joko puolesta tai vastaan ilman mitään välivaihtoehtoa.

Erikoista oli myös Uolan esittelemä määritelmä IKL:n luonteesta. Yleensä IKL on määritelty ääri-oikeistolaiseksi puolueeksi. Uolan mukaan määritelmä on epätäydellinen, ainakin jos oikeistolaisuuteen kuuluvat konservatismi, kapitalismi, markkinatalouden suosiminen, kansallisuusaate ja maanpuolustuksen arvostus, joista IKL:llä toteutuivat vain kaksi viimeistä. IKL pyrki paremminkin eroon konservatiivisista ajatuksista radikaalilla sosiaalisella aloitepolitiikalla ja työvänohjelmalla, joiden vuoksi liikettä on luonnehdittu vasemmistolaiseksi porvarillisten vastustajien ja järjestön oman johdon taholta. Uolan tulkinnan mukaan paras määritelmä olisi oikeistoradikaali.¹²⁷ Uolan määritelmässä on erikoista, että se korostaa järjestön oikeistolaisuutta, vaikka määritteleekin ensin IKL:n luonteeseen sopimattomia ilmiöitä kuuluviksi oikeistoon. Voidaan tulkita radikalismiin muuttavan myös oikeiston osuutta määritelmästä.

Varhaisemmassa esityksessään Uola on tulkinnut IKL:n kehittyneen ideologisesti yhä kauemmas lapualaisuudesta, eikä liikettä tulisi sinällään pitää oikeistolaisena järjestönä. Sen ideologinen asema muistutti enemmänkin Italian fasismia oikeiston ja vasemmiston ulkopuolella. Vaikutteita oli kuitenkin otettu sekä oikeistolta, jolta oli otettu kansallinen isänmaallisuus, että vasemmistolta, jolta oli lähtöisin radikaali talous – ja yhteiskuntaohjelma.¹²⁸ Tässä yhteydessä Uola kritisoi summittain tapahtuvaa luokittelua, joka jää voimaan, vaikka tunnusmerkit eivät enää täytyisikään. Näin oli käynyt IKL:n kohdalla, joka oli syntynyt konservatiivis-oikeistolaiselle pohjalle, mutta omaksunut myöhemmin piirteitä, jotka eivät olleet tunnusomaisia oikeistoliikkeille.¹²⁹ Uola on muuttanut var-

¹²⁵ Uola 1982, 225 – 226, 242.

¹²⁶ Uola 1969, 71.

¹²⁷ Uola 1982, 479.

¹²⁸ Uola 1969, 89.

¹²⁹ Sama, 3 – 4.

haisempaa määritelmäänsä, jossa hän luokitteli IKL:n oikeiston ja vasemmiston ulkopuolelle, joka oli itse asiassa selkeämpi kuin uudempi ja kuitenkin sisällöltään lähes yhdenmukainen.

IKL poikkesi lapuanliikkeestä myös siinä mielessä, että se oli selvästi akateemisen sivistyneistön liike jopa siinä määrin, että Nygård ehdottaa liikkeelle paremmin sopivaksi nimeksi Isänmaallinen lukeneiston puolue.¹³⁰ Tulkittaessa kansanliikkeen yhä jatkuneen, kuten Alapuro on tehnyt, hän katsoo oikeiston liikkeen kansanliikkeenä laimenneen ja sivistyneistön nousseen siinä samalla keskeiseksi.¹³¹ Nygård on katsonut kansanliikkeen laimenemisen ja jopa loppumisen johtuneen siitä, että uudet johtajat olivat teoreettisesti valmennettuja ja osasivat paremmin järjestellä ja kiihottaa kuin improvisoida ja toimia. Vanhat johtajat olivat pääasiassa sivussa lapuanliikkeen aikaisten rikkeidensä vuoksi.¹³²

Samasta ilmiöstä kertoo myös Uolan tekemä havainto, että liike oli mieleen AKS:lle mutta vieras lapuanliikkeen kannattajille ja rivimiehille.¹³³ Vain sivistyneistöön tukeutuminen oli puoluepoliittisesti ajateltuna vähemmän järkevää, ainakin Suomen vaalijärjestelmässä. Se tuskin olikaan mikään tietoinen valinta, mutta koska valtaosa johtajista oli akateemisia, ei esimerkiksi talonpoikien ollut helppo samaistua järjestöön. Uolan mukaan Vihtori Kosolankaan ei ollut helppoa saavuttaa suvereenia johtoasemaa AKS-henkisessä ilmapiirissä¹³⁴. Eikä hän sitä saavuttanutkaan samassa määrin kuin lapuanliikkeen aikana.

3.2.4. Muut äärioikeiston järjestöt

Kuten edellä on jo mainittukin, suomalaista äärioikeistoa leimasi enemmänkin erilaisten järjestöjen runsaus kuin keskittyminen. Järjestöllinen eriytyminen hajautti äärioikeiston toimintaa eri alueille ja erilaisen väestön pariin, mutta samalla myös heikensi keskittymisen mahdollistavaa joukkovoimaa. Suomalaisen äärioikeiston pienempiin järjestöihin keskittyviä tutkimuksia ei ole kuin muutamia. Yksittäisiin järjestöihin ovat keskittyneet vain Juhani Laurila teoksessa *Suomen Kansan järjestö* ja Mikko Uola teoksessa *Vapaussodan Rintamamiesten Liitto* sekä Ekbergin yleisesitys *Führerns*

¹³⁰ Nygård 1982, 97.

¹³¹ Alapuro 1973, 53.

¹³² Nygård 1982, 96 – 97.

¹³³ Uola 1982, 46.

¹³⁴ Sama, 59.

trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932 – 1944 ja jossakin määrin myös Nygårdin *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä*. Muilla tutkijoilla pienemmät järjestöt ovat olleet sivuroolissa.

Yleisesitysten linja pienten äärioikeiston järjestöjen kuvailemisessa kertoo melko paljon niiden vaikutusvallasta. Eräässä esityksessä mainitaan esimerkiksi, että IKL:n ohella Suomessa toimi 1920 – ja 1930-luvuilla epälukeinen määrä erinimisiä fasistisia järjestöjä, joiden yhteinen jäsenmäärä kohosi suurimmillaankin vain pariin tuhanteen.¹³⁵ Kaiken kaikkiaan mainintoja on hyvin niukasti. Useimmin on mainittu jo lapuanliikkeen yhteydessä esillä ollut Suomen Lukko.¹³⁶ Lyhyesti on mainittu myös Lalliliitto¹³⁷ ja Vapaussodan Rintamamiesten Liitto (VRL)¹³⁸. Lisäksi on mainittu lyhyesti Viron vallankaappausyrityksen yhteydessä Sinimustat, samoin kuin toisaalla liikkeen samaa toimintakielto¹³⁹, ja Kalstalaiset ruskeapuseroisina puserolain yhteydessä¹⁴⁰ sekä lisäksi Arvid Kalsta Väinö Hakkilan kyydityksen pääjärjestäjänä.¹⁴¹ Kalstalaiset olivat oikeastaan vain Suomen Kansan järjestön johtajan Arvid Kalstan mukaan järjestölle annettu nimi, joka on sittemmin muodostunut käytetyimmäksi ja kertoo hyvin paljon siitä, mihin järjestö yhdistetään.

Tässä keskitytään niihin järjestöihin, jotka on yleensä tulkittu äärioikeistolaisiksi tai esitelty niiden yhteydessä, mistä voidaan joka tapauksessa päätellä niiden jollakin tavalla liittyvän ainakin samaan aihepiiriin, vaikka eivät varsinaisesti äärioikeistoon kuuluisikaan. Aikarajaus on tehty alkupään osalta melko väljäksi, mutta käytännössä se muodostuu 1920-luvun alkuun. Vaikka ensimmäisessä luvussa mainittiin varhaisempiakin lähtökohtia, ei niitä kuitenkaan tässä tutkimuksessa nosteta sen enempää esiin. Lopetusajankohdan määrittäminen puolestaan on helpompaa, sillä kaikkien suomalaisten äärioikeiston järjestöjen toimintakausi, ainakin samassa järjestöllisessä muodossa, päättyi viimeistään jatkosodan jälkeisten rauhannehtojen aiheuttamiin lakkautuksiin.

Siltalan tulkinnan mukaan kaikissa oikeistojärjestöissä maailmansotien välillä oli kysymys olemassa olevan voiman politisoitumisesta, sillä ne kaikki pyrkivät ammentamaan joukkovoimansa ja joukkoihin vetoavan ideologiansa vuoden 1918 taistelusta. Tällaisia olivat Suomen Suojeluliitto,

¹³⁵ Suomen poliittinen historia 1996, 149.

¹³⁶ Suomen kansan historia V 1967, 254; Kansakunnan historia 3 1985, 168; Suomen poliittinen historia 1996, 141; Suomen historian pikkujättiläinen 1997, 642; Suomen historia 1999, 376 – 377; Suomen historia 2 2001, 811.

¹³⁷ Suomen historian käsikirja 2 1964, 506; Suomen poliittinen historia 1996, 140.

¹³⁸ Suomen poliittinen historia 1996, 140.

¹³⁹ Suomen historian käsikirja 2 1964, 526 – 527; Suomen poliittinen historia 1996, 156.

¹⁴⁰ Suomen kansan historia V 1967, 290.

¹⁴¹ Kansakunnan historia 3 1985, 171.

joka oli valkoisen Suomen yhdysside itsenäisyyden ja yhteiskuntajärjestyksen suojelemiseksi, sekä puolustusrintama suojeluskuntajärjestön takana. Vapaussodan Rintamamiesten Liitto tahtoi muuttaa porvariston taistelun taisteluksi yhtä ja samaa vihollista vastaan. Samaan kokonaisuuteen Siltala liittää vielä AKS:n, Itsenäisyyden Liiton ja ”saippuakuplamaisen” Lalliliiton. Tältä pohjalta Siltala tulkitsee, että Suomen Lukko oli ainoastaan uusi yritys yhdistää suomalaiset isänmaalliselta pohjalta. Siltalan tulkinta tulee ymmärrettävämmäksi, jos huomioidaan, että hänelle lapuanliikekin oli suojeluskuntaliikkeen poliittinen johdannainen.¹⁴²

Kaikki tutkijat eivät ole nähneet kehitystä yhtä suorana linjana vapaussodasta lapuanliikkeeseen. Nygård on esittänyt eräitä järjestöjä, joilla saattoi olla merkitystä kommunisminvastaisen toiminnan kehittymiseen organisoiduksi voimaksi.¹⁴³ Ahdin mukaan eräät järjestöt eivät olleet perustellusti oikeistoradikaaleja, mutta saattaisivat muuttua sellaisiksi yhteisen nimittäjän eli antikommunismien perusteella.¹⁴⁴ Tästä voidaan päätellä, että Nygård ja Ahti näkevät äärioikeiston järjestöt itsenäisimpinä toimijoina kuin Siltala, jonka mukaan kaikki olivat vain suojeluskunnan tukirakenteita. Uola on samoilla linjoilla Siltalan kanssa esittäessään järjestöjen olleen oireita samasta yhteiskunnallisesta murroksesta.¹⁴⁵

Pulakauden, työmaaterrorin ja lakonmurtamisen vuoksi syntynyt Vientirauha-järjestö värväsi 20 000 – 30 000 politisoitujen lakkojen murtajaa työpaikoille.¹⁴⁶ Tämä niin sanottu Pihkalan kaarti, johtajansa Martti Pihkalan mukaan, työllisti monia oikeistoaktivisteja.¹⁴⁷ Tärkeimmän alueen eli Etelä-Pohjanmaan päävärvärinä toimi Vihtori Kosola¹⁴⁸.

Suomen Suojelusliitto (perustettu 31.1.1923) oli puolestaan eräänlainen aseeton suojeluskuntaliike, joka propagoi valkoisen Suomen ideologiaa enimmäkseen välittämällä porvariston lehdille anti-kommunistista ja antivenäläistä materiaalia.¹⁴⁹ Liitto pyrki rakentamaan aseellisen suojeluskunnan taakse henkistä turvaa itsenäisyydelle ja yhteiskuntajärjestykselle.¹⁵⁰ Suomen työväenliikkeen historiassa Suomen Suojelusliittoa pidetään keskeisenä fasisijärjestönä ja oletetaan, että liitto oli toden-

¹⁴² Siltala 1985, 318,322.

¹⁴³ Nygård 1982, 77.

¹⁴⁴ Ahti 1982, 183.

¹⁴⁵ Uola 1979, 217.

¹⁴⁶ Nygård 1982, 77.

¹⁴⁷ Ahti 1982, 182-183.

¹⁴⁸ Hyvämäki 1964, 152.

¹⁴⁹ Ahti 1982, 181 – 182.

¹⁵⁰ Siltala 1985, 318.

näköisesti maineeltaan liian fasistinen, koska maaliskuussa 1930 perustettiin uusi valtakunnallinen järjestö Suomen Lukko.¹⁵¹

Lalliliitto perustettiin 11.2.1929 ja se on yleisesti tulkittu vähämerkityksiseksi¹⁵². Näkemykseen ovat yhtyneet muutkin: esimerkiksi Hyvämäen mukaan liitto on jättänyt historiaan tuskin muuta kuin nimen¹⁵³. Lalliliiton vähämerkityksellisyydestä kertoo sekin, ettei siitä ole julkaistu oikeastaan muuta kuin Uolan artikkeli *Lalliliitto – poliittinen mörkö vai Lapuan liikkeen edelläkävijä?*¹⁵⁴, johon muut ovat sitten viitanneet¹⁵⁵.

Vapaussodan Rintamamiesten Liitto (VRL) perustettiin 25. – 26.5. 1929 ja sitä on tulkittu pääasias-
sa kahdella tavalla. Siltalan mukaan VRL on katsottava poliittisessa mielessä lapuanliikkeen esias-
teeksi, mutta enemmänkin tukirakenteeksi.¹⁵⁶ Uola pitää Siltalan tulkintaa asenteellisena ja vääränä.
Uola pitää VRL:a enemmän itsenäisenä toimijana, vaikka toteaa sen ja lapuanliikkeen kannattajien
olleen yhtenäinen ja osin päällekkäinen ryhmä.¹⁵⁷ VRL:n erikoispiirteenä muihin äärioikeistolaisiin
järjestöihin verrattuna voidaan pitää järjestön keskittymistä muun toiminnan ohella myös rintama-
miesten huoltotoimintaan.

Suomen Kansan Järjestö (SKJ) perustettiin 2.12.1932 jääkärikapteeni Arvid Kalstan johdolla¹⁵⁸.
Järjestöstä on käytetty johtajansa mukaan myös nimitystä kalstalaiset. Järjestön voidaan katsoa ol-
leen merkittävimpiä fasismin ja kansallissosialismin aatteiden pohjalta muodostuneista ja toimineis-
ta järjestöistä Suomessa. Tällaisia pieniä ja merkityksettömäksi jääneitä järjestöjä toimi Suomessa
useita.

Suomalaisten äärioikeiston järjestöjen merkitys oli suurimmillaan lapuanliikkeen aikana. Muulloin
niiden merkitys on ollut melko vähäinen, ainakin kokonaisuuden kannalta. Rajatuissa ryhmissä nii-
den vaikutus on tosin ollut muulloinkin merkittävä. Etenkin AKS:n vaikutus sivistyneistön elämäs-
sä ja politiikassa lienee ollut ratkaiseva ja merkittävä muulloinkin. Samoin on ollut VRL:n vaikutus
vapaussodan veteraaneille, joiden yhdyselimenä järjestö toimi. IKL ei puolestaan koskaan onnistu-

¹⁵¹ Suomen työväenliikkeen historia 1977, 179 – 181.

¹⁵² Uola 1979, 209; Suomen työväenliikkeen historia 1977, 179.

¹⁵³ Hyvämäki 1964, 152.

¹⁵⁴ Uola 1979, 209 – 218.

¹⁵⁵ Nygård 1982; Siltala 1985.

¹⁵⁶ Siltala 1985, 334.

¹⁵⁷ Uola 1988, 11, 50.

¹⁵⁸ Laurila 1967, 29.

nut saamaan kovin suurta poliittista vaikutusvaltaa ja jäi siten pienpuolueena heikoille. Ekbergin tulkinnan mukaan suomalaisen fasismin huippu sijoittuu vuosiin 1933 – 1934 ja sen vaikutus oli lähes täysin hävinnyt vuoteen 1936 mennessä, minkä perusteella ne voitaisiin sijoittaa taloudellisten protestiliikkeiden joukkoon.¹⁵⁹ Näiden pienempien liikkeiden vaikutusvalta ei huippuvuosinakaan ollut kovin merkittävä.

Äärioikeistolaisten järjestöjen toimintaedellytykset loppuivat Suomessa toisen maailmansodan jälkeisen välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella, joka määräsi lakkautettaviksi kaikki ”hitleriläismieliset” ja ”fascisminluontoiset” järjestöt. Määräystä sovellettiin laajemmin kuin pykälä määräsi ja loppujen lopulta yhdistyksiä lakkautettiin yhteensä noin 400. Käytännössä se merkitsi kaikkien tässä tutkimuksessa esitettyjen järjestöjen ja monien muidenkin järjestöjen loppua, mikäli niiden toimintaa ei ollut lopetettu tai kielletty aikaisemmin. Toisaalta voidaan kysyä, sovellettiinko epämääräistä lakkauttamispykälää lopulta laajemmin kuin oli tarpeellista, sillä Neuvostoliitto saattoi tarkoittaa sillä lähes mitä hyvänsä.

4. Äärioikeiston järjestöjen ohjelmat

Suomalaiseen äärioikeistoon luetaan tässä kohden kuuluvaksi yleisesti myös niin sanotut fasismit liikkeet, koska niiden ohjelmien vertaaminen muihin tässä tutkimuksessa esiteltyihin järjestöihin antaa monipuolisemman kuvan ilmiöstä kuin pelkästään muutamaaan järjestöön keskittyminen. Järjestöjen ohjelmia vertaillaan tässä luvussa kiinnittämättä enää sen kummemmin huomiota järjestöistä käytyyn lokeroitikeskusteluun, sillä se ei loppujen lopuksi vielä kerro paljonkaan, vaikka auttaa hahmottamaan yleistä linjaa järjestön luonteesta.

Voidaan laatia luettelo niistä ohjelmakohdista tai toimintamuodoista, joita järjestöllä tulisi olla, jotta se kuuluisi esimerkiksi äärioikeistoon tai fasismiin. Tällaisia listoja on laadittukin, mutta tällöin on aina huomioitava, kenen mukaan jokin lista on laadittu. Kun eri tulkitsijat vielä tulkitsevat erilaisia ohjelmakohtia eri tavoilla, ei niitäkään voida laajemmin yleistää. Tässä luvussa on tarkoitus keskittyä juuri näihin ohjelmakohtien erilaisiin tulkintoihin ja toisaalta eri järjestöjen välisiin eroihin ohjelmakohdista.

¹⁵⁹ Ekberg 1991, 308.

Äärioikeiston järjestöillä ei monestikaan ollut mitään kovin tarkkaa, kirjallista ohjelmaa, mikä on aiheuttanut tutkijoille erilaisia painotuksia järjestöjen ohjelmista puhuttaessa. Jokainen on keskittynyt oman tutkimuskohteensa kannalta olennaisiin ohjelmakohtiin, jolloin painotuserot ja merkittävyyden arvioinnit vaihtelevat. Käytetyistä lähteistä riippuen voidaan järjestöjen ohjelmista saada myös aikaan erilaisia tulkintoja. Kirjallisten ohjelmien puuttuminen johtui osittain siitä, että järjestöissä arvostettiin enemmän toimintaa ja sitä kautta saavutettavaa valtaa kuin kirjoitettua ohjelmaa. Ainakin suurimmalla osalla ja kaikilla suurimmilla järjestöillä oli oma lehti, jonka linja tosin saattoi poiketa järjestön virallisesta linjasta, minkä vuoksi on ongelmallista tehdä johtopäätöksiä pelkästään näiden lehtien perusteella. Tämän tutkimuksen kannalta se ei kuitenkaan ole kovin suuri ongelma, sillä tässä on keskitytty vain analysoimaan sitä kuvaa, minkä muut tutkimukset asiasta luovat. Tällöin varsinainen arkistomateriaaliin keskittyvä lähdekritiikki ja järjestöjen lehtien tai muiden julkaisujen todistusvoiman arvioiminen jätetään enemmänkin alkuperäisen tulkitsijan harteille.

Kirjallisen ohjelman puuttuminen, järjestön julkaisujen erilainen linja suhteessa järjestön viralliseen linjaan ja erilaiset mielipiteet järjestön sisällä vielä entisestäänkin monipuolistavat järjestön ohjelmasta saatavaa kuvaa. Eri asia sitten on, minkä verran tätä kautta saatavalla kuvalla on tekemistä järjestön virallisen ideologian ja ohjelman kanssa. Toisaalta on huomioitava myös se, että vaikka suomalaisilla äärioikeiston järjestöillä olisikin ollut ohjelma, niin minkä verran siinä esitetyistä tavoitteista edes yritettiin toteuttaa ja minkä verran niistä saatiin toteutettua. Valtaosin varsinkin jälkimmäisen ehdon osalta järjestöt epäonnistuivat tavoitteidensa toteuttamisessa. Toisaalta ohjelmille ei Olavi Borgin mukaan pidä antaa liian suurta painoarvoa, sillä ohjelmia pidetään politiikassa toisarvoisina ilmiöinä. Puolueohjelmalla on yleensä käytännön toimintaa pienempi merkitys. Kuitenkin ohjelma on eräänlainen lippu ja symboli, joka edustaa julkisesti ja kuvaa yleisesti puoluetta. Ohjelmadokumentit ovat jo sinällään osa politiikkaa, joilla voidaan osoittaa toiminnan rakentuminen pitkällä aikavälillä. Samalla se antaa suuntaviivat kaikille ratkaisuille ja sävyttää koko toimintaa.¹

Viimeksi mainitut toteamukset eivät kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että toteuttamatta ja toteutumatta jääneet ohjelmakohdat olivat järjestöjen ohjelmissa ja ovat siellä nimenomaan todistamassa siitä, mikä on järjestön piirissä koettu oleelliseksi. Ohjelmien tutkimisen mielenkiintoakaan tavoitteiden toteutumattomuus ei poista, sillä ainakin niiden kautta voidaan selvittää eräitä toteutumattomia vaihtoehtoja. Se on tarpeellista ainakin Markku Hyrkkäsen mukaan, sillä vaihtoehtojen ymmärtäminen ja selittäminen on tarpeellista, jotta voidaan ymmärtää toteutuneet vaihtoehdot. Tähän

¹ Borg 1965, 22 – 28.

voidaan hänen mukaansa päästä vain tietämällä toteutumattomat vaihtoehdot ja selittämällä miksi ne eivät aktualisoituneet.²

Äärioikeiston järjestöjen on tulkittu ohjelmissaan tuoneet esille samoihin aihepiireihin kohdistuvia asioita. Tietyt asiat koettiin ongelmallisina, tietyt vihattavina, jotkut ihanteellisina ja joihinkin esitettiin erilaisia parannuskeinoja. Pääasiassa järjestöt ottivat kantaa yhdenmukaisesti, mutta erojakin on havaittavissa. Yleisimpiä ovat järjestöjen väliset painotuserot erilaisten asioiden merkittävyyden osalta, mutta täysin poikkeavatkaan näkemykset järjestöjen välillä eivät ole harvinaisuuksia.

Äärioikeiston järjestöjen ohjelmista esiin nostetut asiat voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen. Tärkeämpänä ja perustavalaatuisempana oli nationalismi eli kansallismielisyys. Kaikille tähän poliittiseen kategoriaan luettaville toimijoille Suomi ja suomalaisuus eri muodoissaan oli korostuneessa asemassa verrattuna vaikka vasemmiston kansainvälisempiin aatteisiin. Kansallisuuskysymyksen alle katsotaan tässä tutkimuksessa kuuluviksi kaikki suhtautuminen ulkovaltoihin ja ulkomaalaisiin tai sellaisiksi katsottuihin. Tätä kautta voidaan havaita, että nationalismin käsitteen alle voidaan sijoittaa niin ulkomaalaisten toimintamallien omaksuminen eli lähinnä Italian fasistien ja Saksan kansallissosialistien oppien omaksuminen eri muodoissaan, venäläisvastaisuus eli yleisemmin sanottuna ”ryssäviha”, Suur-Suomi -vaatimus, kansallisen eheyttämisen vaatimus kuin aitosuomalainen kieli-
politiikkakin.

Toisena yläkäsitteenä voidaan pitää propagandaa, jonka avulla pyrittiin toteuttamaan nationalistiset pyrkimykset. Tästä voidaan päätellä, että itse asiassa propaganda toimii tässä yhteydessä korkeampien eli nationalististen tavoitteiden saavutuskeinona. Propaganda kohdistettiin niihin asioihin, joiden katsottiin olevan huonosti eli nationalististen tavoitteiden toteuttamisen esteinä. Tällaisia asioita olivat eri muodoissaan ja eri aikoina vaihtelevissa määrin esimerkiksi parlamentarismen vastustaminen, puolueiden vastustaminen osana edellistä ja niihin kohdistetut toimintakeinot painostuksesta väkivaltaan.

² Hyrkkänen 2002, 13.

4.1. Nationalismi äärioikeiston järjestöissä

Kuten Lauri Karvonen on esittänyt, fasistisilla puolueilla oli erityinen kansallinen luonne³ ja toisaalta niiden tavoitteena oli olla yksi kansa sisältä ja vahva ulkoisia vihollisia vastaan.⁴ Karvonen sisällyttää fasismiin pääasiassa tässä tutkimuksessa esiteltyt järjestöt. Siinä mielessä Karvosen määritelmä kuvastaa suomalaisen äärioikeiston asennoitumista ja ideologista perustaa. Monet etenkin pienemmät järjestöt pyrkivät matkimaan ulkomaalaisia esikuviaan, mutta käytännön tasolla lienee kuitenkin todellisuus ollut hieman toinen jo pelkästään erilaisista olosuhteista johtuen. Toiseenkin väitteeseen voidaan tehdä laajennus siinä mielessä, että myös sisäiset vastustajat muodostivat tärkeän vihollisen suomalaisen äärioikeiston järjestöille.

Suomen kansallinen tilanne oli ongelmallinen siinä mielessä, että 600 vuotta Ruotsin yhteyteen ja vuodesta 1809 Venäjään kuuluneena Suomi oli ollut osa sekä lännen että idän kulttuuripiiriä. Keski- ja Kaakkois-Euroopan muista pienistä valtioista poiketen vähemmistönä olleilla ruotsinkielisillä oli perustuslakien antama kielisuoja, mikä oli omiaan aiheuttamaan vastakohtaisuuksia kieliryhmien välille. Vastakkainasettelua eri ryhmien välillä olivat lisänneet vuoden 1918 tapahtumat. Itsenäistymisen jälkeenkin Venäjä muodosti turvallisuuspoliittisen ongelman, johon ratkaisua haettiin eri suunnista. Venäjä oli toisaalta myös kansallisen laajentumishalun kohde Itä-Karjalan suunnalla, mutta Paasivirran mukaan oleelliseksi muodostui kuitenkin maan aseman vakiinnuttaminen vanhojen rajojen puitteissa.⁵ Tämän lisäksi täytyy huomioida vielä vuoden 1918 sotaan liittynyt Saksan apu, joka Rintalan mukaan kenties ratkaisevana oli ensisijassa suuntaamassa äärioikeistoa seuraavat 25 vuotta.⁶

Vuoden 1918 voidaan katsoa muutenkin olleen eräänlainen lähtökohta äärioikeiston muotoutumiselle tai ainakin äärioikeiston perustelut omalle olemassaololleen perustuivat monilta osin juuri vuoden 1918 tilanteeseen. Kansallisen yhtenäisyyden katsottiin tuolloin olleen suuri voittaneen armeijan keskuudessa. Koska he katsoivat vapauttaneensa maan, he katsoivat myös oikeudekseen päättää maan kehityssuunnasta. Voittaneen armeijan rungon olivat muodostaneet suojeluskuntalaiset, joten sodan jälkeen siitä muodostui luonnollinen kanava, jonka kautta voitiin toimia rauhankin

³ Karvonen 1988, 10.

⁴ Karvonen 1990, 14.

⁵ Paasivirta 1987, 195 – 196.

⁶ Rintala 1962, 32.

oloissa. Esimerkiksi Rintala on todennut, että AKS:n jäsenten tuli kuulua suojeluskuntaan.⁷ Läheinen vähintään ideologinen yhteys oli siis yhteistä kaikille äärioikeiston järjestöille.

Toinen yhteinen piirre järjestöillä oli Venäjän vastaisuus tai ainakin kommunismin vastaisuus. Tämän voidaan tulkita johtuneen Venäjän vallankumouksesta, jolle nämä liikkeet olivat vastareaktio ja toisaalta Suomen sisällissodasta, johon Venäjän katsottiin osallistuneen auttaessaan kapinaan nousseita. Venäjän bolshevistisen vallankumouksen jälkeen Suomen äärioikeisto vaati Venäjän valkoisilta tunnustusta Suomen itsenäisyydelle ja alueluovutuksia. Tämä vähensi esimerkiksi Mannerheimin ajaman interventio politiikan toteuttamismahdollisuuksia, jossa oli tavoitteena valloittaa Pietari yhteistyössä valkoisten venäläisten kanssa. Suomen poliittisen johdon haluttomuus ryhtyä sotaan bolshevistista Venäjää vastaan Suur-Suomen toteuttamiseksi Venäjän ollessa sisällissodan repimä, vieraannutti Rintalan mukaan sotasukupolven puoluejärjestelmästä.⁸

Suur-Suomen saavuttamiseksi ja etenkin Itä-Karjalan valloittamiseksi ryhdyttiin toimimaan omin päin useaan eri aikaan. Yksi vaihe päättyi Tarton rauhaan 1920, jossa äärioikeisto katsoi Suomen poliittisen johdon luovuttaneen jo valloitetut alueet ja piti sitä siinä mielessä häpeärauhana. Toisena vaiheena oli suomalaisten vapaaehtoisten tunkeutuminen Itä-Karjalaan. Kansannousun epäonnistuminen ei saanut Suur-Suomi -tavoitetta häviämään, vaan välittömästi sen jälkeen perustettiin AKS. Päämääränä oli tuolloin Karjalan asian ajaminen ja Suur-Suomen luominen.⁹ Karjalan asialla tarkoitetaan suomensukuisten heimojen avustamista, mutta toisaalta myös Suomen oman asian ajamista. Seuran toiminnan alkuvaiheessa keskeisellä sijalla ollut heimokansojen konkreettinen auttaminen väistyi taka-alalle jo seuran ensimmäisen toimintavuoden aikana. Nygård on esittänyt, että Suomen kansallisen herätyksen aikaansaaminen olisi ollut heimotyön edellytys.¹⁰

Kansallisen ideologian tarve ja sen vieminen kansan tietoisuuteen muodostui tärkeämmäksi AKS:n toimintamuodoksi.¹¹ Kansallisen herätyksen ohella Suur-Suomi -aatteen julistaminen nousi keskeiseksi seuran toimintamuodoksi jopa siinä määrin, että eräänä seuran tunnuslauseena oli ”Suur-Suomi on yhtä kuin isänmaa”.¹² Suur-Suomi -ajatuksen pohjana oli suomensukuisten heimojen yhdistäminen ja vapauttaminen Venäjän vallasta. Suur-Suomeen kuuluvista alueista on esitetty monenlaisia arvioita, mutta kokonaisuudessaan koko Suur-Suomi -ajatus oli abstrakti, kuten Nygård on

⁷ Rintala 1962, 111.

⁸ Rintala 1963, 92, 95.

⁹ Nygård 1978, 127.

¹⁰ Sama, 131.

¹¹ Klinge 1968, 49.

¹² Nygård 1978, 132 – 133.

asian ilmaissut¹³ Nygård on myös esittänyt, että AKS:n ohjelman mukaan Itä-Karjala ja Inkeri kuuluivat Suomeen, mutta toisaalta on puhuttu myös Vienasta ja Inkeristä.¹⁴

Rintalan mukaan Suur-Suomi oli sotasukupolvea yhdistävä periaate, ja se merkitsi kaikkien suomensukuisia kieliä puhuvien, paitsi ehkä virolaisten, yhdistämistä saman hallituksen alaisuuteen. Tämän pyhän tehtävän suorittaminen olisi merkinnyt laajassa mielessä Uraliin asti ulottuvaa valtakuntaa. Kaiken kaikkiaan Suur-Suomi –ihanne ei ollut uusi ajatus, vaan se oli esiintynyt Suomen kansallisromantiikassa karelianismina. Poliittiseksi päämääräksi ajatus muodostui ensimmäisen maailmansodan ja jääkäri liikkeen myötä.¹⁵ Kuului Suur-Suomeen mitä alueita hyvänsä, niin tavoitteen saavuttamiseksi AKS:n tavoitteeksi otettu kansallinen yhdistäminen ja voimistaminen sopivat hyvin kuvaan, sillä Suomen tuli olla vahva Karjalan assosioimiseksi, kuten Klinge on esittänyt.¹⁶

AKS:lla Suur-Suomi -ajatukseen liittyi tiiviisti myös ryssäviha ja viha suomalaisia maanpettureita kohtaan.¹⁷ Klingen mukaan ryssävihan takana oli erityisesti Vihan Veljet -niminen salainen veljespiiri.¹⁸ Samaa mieltä on ollut myös esimerkiksi Alapuro¹⁹, mutta toisaalta sitä on luonnehdittu myös Haavion termillä ”poikamaiseksi salaseuraksi”.²⁰ Toisaalta voidaan myös kyseenalaistaa se, mitä merkitystä on loppujen lopuksi sillä, oliko Vihan Veljien rooli ryssävihan kannalta suuri vai pieni, kun koko seura kuitenkin omaksui sen ohjelmaansa.

Ryssäviha oli erityisen vahva ulkopoliittisesti suuntautuneessa AKS:ssa. Monet muut suomalaisen äärioikeiston järjestöt olivat suuntautuneet enemmänkin Suomen rajojen sisäpuolelle, jolloin ryssävihalla ei ollut niin paljon merkitystä. Ideologialtaan poikkeavaa Neuvostoliittoa kuitenkin pidettiin vihollisena kaikkien järjestöjen osalta, mutta eron hahmottaa selkeästi Nygårdin tulkinnasta, jonka mukaan katkerin vastustaja AKS:lla oli ryssä ja lapuanliikkeellä kommunisti eli ryssän kätyri.²¹

Ryssävihan kannalta oleellista lienee ollut Suur-Suomi -aatteen leviäminen AKS:lta muillekin äärioikeiston järjestöille, joiden päätavoite oli muualla kuin sen luomisessa.²² Tämä näkyi esimerkiksi

¹³ Nygård 1982, 66.

¹⁴ Nygård 1978, 127.

¹⁵ Rintala 1963, 92 – 93.

¹⁶ Klinge 1968, 53.

¹⁷ Alapuro 1973, 91.

¹⁸ Klinge 1983, 64.

¹⁹ Alapuro 1973, 92.

²⁰ Nygård 1978, 128.

²¹ Sama, 192.

²² Sama, 245.

lapuanliikkeen kehityksessä siinä mielessä, että kommunistilakien tultua voimaan vihollista voitiin lähteä etsimään toisaalta. Lapuanliikkeen johto oli antanut ilmoituksen, ettei muiden valtioiden sisäisiin asioihin puututtaisi. Keväästä 1931 alkaen esitettiin kuitenkin vaatimuksia Suomen heimon yhdistämisestä ja luontaisista rajoista.²³ 1930-luvulla aktiivinen ryssäviha alkoi AKS:n piirissä muuttua enemmänkin ryssänpeloksi, mitä vasten on Nygårdin mukaan nähtävissä seuran toiminta maanpuolustuksen vahvistamiseksi.²⁴

Kansallisen yhtenäisyyden vaatimus oli keskeinen suomalaisessa äärioikeistossa. Kansankokonaisuus-termin käyttö tässä yhteydessä on ongelmallista siinä mielessä, että sen alkuperästä ollaan oltu erimielisiä. Klingen mukaan termi on tullut Suomessa käyttöön Yrjö Ruuthin (Ruutu) käyttäessä termiä vuonna 1920, kun taas Rintala esittää sen olevan käänös kansallissosialistien Volksgemeinschaft-käsitteestä.²⁵ Sen sijaan sitä, mitä kansakokonaisuudella tarkoitetaan, ei ole paljon analysoitu ja molemmat tarkoittavat termillä käytännössä lähes samaa asiaa. Klinge esittää Ruuthia lainaten, että kansakokonaisuus tarkoitti, että oli päästävä tilanteeseen, jossa jokainen tähtäsi kokonaisuuden hyvään.²⁶ Rintalan tulkinnan mukaan kansakokonaisuus esittäytyi sitä kautta, että yksilö ei merkinnyt mitään ja isänmaa kaikkea, jolloin ihminen sai merkityksensä vain kansan jäsenyyden kautta.²⁷ Eräänlaista välittävää näkökantaa tässä kysymyksessä edustaa Alapuro, joka mainitsee edellä mainitusta näkemuserosta, mutta toteaa Ruudun käyttäneen termiä muodossa ”kansan kokonaisuus”, korostaen sävyn merkitystä tällaisissa asioissa.²⁸

Kansakokonaisuuden vaatimus tai kansallinen eheyttämisen vaatimus tähtäsi kansalliseen yhtenäisyyteen, johon kuului monia asioita. Edellä mainittujen, lähinnä ulkomaita koskeneiden tekijöiden lisäksi siihen kuului myös enemmän Suomen sisäisiin oloihin liittyneitä tekijöitä, kuten ruotsin kielen vastustus ja suomen kielen nostaminen valta-asemaan. Tämä aitosuomalaisuus nähtiin myös yhdeksi kansallisen yhtenäisyyden kannalta hajottavaksi tekijäksi. Sen vuoksi aitosuomalaisuus kuului monien äärioikeiston järjestöjen ohjelmaan.

Edellä lyhyesti esitellyt ilmiöt kuuluivat eri muodoissaan suomalaisten äärioikeiston järjestöjen ohjelmiin. Seuraavaksi niitä esitellään yksitellen, vaikka tällöinkin tulee jatkuvasti huomioida etteivät

²³ Nygård 1978, 87.

²⁴ Sama, 192.

²⁵ Rintala 1962, 223; Klinge 1968, 51.

²⁶ Klinge 1968, 52.

²⁷ Rintala 1962, 223.

²⁸ Alapuro 1973, 146.

ne olleet suinkaan erillisiä ilmiöitä vaan niillä kaikilla oli aina vaikutusta kaikkiin muihin. Suomalaisen äärioikeiston ideologioita on käsitelty yleensä vain yhden järjestön osalta kerrallaan, eikä niitä ole juuri pyritty yhdistelemään, minkä vuoksi se on asetettu tässä tavoitteeksi.

4.2. Kansakokonaisuus äärioikeistossa

Kansakokonaisuuden tärkeänä määriteltävänä tekijänä voidaan pitää sitä, mistä kansakokonaisuus koostuu eli ketkä tai mitkä väestöryhmät lasketaan kuuluviksi kansaan. Tässä tapauksessa sillä on merkitystä siksi, että täytyy huomioida, mille ryhmille kansan eheyttäminen on suunnattu. Tulisiko esimerkiksi kaikkien samaistua yhteen ja samaan muottiin, jotta voitaisiin puhua kansakokonaisuudesta, vai riittääkö esimerkiksi yhteinen kieli, vai onko sittenkin enemmän merkitystä poliittisella suuntautumisella.

Kansakokonaisuus tai kansallinen eheyttäminen jossain muodossaan kuului lähes kaikkien suomalaisten äärioikeiston järjestöjen ohjelmaan. AKS:lla kansan eheyttäminen kuului keskeisiin toimintamuotoihin erityisesti, Alapuron jaottelun mukaan tarkasteltuna, niin sanotulla populistisella kaudella vuosina 1924 – 1928.²⁹ Kansan eheyttäminen säilyi seuran ohjelmassa myös myöhemmin, mutta sillä ei enää silloin ollut samanlaista keskeistä roolia. Seurassa tapahtui jo edellä kuvattu ja kaantuminen lapuanliikkeen aikana oikeistonationalistiseen Suur-Suomi -linjaan ja populistiseen suuntaukseen, jolle kansan eheyttäminen oli edelleen keskeisessä roolissa. AKS:ssa oikeistonationalistinen linja syrjäytti populistisen, jolloin myös eheyttämisen merkitys seuran ideologiassa menetti merkitystään. Kansakokonaisuuteen liittyi AKS:lla keskeisesti Suur-Suomi -aate, jonka ympärille kansaa pyrittiin isänmaan rakkauden ohella yhdistämään.³⁰

Yhtenäisen kansan ideologia ei kuitenkaan väistynyt kokonaan AKS:n ohjelmasta, vaan se muutti muotoaan ja siihen tuli rinnalle keskeisiin osiin muitakin ideologisia elementtejä. Alapuro on katsonut seuran omaksuneen niin sanotulla fasisetisellä kaudella eli vuosina 1933 – 1939 ohjelmaansa vaikutteita kansallissosialismista. Kansan eheyttämisen kannalta tämä merkitsi sitä, että sen tilalle tuli kansakokonaisuus käännöksenä kansallissosialistien Volksgemeinschaftista. Kansan eheyttämi-

²⁹ Alapuro 1973, 109.

³⁰ Sama, 125 – 129, 95.

nen oli Alapuron mukaan ”käytännössä pyrkimystä samaistua koko suomenkieliseen väestöön”. Kansakokonaisuudessa jako ei ollut enää yhtä ehdoton suomenkielisten ja ruotsinkielisten välillä.³¹

Kansallisen eheyttämisen tärkeydestä esitettiin seuran piirissä arvioita, joiden mukaan itsenäisyyden säilymisen ja voimakkaan Suomen luomisen ensimmäisenä ehtona olisi nimenomaan kansallinen eheytyminen. Tällöin oli pyrittävä siihen, että kaikille kansalaisille olisi itsenäisyyden säilymisestä ja yhteishyvän säilymisestä ratkaisevassa määrin etua.³² Kansallilla eheyttämällä oli tärkeä rooli myös Itsenäisyyden Liiton ohjelmassa. On katsottu, että Itsenäisyyden Liitto irtautui AKS:sta, koska aitosuomalaisuuden ajateltiin vahingoittavan Karjalan asiaa. Aitosuomalaisuuden voidaan katsoa ylipäätään olevan kansallisen eheyttämisen kannalta haitallista, mikäli katsotaan ruotsinkielistenkin kuuluvan samaan kansaan. Toisaalta jos vielä katsotaan Karjalan asian olleen kansallista, kuten se varmasti ainakin jossakin määrin oli, voidaan ajatella Itsenäisyyden Liiton muodostumisen syynä olleen myös erilaisen käsityksen suomalaisesta kansasta, jota tulisi eheyttää.

Aitosuomalaisuus oli yleistä suomalaisen äärioikeiston piirissä. AKS:n ohjelmaan se tuli vuonna 1924 ja säilyi periaatteessa sen ohjelmassa siitä alkaen, vaikka sen merkitys vaihtelikin. Rintalan mukaan kielikysymys ei seuran piirissä ollut itsetarkoitus, vaan sen rooli oli lähinnä välineellinen.³³ Aitosuomalaisuus oli eräs niistä asioista, mistä AKS kritisoi lapuanliikettä, joka oli tunnettu kaksikielisyydestään. Lapuanliike pyrki pysyttelemään kieliriitojen ulkopuolella ruotsinkielisten mukaansaamiseksi ja toisaalta tavoitteena oli yhdistää myös ruotsinkieliset taisteluun kommunismia vastaan.³⁴ Lapuanliikkeellä kansan kokonaisuuteen laskettiin kuuluviksi ihmiset enemmän muiden ominaisuuksien kuin kielen perusteella.

Tämä ei kuitenkaan muuta sitä, että lapuanliike pyrki kansan yhdistämiseen. Pohjana oli tällöin enemmänkin porvariston piirissä yleinen kulttuurinen yhtenäisyys, erityisesti alkuvaiheessa, antisosialististen ryhmien keskuudessa kuten Alapuro ja Allardt ovat asian tulkinneet.³⁵ Lapuanliikkeen yhtenäisyysvaatimuksen on ahtaiten tulkinnut Rintala, joka katsoo, että vain valkoisilla lapuanliikkeeseen kuuluvilla olisi oikeus asua Suomessa.³⁶ Vähän samaan tapaan lapuanliikettä on tulkinnut myös Siltala, joka katsoo lapuanliikkeen ydinajatuksena olleen kaikkien taivuttamisen samoihin

³¹ Alapuro 1973, 145 – 147.

³² Klinge 1983, 122.

³³ Rintala 1963, 99.

³⁴ Nygård 1982, 84 – 85.

³⁵ Alapuro & Allardt 1978, 134.

³⁶ Rintala 1962, 186.

sääntöihin.³⁷ Oikeastaan Rintala ja Siltala ovat tulkinneet lapuanliikkeen tavoitteeksi ehdottoman kansallisen yhtenäisyyden. Rintalan versio voitaisiin ymmärtää siten, että muiden kuin lapuanliikkeen kuulumien valkoisten tulisi poistua maasta. Siltala puolestaan edellyttää tulkinnallaan sitä, että lopulta lapuanliike olisi taivuttanut kaikki yhteen muottiin, mikäli olisi päässyt hallitsevaan asemaan. Luultavasti ainakin poliittinen vasemmisto olisi saanut väistyä.

Täysin yksimielisiä lapuanliikkeenkään kaksikielisyydestä ei ole oltu, sillä Klingen mukaan se olisi kestänyt vain siihen saakka kuin kommunismi olisi nujerrettu. Tällöin liike olisi ryhtynyt ajamaan suurkansallisia tavoitteita ja lähestynyt aitosuomalaisuutta³⁸. Kansalliseen yhtenäisyyskäsitykseen on arvionsa esittänyt myös Kettunen, jonka mukaan ”lapuanliikkeen tavoittelema valkoinen yhtenäisyys oli ahtaampi kuin se, mikä kevään 1918 vapaussodaksi tulkitsemisen kautta yhdisti koko porvaristoa”.³⁹ Näin varmasti onkin, sillä lapuanliikkeen synnyn tulkinnoista voidaan huomata, että vapaussotaa ei ole useinkaan asetettu millään tavalla suoraan lapuanliikkeen syyksi. Tästä voidaan päätellä, että lapuanliike on nähty monella tavalla erillisenä ja erilaisena suhteessa vapaussotaan. Myös liikkeen kannatuspohja varsinkin alkuajankohdan jälkeen osoittaa, että kyseessä oli erillinen tapahtumasarja, jolla tosin oli paljon yhteistä vapaussodan tai ainakin siihen osallistuneiden kanssa. Kannatuksen vähäisyys verrattuna yleisporvarilliseen vapaussotänäkemykseen voidaan tulkita yhtenäisyysvaatimuksen ahtaammuudesta johtuvaksi, mutta hahmottelematon vapaussotänäkemys oli sen verran laaja, että se olisi jakanut mielipiteitä, mikäli sitä olisi tarkemmin määrittelty.

IKL:n ajamasta kansakokonaisuudesta saa melko kattavan kuvan Uolan esittelemästä alkuperäisestä luonnoksesta Seinäjoen kokouksesta 10.4.1932. Siinä vaadittiin laajan valkoisen rintaman muodostamista toimimaan lain ja oikeuden pohjalta kaiken punaisuuden tuhoamiseksi, jotta se ei pääsisi vahingoittamaan isänmaallista, uskonnollista ja kansallista henkeä.⁴⁰ Ohjelma sisälsi muitakin kohtia, mutta ne ovat alistettavissa edelliseen. Järjestön tavoitteeksi otettiin kansallisesti sisään- ja ulospäin voimakkaan Suomen luominen, johon ei mukaan otetun aitosuomalaisen kielipolitiikan vuoksi osallistunut enää ruotsinkielisiä. Väli rauhan aikana IKL muutti linjaansa kielipolitiikassa korostaen kielisovinnon merkitystä⁴¹. Kansallisen yhtenäisyyden kannalta tämä ratkaisu sulki pois ruotsinkieliset, mutta toisaalta mukaan saatiin niitä, jotka eivät olisi hyväksyneet ruotsinkielisiä.

³⁷ Siltala 1985, 247.

³⁸ Klinge 1968, 171.

³⁹ Kettunen 1986, 260.

⁴⁰ Uola 1982, 25.

⁴¹ Sama, 37, 42, 404.

Lapuanliikkeeseen verrattuna IKL:n kansakokonaisuus oli siis erilainen, eikä pelkästään kielipolitiikan vuoksi. Erona on esimerkiksi se, että IKL:llä oli laaja työväenohjelma, jonka avulla järjestö pyrki luomaan työväestöstä yhteiskunnan tasaveroisen osan.⁴² Lisäksi IKL vaikutti etenkin moniin pappeihin selvän ”koti, uskonto, isänmaa” -korostuksen vuoksi.⁴³ Uskonnolla ei kuitenkaan tarkoitettu kaikkia uskontokuntia. Esimerkiksi juutalaisuutta ei hyväksytty. Vapaamuurarienvastaisuus muodostui oleellisemmaksi, koska juutalaisia oli Suomessa vähän eivätkä he olleet merkittäviä.⁴⁴ Laurilan tulkinnan mukaan Suomen Kansan Järjestö oli ainoa todellinen vapaamuurareiden vastustaja.⁴⁵ Uutta verrattuna aikaisempiin suomalaisen äärioikeiston ohjelmiin oli myös IKL:n kapitalismin vastaisuus, mikä sai kapitalistit välttämään liikettä tai katkaisemaan välinsä siihen.⁴⁶ Liike-elämän tuen menettämiseksi on esitetty muitakin syitä. Siltala on tulkinnut totalitarismin uhanneen järjestelmän säilyvyyttä ja todennut sen vieroittaneen liike-elämän IKL:stä, toisin kuin lapuanliikkeen osalta.⁴⁷

Yhteistä IKL:lle ja lapuanliikkeelle sen sijaan oli vaatimus Suomen sukuisten heimojen yhdistämisestä.⁴⁸ IKL:n piirissä Itä-Karjalan asia ja Suur-Suomi katsottiin sisäisiksi asioiksi⁴⁹, mikä on melko omaperäinen tulkinta. Kokonaisuudessaan lapuanliikkeen ja IKL:n tavoittelema kansankokonaisuus oli melko pitkälle samankaltainen, vaikka joitakin erityisryhmiä, kuten kapitalistit ja ruotsinkieliset, rajautui pois IKL:stä. Ero oli suurin verrattuna lapuanliikkeen yleisporvarilliseen alkuvaiheeseen, sillä lapuanliikkeen ohjelman ja keinojen radikalisoituessa liikkeen kannatus väheni pikku hiljaa, eikä ero IKL:een ollut enää niin suuri. Kannatuksen vähentyminen johtui ennen kaikkea lapuanliikkeen keinojen muuttumisesta, mutta se voidaan tulkita myös lapuanliikkeen toivoman kansakokouksen muutokseksi ainakin siinä mielessä, että sosialidemokraateista tuli vastustettavia vasta kommunistien tuhoamisen jälkeen.

On vaikeaa kuvata muiden kuin edellä mainittujen suomalaisten äärioikeiston järjestöjen kansallisista tavoitteista, sillä niitä on tutkittu vähemmän. Lalliliittoa perustettaessa ilmoitettiin sen tarkoituksiksi ”isänmaallisen hengen kasvattaminen ja Suomen kansan siveellisen tason kohottaminen sekä yleisen hillittömyyden, kuten huliganismin, kommunismin ym. laillista yhteiskuntajärjestystä

⁴² Uola 1982, 70.

⁴³ Sama, 90.

⁴⁴ Sama, 93 – 94.

⁴⁵ Laurila 1967, 53.

⁴⁶ Rintala 1962, 231; Uola 1982, 106.

⁴⁷ Siltala 1983, 232 – 237.

⁴⁸ Nygård 1978, 197; Nygård 1982, 103; Uola 1982, 245.

⁴⁹ Uola 1982, 245.

vahingoittavien aineiden vastustaminen”. Liiton ohjelman pääelementteinä olivat aitosuomalaisuus ja kommunisminvastaisuus.⁵⁰ Nämä olivat sinällään yleisiä ja toistuvia vaatimuksia äärioikeiston piirissä, mutta erikoista Lalliliiton ohjelmassa oli kaikkien kansan koettelemusten vierittäminen ruotsalaisten syyksi. Myös kommunisteille annettava määräyty oli omalaatuinen, sillä he olivat ”tyhmiä, jotka olivat tietämättään joutuneet välikappaleeksi maailman rahatalouden valloituksessa”.⁵¹

Suomen Kansan Järjestö, aluksi nimeltään Suomen Kansanliikkeen Järjestö, kannatti puolestaan kieliriitojen sovittelua pitäen ruotsinkielisiä osana Suomen kansaa. Tosin ruotsin kieli tulisi olemaan vain suomen rinnalla. Kansakokonaisuutta korostaessaan Suomen Kansan Järjestö sulki ohjelmansa ulkopuolelle juutalaiset. Näiden puuttuessa tilalle tulivat vapaamuurarit, jotka eivät voineet olla Suomen kansalaisia, koska toimintatavat olivat ulkomaisen johdon alaisuudessa. Samasta syystä vastustettiin myös sosiaalidemokraatteja. Muuten järjestö vastusti vain erilaisia asioita, ei niinkään mitään ihmisryhmiä. Esimerkiksi työläiset pyrittiin voittamaan omalle puolelle.⁵² SKJ:ssä oli keskeistä nimenomaan yhteisen edun korostaminen ja kansallisuus kristinuskon periaatteiden pohjalta, joille kaikki muut asiat olivat alisteisia.⁵³ SKJ:n ideologiassa on poikkeavaa se, että kaikki vastustettava nähtiin juutalaisista lähteneeksi. Suomalaisessa äärioikeistossa yleensä esiintyvä kommunismin vastaisuus ei nouse selvänä esille, vaan sekin katsottiin vain erääksi juutalaisuuden ilmenemismuodoksi.⁵⁴

Suomen Kansallissosialistisen Liiton päämääränä oli kansallisuusaatteen ja sosialismin yhteensovittaminen kokonaisuuden edun toteuttamiseksi. Laurilan mukaan Liiton nationalismi ei ollut yhtä korostettua kuin muilla järjestöillä ja sitä kautta pyrittiin työväenkysymyksen ratkaisemiseen.⁵⁵ Kansallisuusaatteen ja sosialismin yhdistämistä ehdottavan järjestön lukeminen äärioikeistolaiseksi on melko erikoista, mutta toisaalta kaikilla järjestöillä oli ominaisuuksia, joiden perusteella ne voitaisiin sijoittaa melkein mihin poliittiseen kategoriaan tahansa. Suomalaisista äärioikeiston järjestöistä ei ole tehty muita tutkimuksia kuin Ekbergin mainittu, joten kyseisten järjestöjen vertaaminen ei ole mahdollista.

⁵⁰ Uola 1979, 209.

⁵¹ Sama, 214 – 215.

⁵² Ekberg 1991, 69 – 75.

⁵³ Laurila 1967, 29, 56.

⁵⁴ Ekberg 1991, 73.

⁵⁵ Laurila 1967, 88, 99.

Kokonaisuutena järjestöjen kansakokonaisuus tai millä nimellä sitä nyt kutsutaankin muodostuu suomalaiselta pohjalta. Kaikissa järjestöissä kokonaisuuteen kuuluvat vähintään valkoiset lapuanliikkeeseen kuuluvat suomalaiset. Kaikkein ahtaimmaksi kansalliseksi kokonaisuudeksi on siis tulkittu lapuanliikkeen edustama muoto. Muilla ei ole tulkittu olleen yhtä tiukkoja rajoituksia. AKS:lla ja IKL:llä rajoitukset kohdistuivat lähinnä niiden kieleen ja etenkin jälkimmäisellä myös poliittiseen vasemmistoon. Mitä pienemmistä järjestöistä oli kyse, sen vähemmän niillä oli varsinaisia rajoituksia ihmisten poissulkemiseksi. Se mitä laskettiin sitten suomalaiseksi, vaihteli esimerkiksi kielen mukaan. Aitosuomalaisuus oli useimpien järjestöjen ohjelmissa, mutta ei suinkaan kaikkien, joten minään yleispiirteenä sitä ei voida pitää.

Suomalaisuuden tulkitseminen kaikkia heimoja käsittäväksi kokonaisuudeksi oli joidenkin järjestöjen ohjelmassa, eikä toisaalta kukaan ole tulkinnut, että suomalaisuus olisi rajoittunut vain Suomen maantieteellisten rajojen sisäpuolelle. Suomen kansallinen kokonaisuus nähtiin siis maantieteellisesti melko laajasti, mutta ahtammin poliittisesti ja kielellisesti. Poliittisestihan eräät järjestöt sulkiivat kommunistit ja sosiaalidemokraatit kansankokonaisuuden ulkopuolelle. Samoin uskonnollisesti oltiin tiukkoja siinä mielessä, ettei juutalaisuutta tai vapaamuurariutta, vaikka se ei uskonto olekaan, hyväksytty. Kansankokonaisuuden kannalta oli yleistä myös kotimaisuuden korostus, vaikka itse asiassa monilla järjestöillä oli suoriakin vaikutteita ulkomaisista esikuvista.

4.3. Kansainväliset aatteet

Kansainvälisillä aatteilla tarkoitetaan tässä yhteydessä lähinnä niitä aatteita, joita suomalaisen äärioikeiston järjestöt omaksuivat ulkomailta. Toisaalta on kyse myös niistä yleismaailmallisista aatteista, joita järjestöt vastustivat. Vastustettavat aatteet voidaan jakaa karkeasti yleistäen kahteen ryhmään sillä perusteella olivatko ne vastustettavia itsessään vai siksi, että niihin liittyi jotakin vastustettavaa. Muualta kopioidut tai eri muodossaan omaksutut aatteet puolestaan olivat lähtöisin lähinnä Saksan kansallissosialisteilta ja Italian fasisteilta.

Suomalaisen äärioikeiston on tulkittu muodostuneen vastareaktiona Venäjällä tapahtuneeseen valankumoukseen, jossa bolševikit nousivat valtaan. Tämän vuoksi niiden ideologiakin muodostui monilta osiltaan bolševikeille vastakkaiseksi. Yhteistä suomalaisen äärioikeiston liikkeille olikin antikommunismi. Suurimmalle osalle järjestöistä kommunismi oli vastustettavaa jo sinällään ja se kaikkein pahin peikko. Poikkeus on Suomen Kansan Järjestö, jolle pahimmat vastustajat, kommu-

nismi ja maailmankapitalismi, esiintyivät juutalaisuuden muodossa.⁵⁶ Tässä yhteydessä kommunismi esiintyy poikkeuksellisesti ikään kuin alisteisena jollekin pahemmalle. Toisaalta väite voidaan myös tulkita perusteluksi juutalaisviahalle.

SKJ:lle juutalaisuus merkitsi yleensäkin kaikkea vastustettavaa, kuten materialismia, individualismia, kansainvälisyyttä, liberalismia ja pasifismia. Ne näyttivät poikkeuksetta esiintyvän juutalaisuuden yhteydessä.⁵⁷ Tapio Huttulan esittämän tulkinnan mukaan kommunismista tehtiin vastustettava yhdistämällä se jo aiemmin vihattuun juutalaisuuteen⁵⁸. Toisaalta juutalaisuus voidaan yhdistää kommunismiin myös siinä mielessä, että ensimmäinen bolshevistihallitus koostui osittain juutalaisista. Yleisemmin aihetta on lähestytty toista kautta, eli joidenkin aatteiden on nähty enemmänkin vahvistavan tai mahdollistavan kommunismia tai joitakin muita vastustettavia ilmiöitä. Esimerkiksi Karvonen on tulkinnut fasismin olleen antikommunistista ja antimarxilaista, koska kommunismi hänen mukaansa jakaa kansan eri leireihin. Antikapitalistista, koska suurkapitalismi oli kansainvälisesti suuntautunutta ja riippuvaista ulkopolitiikasta, mikä uhkasi perinteistä agraarista elämäntapaa. Antimaterialistista, koska se aiheuttaa kommunismia. Parlamentarismista vastaista, koska se johtaa kompromisseihin ja tehottomuuteen. Antiliberaalia, koska se sallivuudellaan mahdollisti marxismin. Anti-individualistista, koska fasismi vastusti tiettyjä ryhmiä, kuten esimerkiksi vapaamuurareita.⁵⁹

Esimerkiksi Karvonen on mieltänyt, että lähes kaikki kansainväliset aatteet vahingoittavat fasismin luomaa kuvaa kansallisesta kokonaisuudesta, minkä vuoksi ne olivatkin vastustettavia. Toisaalta on huomioitava, että edellä mainituissakin aatteissa oli puolia, joita ei vastustettu, mutta niiden edustaman kokonaisuuden takia ne kuuluivat vastustettaviin aatteisiin. Tietenkään kaikilla äärioikeiston järjestöillä ei ollut kielteistä asennetta kaikkiin edellä mainittuihin aatteisiin.

Lapuanliikkeen antikapitalististen tunnusten puuttumista on pidetty erikoisuutena verrattuna muihin fasisiin liikkeisiin,⁶⁰ paremminkin kapitalistien on katsottu hyötynneen lapuanliikkeestä ja siksi tukeneen sitä.⁶¹ Toisaalta lapuanliikkeen ei kannattanutkaan esittää antikapitalistisia ohjelmakohtia saamansa tuen vuoksi. Esimerkiksi IKL:n osalta on kuitenkin tulkittu, että vaikka se oli antikapita-

⁵⁶ Ekberg 1991, 73.

⁵⁷ Laurila 1967, 52.

⁵⁸ Huttula 2000, 249 – 250 viite 186 ja mainitut lähteet.

⁵⁹ Karvonen 1990, 14 – 15.

⁶⁰ Kalela 1976, 122.

⁶¹ Kalela 1987, 169 – 170.

listinen, niin lapuanliikkeeseen verrattuna pienentyneet tukisummat eivät olisi johtuneet antikapitalistisista ohjelmakohdista. Siltalan mukaan ne johtuivat enemmän totalitarismin uhasta⁶². Kalelan mukaan olennaisempaa oli Kivimäen hallituksen politiikka, joka hyödytti porvaristoa sekä skandinaavisen suuntauksen kannatus.⁶³ Rintala on esittänyt syyksi nimenomaan antikapitalismin.⁶⁴

Laurila on tulkinnut suomalaisen kansallissosialismin kokoavana tekijänä olleen kommunisminvastaisuuden.⁶⁵ Kommunisminvastaisuus eri muodoissaan yhdisti, mutta erittelyä voidaan tarkentaa. AKS:ssa vastustettiin venäläisiä, lapuanliikkeessä lähinnä suomalaisia kommunisteja ja myöhemmin sosiaalidemokraattejakin ja IKL:ssä ja SKJ:ssä kommunisteja ja sosiaalidemokraatteja. Klinge on tulkinnut kommunisminvastaisuuden johtuneen voimistuvan Neuvostoliiton luomasta uhkasta, sillä Neuvostoliiton pelättiin haluavan levittäytyä länteen vuoden 1920 Tarton rauhan kompromissiluonteen vuoksi. Kommunismin teki vastenmieliseksi myös sen kansainvälinen luonne ja uskonnonvastaisuus.⁶⁶

Uskonnon merkittävää roolia suomalaisen äärioikeiston jäsenten voidaan havainnollistaa myös Uolan väitteellä, että IKL:n ja kansallissosialistisen Saksan uskontopolitiikan erot olisivat olleet eräs pääsyy siihen, etteivät suhteet kehittyneet periaatteellista myötätuntoa kiinteämmiksi. Epäilyksiä herätti Saksan kirkon joutuminen poliittiseen taisteluun tunnustuksellisen uskonnollisuuden ja kansallissosialistisen uskonliikkeen välillä.⁶⁷ Suomalaisten äärioikeiston järjestöjen on kuitenkin tulkittu omaksuneen tiettyjä ohjelmakohtia myös kansainvälisestä fasismin. Selvintä kopioiminen oli pienissä kansallissosialismin tai fasismin mukaan järjestäytyneissä järjestöissä. Niitä on havaittavissa suuremmissakin järjestöissä. Esimerkiksi Nygård esittää, että IKL ei kuulunut pelkästään kotimaiseen oikeistoradikalismien traditioon, koska se oli järjestäytynyt puolueeksi ja vierasperäiset ohjelmakohdat olivat korostetusti esillä. Lainattuja ominaisuuksia olivat esimerkiksi korporatismi, kansakokonaisuus ja johtajuusperiaate.⁶⁸ AKS:ssa ulkomaisia vaikutteita omaksuttiin lähinnä suoraan Saksan kansallissosialismista ja oikeistoradikalismista Alapuron esittämällä fasisistisella kaudella.⁶⁹

⁶² Siltala 1983, 232 – 237.

⁶³ Kalela 1976, 123.

⁶⁴ Rintala 1962, 231.

⁶⁵ Laurila 1967, 114.

⁶⁶ Klinge 1983, 159 – 160; Nygård 1982, 92.

⁶⁷ Uola 1982, 91 ja mainitut lähteet.

⁶⁸ Nygård 1982, 100 – 101.

⁶⁹ Alapuro 1973, 143 – 145.

Valtaosa suomalaisen äärioikeiston järjestöistä ei kuitenkaan hyväksynyt kansallisuusaatteeseensa kaikkia ominaisuuksia, joita oli esimerkiksi kansallissosialisteilla, sillä arjalaisen rotuopin tai Versailles'n häpeärauhan sovittaminen Suomen oloihin ei ollut luontevaa.⁷⁰ Pääasialliseksi syyksi ideologiansa kopioineiden järjestöjen huonoon menestykseen Ekberg esittää sen, että aatteet olivat kansalle vieraita.⁷¹ Arjalaisen rotuopin soveltaminen Suomen oloihin ei onnistunut siinä mielessä, että toiset määrittelijät katsoivat suomalaisten kuuluvan ennemminkin alempaan rotuun kuin arjalaisiin, mikä herätti epäluuloja.⁷² Versailles'n kaltaista häpeärauhaa pyrittiin oikeistossa muodostamaan Tarton rauhasta, joka oli jättänyt Suomen heimoon kuuluvia kansoja vihollisen alueelle.

Suomalaisessa äärioikeistossa kansainvälisiin aatteisiin suhtauduttiin siis lähinnä kielteisesti, vaikka tosin joitakin juttuja niistä omaksuttiin suoraan. Omaksutut elementit olivat sellaisia, jotka eivät olleet ristiriidassa kansallisten pyrkimysten kanssa, kuten Uola on osoittanut IKL:n osalta.⁷³ Tässä mielessä esimerkiksi valtion hallintoa koskevat uudistusvaatimukset olivat helpommin hyväksyttävissä, sillä niiden nähtiin itse asiassa olevan väyliä omien kansallisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Tällöin ei kyse ollut mistään summittaisesta kopioinnista, vaan harkitusta ratkaisusta päämäärien saavuttamiseksi.

Voidaan kokoavasti todeta, että suomalaisen äärioikeiston järjestöjen oli tulkittu suhtautuneen kansainvälisiin aatteisiin siten, kuin kansallisen yhtenäisyyden saavuttamiseksi katsottiin tarkoituksenmukaiseksi. Mikäli aatteen katsottiin vahingoittavan kansallista kokonaisuutta, sitä vastustettiin. Toisaalta jos jokin asia hyödytti kansallisten tavoitteiden saavuttamista, omaksuttiin idea sellaiseenaan tai kehitettiin sitä eteenpäin paremmin omaan ideologiaan sopivaksi.

Se että ideologisia elementtejä katsotaan omaksutun enemmän kansallissosialismista ja fasismista, johtuu siitä, että ne olivat ideologisesti lähellä suomalaisen äärioikeiston aatteita. Tällöin niistä löytyi myös enemmän omaksuttavia asioita kuin esimerkiksi kommunismista tai sosialismista, jotka olivat melko etäisiä. Jotkut piirteet yhdistivät äärioikeistoa myös vasemmistoon, sillä eräillä liikkeillä esiintynyt työväestön kannatuksen tavoittelu edellytti luonnollisesti myös jonkinlaisia myönnötyksiä heitä kohtaan.

⁷⁰ Uola 1982, 108.

⁷¹ Ekberg 1991, 308.

⁷² Hiedanniemi 1980, 91.

⁷³ Uola 1982, 108.

5. Propaganda ja äärioikeistojärjestöjen sisäpoliittiset tavoitteet

Yleensä propagandalla tarkoitetaan mielipiteisiin vaikuttamista pyrittäessä ennalta asetettuihin päämääriin propagandan kohteeksi valitussa joukossa. Luuteenomaista propagandalle on avoin vaikuttamispyrkimys. Vaikutukset taas riippuvat olosuhteista. Propaganda on tehokkainta yksipuolisessa henkisessä ilmastossa, koska vastakkaisten mielipiteiden määrä laskee propagandan tehoa.¹ Tehokas propaganda edellyttää vihan ja samaistumisen kohteita.²

Suomalaisen äärioikeiston propagandan kohteina olivat tiettyssä mielessä kaikki suomalaiset ja joskus myös laajemmat piirit. Propaganda oli suunnattu toisaalta niille, jotka olivat ajatuksiltaan lähellä propagandan tuottajaa ja joiden voitiin toivoa samaistuvan propagandan tuottajaan. Toisaalta propaganda oli suunnattu myös niille, jotka olivat ajatuksiltaan kaukana, mutta joiden toivottiin siihen kuitenkin reagoivan, esimerkiksi vetäytyvän syrjään.

Suomalaisen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskevaa viholliskuvaa jatkosodan aikana tutkinut Heikki Luostarinen on esittänyt propagandalle neljä erillistä tasoa. Myytin taso käsittelee maailmankaikkeutta, ihmisen syntyä, kehitystä ja päämääriä. Yhteisöidentifikaation taso käsittelee yhteisön erityispiirteitä, tehtävää ja tulevaisuutta ja vihollisia. Suurpolitiikan taso käsittelee sotaan johtanutta kehitystä ja syitä. Päivänkysymysten taso käsittelee taistelujen kehitystä, vihollisen moraalialia, omaa moraalialia ja taistelumenetelmiä.³

Taulukko 1: Äärioikeiston propagandaa

Myytin taso	Jumalan säätämä järjestys, hyvyys, oikeus	Epäjärjestys, paha, väärä (Saatana)
Yhteisöidentifikaation taso	Laki ja järjestys, omistusoikeus, itsenäisyys, uskonto	Laittomuus, kumouksellisuus, sosialismi, internationalismi, ateismi, Neuvostoliitto
Suurpol. Taso	Suojeluskunnat + (Saksa ystäväallisyys)	Kommunistinen työväenliike
Päivänkysymysten taso	Politiikka ja talous	

Lähde: Mukailen Heikki Luostarisen taulukkoa teoksessa Perivihollinen. Jyväskylä 1986, 419.

¹ Hiedanniemi 1980, 9 – 10 ja mainitut lähteet.

² Luostarinen 1986, 36 ja mainitut lähteet.

³ Sama, 46 – 47, 415.

Propagandassa vastapuoleen ja omiin liitetyt ominaisuudet olivat Luostarisen mukaan valkoisessa propagandassa säilyneet lähes samanlaisina aina kansalaissodasta alkaen tosin sillä erotuksella, että tuolloin punaisiin yhdistetyt ominaisuudet liitettiin jatkosodan aikana venäläisiin.⁴ Suomalaiseen äärioikeistoon tämä liittyy läheisesti siinä mielessä, että juuri sen aikaansaannoksena voidaan pitää perinteisen kuvan säilyttämistä. Samalla on huomioitava viholliskuvan siirtyminen Suomen punaisista Neuvostoliittoon. Painopisteen muuttuminen johtui epäilemättä enimmäkseen vihollisen vaihtumisesta. Oma osansa oli myös suomalaisella äärioikeistolla, joka piti jatkuvasti yllä venäläisvastaista ilmapiiriä ja liitti selkeästi edellä esitetyn taulukon ominaisuuksia myös venäläisiin. Tämä omalta osaltaan mahdollisti myös propagandan säilymisen lähes samanmuotoisena.

Suomalaisen äärioikeiston tavoitteena oli siis muodostaa kansallisesti yhtenäinen ja voimakas Suomi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarvittiin monia muutoksia, jotta äärioikeiston toivoma kansallinen yhtenäisyys voisi toteutua, sillä yhteiskunta oli kehittynyt ei-toivottuun suuntaan. Ennen kaikkea hallitsemis- ja edustuslaitokseen toivottiin muutoksia, jotka olisivat paremmin toteuttaneet äärioikeiston toiveet. Tämä olisi merkinnyt useiden muiden yhteiskuntaryhmien syrjäyttämistä tai ainakin oikeuksien vähentämistä. Kuten muutenkaan suomalaisesta äärioikeistosta, ei tästäkään ole saatavissa mitään kovin selkeätä kuvaa. Enemmänkin voidaan hahmottaa sitä mitä kaikkea vastustettiin, mikä antaa jonkinlaista suuntaa siitä, mihin saatettiin pyrkiä.

Suomalaisen äärioikeiston tavoitteet olivat kokonaisuudessaan pitkälti sisäpoliittisia. Tärkein ulkopoliittinen tavoite oli Suur-Suomi, mutta sekin voidaan toisaalta tulkita sisäpoliittiseksi, kuten edellä on jo esitetty. Voimakkaasti sisäpolitiikkaan suuntautuneet järjestöt, kuten lapuanliike etenkin alkuvaiheessaan, saattoivat osoittaa enemmän mielenkiintoa Suomen poliittisen järjestelmän kehitykseen kuin ulkopoliitiikkaan suuntautuneemmat. Toisaalta enemmän ulkopoliitiikkaan suuntautuneille järjestöille, kuten AKS:lle, ei ollut niinkään merkitystä, millainen järjestelmä oli, vaan seura keskittyi kritisoimaan sitä, mikä oli sen keskeisen tavoitteen eli Suur-Suomen tiellä⁵.

⁴ Luostarinen 1986, 419 – 420.

⁵ Nygård 1982, 72.

5.1. Akateeminen Karjala-Seura

AKS:lle edellä mainittu oli tyypillistä etenkin seuran toiminnan alkuvaiheessa ja varsinkin Alapuron jaottelun mukaisella populistisella kaudella. AKS toimi ensisijaisesti puolueiden ulkopuolella ja myötäili oikeistoa parlamentarismen vastaisuudessaan. Kuitenkin populistisena kautena puolueiden ulkopuolella oleminen johtui seuran haluttomuudesta olla minkään puolueen linjoilla. Ainoa puolue Suomessa, jota seura ei tuolloin tunnustanut, oli kommunistinen puolue. AKS suhtautui puolueisiin seuran kansallisen ohjelman perusteella,⁶ mikä tekee kommunistien määrittelemisen ulkopuolisiksi ymmärrettäväksi, kun huomioidaan seuran suhtautuminen Venäjään.

AKS:n piirissä suhtautuminen puoluejärjestelmään ja parlamentarismiin muuttui lapuanliikkeen myötä. Valtaosa seuran jäsenistä omaksui tuolloin kielteisen suhtautumisen puoluelaitokseen ja parlamentarismiin.⁷ Seuran linjan muuttumista voidaan selittää Nygårdin huomiolla, että seuran poliittisesta tyhjyydestä tai ainakin poliittisten ihanteiden ja odotusten puutteesta johtuen seura ajautui 1930-luvulla IKL:n sisäpoliittisten tavoitteiden kannattajaksi.⁸ Tätä voidaan laajentaa koskemaan myös sitä, että lapuanliikkeen myötä parlamentarismen vastaisuus ja puoluejärjestelmän kritiikki voimistuivat.

5.2. Lapuanliike

Kuten edellä mainittiin, lapuanliike oli voimakkaasti puolueiden ja parlamentaarisen järjestelmän vastainen. Tärkeämpää kuin puoluejärjestelmän korvaaminen oli kuitenkin politiikan linjan muuttaminen, sillä itsenäisyyden aikaista politiikkaa pidettiin kommunismia tukevana, suojelevana ja ruokkivana.⁹ Samaa linjaa voidaan katsoa olleen sen havainnon, että lapuanliikettä ei katsottu valtakumoukselliseksi vaan valtiojärjestelmää puolustavaksi.¹⁰ Lapuanliike nousi vastustamaan kommunismia ja sitä varten oli saatava aikaan muutoksia politiikan suunnassa.

Oikeisto ei ollut tyytyväinen itsenäisyyden aikaiseen politiikkaan, jossa heikot vähemmistöhallitukset olivat epäonnistuneet tehtävässään luoda sisäisesti ja ulkoisesti voimakas kansallisvaltio. Parla-

⁶ Alapuro 1973, 117 – 118.

⁷ Sama, 135 – 136.

⁸ Nygård 1982, 67 – 69.

⁹ Rintala 1962, 168.

¹⁰ Nygård 1982, 123.

mentarismia pidettiin rämettyneenä ja poliittiset lehmänkaupat olivat heikentäneet kokonaisuuden etua. Lapuanliikkeen piirissä tähän esitettiin lääkkeeksi porvarillista lujaa ja pitkäikäistä hallitusta.¹¹ Lapuanliikkeellä ei ollut mitään tarkempaa mallia hallinnon uudistamiseksi. Keskeistä oli kansallisen edun turvaaminen. Puoluejärjestelmä oli tuolloin haitallinen, koska puolueidenväliset etulaskelmat olivat nimenomaan johtaneet heikkouden tilaan, kun kokonaisuuden etua ei ollut osattu tai edes haluttu huomioida.

Ongelmana voidaan sen sijaan nähdä se, että lapualaiset eivät kyenneet määrittelemään, keillä oli oikeus tulkita ”kansantahtoa”, kuten Siltala asian ilmaisee.¹² Lapuanliikkeen kansallisen yhtenäisyyden vaatimuksen toteuttaminen oli jatkuvasti taustalla ja oikeastaan se oli ainoa konkreettinen asia, mitä lapuanliikkeen hallintojärjestelyistä voidaan sanoa. Mitään erityisempää hallintomuotoa lapuanliike ei esittänyt. Epämääräisiä huhuja vallankaappauksesta ja diktatuurista oli esillä aina välillä, mutta niistä ei ole konkreettista todistetta.

Osasyynä lapuanliikkeen hieman epämääräisiltä tuntuviin vaatimuksiin oli liikkeen toiminnan lyhytaikaisuus, jolloin sille ei ehditty muodostaa tarkempaa ohjelmaa. Voidaan epäillä, oliko varsinaisen ohjelman muodostamiseen mitään haluakaan, sillä yksityiskohtainen ohjelma synnyttäisi eripuraa ja heikentäisi kannatuspohjaa. Lapuanliikkeen päätavoitteena oli valta, muu järjestyisi itsestään. Vallan tavoittelu näkyi lapuanliikkeen toiminnassa myös siten, että lapualaiset eivät lähteneet mukaan Svinhuvudin hallitukseen, koska eivät olisi voineet määrätä sen politiikkaa.¹³

Siltala on esittänyt myös, ettei lapuanliikettä edes yritetty saada hallitusvastuuseen, koska liike menettäisi suosionsa ja toisaalta koska se tarvitsi vapauden toimia ulkoparlamentaarisena painostusryhmänä.¹⁴ Lapuanliikkeeltä on löydettävissä selkeitäkin vaatimuksia koskien valtion toimintaa. Nämä niin sanotut lapuanliikkeen lakivaliokunnan muutosesitykset 1.7.1930 eivät kuitenkaan olleet mikään virallinen ohjelma ja Siltala on todennut, ettei sen kaltaisiin ylilyönteihin enää myöhemmin sorruttu.¹⁵

Lakivaliokunnan muutosesityksiin kuuluivat äänioikeuden myöntäminen vain kahtena edellisenä vuonna välitöntä valtionveroa maksaneille henkilöille ja heidän puolisoilleen sekä vaalittavan muut-

¹¹ Siltala 1985, 38 – 40.

¹² Sama, 472.

¹³ Sama, 138, 112.

¹⁴ Sama, 136 – 137.

¹⁵ Sama, 125 – 127, 144.

taminen enemmistövaaliksi. Se pakottaisi porvarit vaaliliittoon ja hävittäisi sitä kautta kommunistit ja sosialistit eduskunnasta. Lisäksi eduskunnan valtaa haluttiin vähentää muuttamalla edustajien määrä 150:ksi ja istuntokausi kahdeksi kuukaudeksi vuodessa. Muulloin hallitus hallitsisi vapaammin. Eduskunnalta haluttiin viedä oikeus muuttaa hallituksen esityksiä ja mahdollisuus ahdistaa hallitusta budjettivaltansa avulla siten, että eduskunnan hylätessä uuden budjetin, vanha jäisi automaattisesti voimaan.¹⁶

Lakivaliokunnan äänioikeuteen ja vaalitapaan kaavailemat muutokset saivat aikaan erimielisyyttä porvarillisessa rintamassa, vaikka koko valtuuskunnan ohjelma ei vielä tullutkaan julkisuuteen.¹⁷ Erimielisyydet selittävät liikkeen esiintymisen mieluummin ilman varsinaista ohjelmaa. Hajanaisen ryhmän oli vaikea päästä yksimielisyyteen ohjelmakohdista, jolloin niiden toteuttaminen ilman muuta vaikeutui. Lapuanliike ry:n perustamisen yhteydessä 22. – 23.11.1930 esitettiin myös lapuanliikkeen vaatimuksia. Vaalitavan muutos nähtiin Kai Donnerin sanoin ”oikotienä oikeistovaltaan”. Kokous päätti myös sosialidemokraattien kuuluvan marxilaisina materialisteina liikkeen vihollisiin.

Lapuanliikkeen uusi, laajennettu ”valtioyhteiskunnallinen” ohjelma julkaistiin 15.11.1931. Siinä vaadittiin kommunistien ja sosialistien kiihotustoiminnan estämistä muun muassa painolakia muuttamalla sekä yhdistysten omaisuutta ja työväentaloja takavarikoimalla. Uudessa ohjelmassa vaadittiin parempaa vallanjakoa eduskunnan ja hallituksen välille. Myös kysymys kunnallisesta ja valtiolisesta äänioikeudesta ja vaalitivasta oli selvitettävä. Epämääräisyys jatkui myös vaatimuksessa, että vaalioikeus oli kiellettävä niiltä, jotka eivät täytä ”kohtuullisiksi katsottavia yhteiskunnallisia velvollisuuksia”.¹⁸

Lapuanliikkeen hallitusjärjestelmää koskevat vaatimukset olivat lakivaliokunnan esittämiä lukuun ottamatta epäselviä. Tämäkin voidaan katsoa kumoutuneeksi viimeistään ”valtioyhteiskunnallisessa” ohjelmassa; ainakin niiden esittämistä samassa muodossaan ei katsottu enää liikkeen kannalta hyväksi. Sen vuoksi turvauduttiin epämääräisiin sanamuotoihin, jotka saattoivat tarkoittaa aivan yhtä hyvin pysymistä entisissä vaatimuksissa kuin jotakin muuta.

¹⁶ Siltala 1985, 125 – 126, jossa myös tarkemmin edellä mainitusta.

¹⁷ Sama, 127.

¹⁸ Ahti 1990, 131 – 132.

Taktisessa mielessä vaatimusten epämääräistyminen lienee ollut tiedostettu ratkaisu. Toisaalta voidaan miettiä, kuinka moni olisi unohtanut liikkeen edelliset vaatimukset. Jos oli vastustanut edellisiä vaatimuksia niin tuskin nytkään kannatti uusia vaatimuksia. Äänioikeuden kaventamisen vaatimus on tulkittu hankalaksi ja vastenmieliseksi asiaksi monille, koska äänioikeus oli kuitenkin suhteellisen uusi asia ja koska toisaalta ei voitu olla täysin varmoja, keitä kaikkia lakkautus olisi koskenut. Lisäksi on huomioitava myös se, että valtaosa ei hyväksynyt perusoikeuksiin puuttumista, jollaiseksi äänioikeus katsottiin. Tämä piti paikkansa varsinkin jos puhuttiin muistakin kuin kommunisteista, joita ei yleisesti pidetty edes suomalaisina.

Lapuanliike vaati edellä mainituissa ohjelmissaan myös muita valtion hallintoa koskevia muutoksia; rahanjakoa ja rangaistusmuotoja. Ohjelmakohdat näkyvät pitkälti lapuanliikkeen edustaman kansallisen yhtenäisyyden vaatimuksen muotoina. Lakivaliokunnan vaatimuksena oli edellä mainittujen lisäksi sääntömääräisten valtionavustusten, sosiaalisten tulonsiirtojen, työlainsäädännön, osuustoiminnan, byrokratian paisumisen ja oppivelvollisuuden lopettaminen. Sen sijaan maanpuolustusta ja järjestyksen ylläpitoa oli tehostettava. Menot oli katettava tulleilla ja valmisteveroilla, omaisuusvero oli kokonaan poistettava ja verottoman tulon ylärajaa nostettava.¹⁹

Lapuanliike ry:n perustamisen yhteydessä esitettiin vaatimuksia myös maanpuolustuksen vahvistamisesta, sosiaalisten uudistusten lopettamisesta, uskonnon opetuksen lisäämisestä, neuvostoliittolaisten tuotteiden boikotista, maatalouden tukemisesta, korkokannan alentamisesta ja kyyditsijöiden armahtamisesta.²⁰ Uudessa ”valtioyhteiskunnallisessa” ohjelmassaan lapuanliike vaati maanpuolustuksen vahvistamista, uskonnon vastaisen toiminnan kieltämistä, työntekijän vapauden turvaamista, rangaistusten koventamista ”eräistä rikoksista”, kuolemanrangaistuksen käyttöönottoa sekä kansanliikkeen teoista tuomittujen ja syytettyjen vapauttamista ja oikeuksien palauttamista. Taloudellisessa osassa huomioitiin teollisuuden ja kaupan intressit, sillä siinä vastustettiin valtion holhousta ja verorasitusta.²¹

Lapuanliikkeen vaatimuksissa on jatkuvasti esillä tietty epämääräisyys, sillä mihinkään ohjelma-kohtaan ei esitetä konkreettisia toimenpiteitä, vaan ne ovat lähinnä irrallisia lauseita. Ohjelmakohdat ovat kuitenkin hyvin sopusoinnussa lapuanliikkeen esittämän kansallisuuskuvan kanssa, johon päästäisiin vaaditut muutosehdotukset toteuttamalla. Poliittisten vasemmistoryhmien sulkemiseen

¹⁹ Siltala 1985, 126.

²⁰ Sama, 196.

²¹ Ahti 1990, 132.

pois politiikasta pyrittäisiin äänioikeutta kaventamalla. Samalla niiden edustajille voitaisiin tuomita kovempi rangaistuksia. Vaatimus kovemmista rangaistuksista - joistakin rikoksista - voidaan tulkita nimenomaan heitä kohtaan suunnatuksi. Sen sijaan maatalouteen suunnatut helpotukset ja korkokannan alentaminen edesauttaisivat nimenomaan kansakunnan selkärangaksi tulkittua väestönosaa eli maanviljelijöitä. Yhtenäisyyden suuntaa osoittaa myös uskontoa koskevat vaatimukset siinä mielessä kuin lapuanliike sen tulkitsi. Vaatimukset laittomuuksiin syyllistyneiden vapauttamisesta voidaan puolestaan tulkita lapuanliikkeen osalta eräänlaiseksi laillisuuden halventamiseksi tai oikeastaan uudenlaisen laillisuuden muodostamiseksi, jossa liikkeen jäsenet tai kannattajat voisivat toimia periaatteessa miten tahansa kunhan toiminnan kohteet ja tavoitteet olivat oikeat.

Taloudellisten vaatimusten osalta lapuanliike poikkesi monista muista suomalaisen äärioikeiston järjestöistä, sillä se ei ollut antikapitalistinen. Lapuanliikkeen on katsottu hyödyntäneen mutta toisaalta myös hyödyttäneen kapitalisteja, mikä on liikkeen vaatimusten valossa ymmärrettävää. Lapuanliike vastusti kaikkea valtion puuttumista, niin taloudellisesti kuin muutenkin.

5.3. Isänmaallinen Kansanliike

IKL:llä oli samantyyppisiä hallinnon uudistamiseen liittyviä ohjelmakohtia kuin lapuanliikkeellä. Parlamentarismien kritiikki, lujan hallitusvallan vaatiminen ja johtajaperiaate lienevät niistä tunnetuimpia. Puoluemuotoisuudesta johtuen IKL:n ohjelmakohdat oli suunniteltu paremmin, vaikka ne eivät välttämättä toteutuneet edes järjestön sisällä. Parlamentarismien vastaisuuden ja demokratiaa halventavien kannanottojen on katsottu olleen peräisin lapuanliikkeeltä.²² Toisaalta on verrattu IKL:n parlamentarismien vastaisuutta kommunistien vastaavaan vuosikymmentä aikaisemmin.²³

IKL pyrki esiintymään puolueidenvastaisena kokonaisuuden etua ajavana järjestönä, joka palveli pitemmälle meneviä valtiollisia tavoitteita, kuten puolueiden poistamista ja lakien ja säädösten radikaalia muuttamista.²⁴ Kuvaavaa on myös Rintalan perustelu vaatimuksille, että koska historiaa oli tehty voimakkaalla epäitsekäällä isänmaallisuudella, ei parlamentarismilla ja puoluehallinnolla, oli nytkin toimittava. Samalla hän esittää, että diktatuuri olisi IKL:n mukaisesti ollut parempi kuin

²² Uola 1982, 68.

²³ Rintala 1962, 236.

²⁴ Uola 1982, 70 – 71.

köyhä demokratia ja että mikäli joku ei olisi sitä hyväksynyt, seurauksena olisi ollut kuolemanrangaistus.²⁵

Parlamentarismien vastaisuus ei siis ollut mitään uutta suomalaisten äärioikeiston järjestöjen parissa. Uutta sen sijaan oli IKL:n omaksuma korporatistinen valtiomalli, joka omaksuttiin alun perin parlamentarismien heikkouden vastapainoksi. Lähinnä Italian fasismista tuttu korporatismi pyrki kansanedustuslaitoksen muodostamiseen ammattiryhmien pohjalta, koska tämä parhaiten takasi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, taloudellisen tarkoituksenmukaisuuden ja valtiollisen eheyden ja siitä johtuvan kyvyn esiintyä riittävän voimakkaasti sisään- ja ulospäin.²⁶ IKL:n johdon suunnitelman mukaan muodostettaisiin kuusi korporaatiota eli maatalous, teollisuus, kauppa, liikenne, pankit ja virkamieskunta. Näillä kaikilla olisi tietty paikkamäärä kansanedustuslaitoksessa, joka jaettaisiin tasan työntekijöiden ja työnantajien kesken. Paikkamäärä puolestaan määräytyisi kansantalouden suhteellisen merkityksen mukaan.²⁷ Varsinaista korporatistista mallia ei esittänyt kuin Paavo Susitaival.²⁸

IKL:n vaatimukset kansallisen edustuslaitoksen muodosta menivät syvemmälle tasolle koko järjestelmän perusteisiin kuin lapuanliikkeen vaatimukset, jotka koskivat lähinnä vaalijärjestelmää. Molemmilla oli kuitenkin tavoitteena ensisijaisesti vasemmiston sulkeminen päätöksenteon ulkopuolelle. Lapuanliikkeellä sulkemisen vaatimus oli ehdoton, mutta IKL odotti vasemmistolaisten muuttuvan isänmaallisiksi kansalaisiksi, koska työntekijöiden merkitys korporatiivisessa edustuslaitoksessa muodostuisi merkittäväksi.

Paitsi korporatistisella valtiomallilla, voimakkaaseen hallintoon pyrittiin myös johtajuusperiaatteen avulla. Laurilan mukaan syynä siihen oli, ettei massa IKL:n mielestä kyennyt hallitsemaan, joten valta oli keskitettävä johtajalle.²⁹ Lapuanliikkeen aikaisen kansanliikkeen johtajan Vihtori Kosolan rooli IKL:ssä on yleisesti esitetty Rintalaan tukeutuen. Hänen mielestään johtajaperiaate ei sopinut Kosolaan, koska tämä oli ollut alussa poissa Mäntsälän kapinan pidätyksen vuoksi. Lisäksi henkilökohtaiset heikkoudet, kuten alkoholi, ja järjestön luonne enemmän sivistyneistön kuin maanviljelijöiden liikkeenä, estivät Kosolaa nousemasta hänelle alun perin varattuun asemaan. Rintalan mu-

²⁵ Rintala 1962, 237.

²⁶ Uola 1982, 72, 77.

²⁷ Rintala 1962, 225 ja lainaten Uola 1982, 77 – 78.

²⁸ Uola 1982, 79.

²⁹ Laurila 1967, 93.

kaan IKL:n todellinen johtaja oli Vilho Annala niin parlamentaaristen kuin ulkoparlamentaaristenkin toimintojen osalta.³⁰

Yleisemmin on kuitenkin tulkittu IKL:n johtajaperiaatteen toteuttamisen jääneen käytännössä teoriatasolle. Nygård on huomauttanut periaatteen olleen ainakin vielä vuoden 1933 lopulla lähinnä paperilla.³¹ Toinen IKL:n johtajaperiaatteen toteutumiseen kriittisesti suhtautuva tulkitsija on Uola, jonka mukaan järjestö ei kyennyt löytämään valtakunnantasolla suvereenia johtajaa Kosolan jäädessä enemminkin keulakuvan rooliin. Keskeisen toimintamallin romuttaminen johti Uolan mukaan täydelliseen paradoksiin, sillä vuonna 1936 liikkeen demokratisoituessa johtajaperiaatetta kannattava järjestö valitsi kollektiivisen johdon äänestämällä.³²

IKL:n poliittista uskottavuutta tuskin ainakaan lisäsi se, ettei järjestö kyennyt toteuttamaan omia ohjelmakohtiaan edes järjestön sisällä, kannattajien keskuudessa. Tällöin voi vain ihmetellä, miten järjestö olisi voinut pystyä toteuttamaan vaatimuksen laajemmassa mittakaavassa. Järjestön tavoitteena ei nähtävästi ollutkaan mikään itsevaltiutus, vaikka johtajaperiaatteen perusteella jonkun tulisi olla myös huipulla. Hallitseminen olisi tapahtunut korporatiivisen eduskuntalaitoksen pohjalta joko keskitettyinä lähinnä omille erityisaloilleen.

Taloudelliselta kannaltaan IKL oli antikapitalistinen vastustaen kansainvälistä ja suomalaista kapitalismia ja yleensäkin suurta rahaa. Kuitenkaan kaikki taloudellinen toiminta ei ollut pahasta, sillä yksityinen yritteliäisyys oli puolustettavaa.³³ Taloudellinen toiminta olisi tapahtunut myös korporatistimin osana.³⁴

5.4. Muut äärioikeiston järjestöt

Suomen Kansan Järjestön vaatimukset edustuksellisen ja taloudellisen elämän parantamiseksi olivat syvällisempiä ja pidemmälle mietittyjä kuin edellisten. Ne eivät kuitenkaan olleet sen selkeämpiä kuin edellä mainitut, mutta niitä on ainakin esitetty enemmän ja perusteellisemmin. SKJ ei tunnustanut poliittiseksi puolueeksi, vaikka osallistui vuoden 1933 eduskuntavaaleihin saavuttaen niis-

³⁰ Rintala 1962, 237 – 239; Laurila 1967, 92; Uola 1982, 109, 238.

³¹ Nygård 1982, 101.

³² Uola 1982, 109, 237.

³³ Uola 1982, 106.

³⁴ Laurila 1967, 93.

sä 2100 ääntä.³⁵ Ennemminkin järjestö piti puoluejärjestelmää erimielisyyksien lähtökohtana siinä mielessä, että demokratia ja puoluejärjestelmä takasivat marxilaisuuden sekä poliittisen ja taloudellisen liberalismiin elinmahdollisuudet. Tällöin käytännössä juutalainen rahavalta määrää ja hallitsee, puoluevalta päättää ja kansanvalta eduskunnan ja vaalijärjestelmän muodossa toimivat kulissina.³⁶

SKJ oli vuoden 1933 vaaleissa ollut kansallissosialistisen valtio- ja talousjärjestyksen puolesta korko-orjuutta vastaan. SKJ:n tavoitteissa näkyivät voimakkaasti ulkomaiset aatteet. Järjestön valtiokäsityksessä valtiolla oli yksilöön nähden korostunut asema. Yksilö oli lähinnä vain yhteisön tavoitteiden saavuttamista varten ja hänen velvollisuutensa olivat suuremmat kuin oikeudet. Taloudelliselta kannalta tämä esiintyy vaatimuksena, että taloudellisen riiston välttämiseksi kukaan ei saa kuluttaa enemmän kuin tuottaa. Yhdistämällä lainsäädäntö-, toimeenpano- ja oikeudenkäyttövalta valtion alaisuuteen niistä uskottiin saatavan enemmän irti kuin mikä olisi yksittäisten osien summa.³⁷

Ulkomaisten esikuvien vaikutus näkyy myös työvelvollisuuden merkityksen korostamisena, luokkajen poistamisen vaatimuksena ja luovan työn arvostuksen lisäämisen pyrkimyksenä. Keskittämistä ja valtion kontrollin lisäämistä pyrittiin edistämään myös siten, että vakuutus- ja pankkilaitosten toimiminen liiketoiminnalliselta pohjalta kiellettäisiin. Niiden tilalle tulisi työrintamaksi yhdistetyistä liitoista ja järjestöistä muodostuva vakuutuslaitos, jonka jäsenenä olisi vuosittaista jäsenmaksua vastaan koko kansa. SKJ:llä antikapitalismi esiintyi eri muodossa kuin eräillä muilla järjestöillä, sillä sen näkemyksen mukaan kapitalismi ja sosialismi olivat talousjärjestelminä viime kädessä samaistettavissa, mikä kuvastaa SKJ:n roolia puolueiden yläpuolella katsomuksellisuuden ja vallankumouksen tasolla.³⁸

Korjausehdotuksina ongelmiin SKJ esitti poliittisen eripuraisuuden ja tehottomuuden korjaamista valtaa keskittämällä ja taloudellisen harrastelijamaisuuden korjaamista ammattiedustuslaitoksen eli korporatismiin avulla.³⁹ Laurilan tulkinnan mukaan vastuuajatus tiivistyy johtajaperiaatteessa keskittämisen merkityksessä tehokkuutta. Johtajan on tällöin ohjattava ja kasvatettava kansaa sekä päätettävä koko kansaa koskevista kysymyksistä. Keskittämistä ei kuitenkaan tule tulkita diktatuuripyri-

³⁵ Laurila 1967, 29; Ekberg 1991, 12.

³⁶ Laurila 1967, 29, 60.

³⁷ Sama, 36 – 37, 45 – 46.

³⁸ Sama, 47 – 48, 82.

³⁹ Sama, 29.

mykseksi, sillä jokainen osallistuu paikallistasolla korporatistisessa järjestelmässä. Ammattiedustusto ratkaisee ammattiedustusta vaativat ongelmat itsehallinnolliselta pohjalta.⁴⁰

Monista ohjelmansa kohdista ja tarkemmasta luonteestaan huolimatta SKJ:n vaatimukset jäävät melko yleiselle tasolle. Mikään järjestelmään ei sinällään näytä selkeältä tai siitä ei voida sanoa mitä se käytännössä loppujen lopuksi tarkoittaa. Suunnitelmat muokkautuvat aina sitä mukaa kuin niitä ryhdytään toteuttamaan. Suomalaisten äärioikeiston järjestöjen ohjelmakohtia ei koskaan testattu käytännössä, jolloin ne jäivät suunnitelmatasolle. Ohjelmaa voidaan myös tulkita ja soveltaa hyvin eri tavoin. Yksityiskohtaiselta näyttävästä ohjelmastakaan ei voida sanoa, miten sitä olisi käytännössä sovellettu. Tämän huomioon ottaen suomalaisten äärioikeiston järjestöjen ohjelmat kaikesa epämääräisyydessään antavat parhaimmillaankin vain suuntaa siitä, mihin niiden käytännön soveltaminen olisi johtanut.

Koska muita suomalaisia äärioikeiston järjestöjä on tutkittu vähän, niiden sisäpoliittisista tavoitteista ei ole saatavissa kovin tarkkaa kuvaa. Järjestöjen vaatimukset jäävät lähinnä yksittäisiksi vaatimuksiksi, joiden luetteleminen ei liene tarkoituksenmukaista. Yleispiirteinä suomalaisen äärioikeiston tai ainakin pienempien kansallissosialismia lähellä olleiden järjestöjen osalta voidaan Ekbergiä lainaten todeta, että suomalaisille fasisistisille järjestöille oli tunnusomaista parlamentarismen vastaisuus, antikapitalismi ja korporatiivinen valtiomalli.⁴¹

Edellä mainitut olivat usein myös äärioikeiston ohjelmissa. Varsinkin parlamentarismen vastaisuus oli yleistä. Siihen esitetyt parannusehdotukset sen sijaan vaihtelivat paljon. Yhteistä niille oli lujemman hallinnon vaatimus ja eräiden yhteiskunnan ryhmien sulkeminen ulkopuolelle tai samastaminen muiden ryhmien jäsenten kaltaisiksi ikään kuin yhteen muottiin. Tähän tähtäsi esimerkiksi korporatiivinen valtiomalli, jonka avulla eräät järjestöt pyrkivät edellä mainittuun päämäärään. Antikapitalismi esiintyi eri muodoissaan, mutta ei ollut samalla tavalla keskeistä kuin parlamentarismen vastaisuus. Se saattoi esiintyä jonkun toisen vaatimuksen yhteydessä, tai se voitiin ainakin kytkeä johonkin toiseen vaatimukseen. Esimerkiksi SKJ:llä antikapitalismi kuului oikeastaan vain juutalaisvihamielisyyteen, koska juutalaiset nähtiin maailman taloudellisina hallitsijoina.

⁴⁰ Laurila 1967, 48 – 49.

⁴¹ Ekberg 1991, 304 – 305.

6. Äärioikeiston ulkopoliittiset tavoitteet

Isänmaallisuudestaan ja yleisestä suomikeskeisyydestään huolimatta suomalaisen äärioikeiston järjestöillä oli myös ulkopoliittisia tavoitteita. Yleensä ottaen ulkopoliittisten tavoitteiden voidaan tulkita liittyvän Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Äärioikeiston järjestöjen pääasiallinen kannanottojen kohde oli Suur-Suomi, johon kuuluivat suomensukuiset heimokansat ja kaikkeen venäläisyyteen liittyvän vastustaminen. Turvallisuuspolitiikkaan otettiin kantaa myös suhteessa pohjoimaiseen suuntaukseen ja Kansainliittoon unohtamatta Saksan ja Italian ideologisesti läheisiä järjestelmiä.

6.1. Akateeminen Karjala-Seura

AKS:n keskeinen tavoite Suur-Suomi oli ulkopoliittinen tavoite siinä mielessä, että vaikka se saatettiin tulkita sisäiseksi asiaksi, tavoitteen toteuttaminen vaati Neuvostoliittoa kuuluvien alueiden liittämistä Suomeen. Seuran toiminnan aikana ulko- ja sisäpoliittisten kannanottojen määrä vaihteli siten, että vaikka järjestö olikin keskittynyt pääasiassa ulkopoliitiikkaan, Alapuron mukaan sen ideologinen ensisijaisuus muuttui 1930-luvulla ehdottomammaksi kuin aikaisemmin samalla kun eheyttämisen vaatimuksesta luovuttiin.¹

Nygård on tulkinnut heimoasioiden ja ulkopoliitiikan olleen AKS:n ideologiassa niin hallitsevia, että muihin asioihin otettiin kantaa vain sivumennen. AKS:ssa ei seuran heterogeenisyyden vuoksi luotu mitään yhteistä valtio- ja talousjärjestelmäihannetta. Tämän vuoksi Neuvostoliiton järjestelmää koskevat kannanotot jäivät harvinaisiksi.² Tästä huolimatta Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa hiersi Suomen kommunistisen puolueen ohella myös AKS, kuten Kallenautio on asian tulkinnut.³

AKS:n ideologinen ulkopoliittisuus on tutkimuksissa kohdistettu nimenomaan venäläisyyttä vastaan, mikä seuran propagandan luonteen huomioiden on oikeutettua. Olisi mielenkiintoista tietää, miten AKS suhtautui esimerkiksi Saksan kansallissosialismiin. Voidaan tulkita, että AKS oli tuolloin samoilla linjoilla IKL:n kanssa tässäkin asiassa, mutta aihetta ei juurikaan olla käsitelty tältä osin.

¹ Alapuro 1973, 143.

² Nygård 1982, 67.

³ Kallenautio 1985, 79.

6.2. Lapuanliike

Sisäpoliittisesta luonteestaan huolimatta lapuanliikkeellä on tulkittu olleen myös ulkopoliittisia päämääriä. Siltalan mukaan lapuanliikkeen lopullinen tavoite oli nimittäin Neuvostoliiton tuhoaminen ja Itä-Karjalan liittäminen Suomeen.⁴ Myös Nygård on tulkinnut lapuanliikkeellä olleen kevästä 1931 alkaen ulkopoliittisena tavoitteena Suomen heimon yhdistämisen ja luontaisten rajojen saavuttamisen oikean historiallisen hetken tullen.⁵ Liikkeen sisältä Kosola antoi ulkoministeri Procopén painostuksesta ilmoituksen, että liike on sisäpoliittinen. Toisaalta Nygård on esittänyt, ettei liikkeellä ollut mahdollisuutta vaikuttaa Suomen ulkopoliittiseen linjaan, vaikka yritystä oli ollutkin.⁶

Lapuanliikkeen yhtenäisen linjan puuttumista osoittaa myös liikkeen ulkopoliitiikassa esiintyneet erilaiset painotukset. Liikkeen talonpoikaisjohtajille kommunismin hävittäminen oli keskeistä ja ulkopoliitiikka sille alistettu päämäärä. Sen sijaan helsinkiläisaktivisteille, Kai Donnerille keskeisenä henkilönä, ulkopoliitiikan aktiivinen menettelytapa oli tärkeintä ja kommunismin vastustaminen vain hyvä keino siihen.⁷

Suomen näkökulmasta lapuanliikkeen voidaan tulkita olleen lähinnä sisäpoliittinen. On kuitenkin esitetty tulkintoja, että lapuanliike olisi ollut Neuvostoliiton näkökulmasta ulkopoliittinen vaarateki- ja Suomessa. Tällöin olisi kiinnitetty huomiota Suomen ulkopoliittiseen linjaan eikä niinkään Suomen kommunistien toiminnan estämiseen.⁸ Lundin on nähnyt neuvostovastaisen lapuanliikkeen olleen eräänä syynä myöhemmille tapahtumille Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Lapuanliikkeen vuodet olivat Lundinin mukaan synkimpiin kuuluva jakso Suomen historiassa ja tätä taustaa vasten hän hahmottelee kuvaa ”Kremlin miesten” oikeista tai vääristä laskelmista.⁹ Kallenaution näkemyksen mukaan lapuanliikkeen rooli Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa oli lähinnä häiriötekijä, kun taas Lundin antaa ymmärtää, että lapuanliikkeen aikaiset tapahtumat olisivat olleet talvisodan taustalla.

⁴ Siltala 1985, 101.

⁵ Nygård 1978, 187.

⁶ Nygård 1982, 89.

⁷ Sama, 93.

⁸ Kallenautio 1985, 128 – 129.

⁹ Lundin 1960, 21, 38.

Kaiken kaikkiaan lapuanliikkeen sisäpoliittisuus vaikuttaa jopa harhakäsitykseltä, niin monessa yhteydessä tuodaan esille myös liikkeen ulkopoliittista puolta. Tietenkään ei voida kieltää, etteikö liike olisi ollut lähinnä sisäpoliittinen, mutta sen korostaminen on kokonaisuuden kannalta harhaa. Lapuanliikkeestä puhuttaessa tulee kuitenkin aina huomioida liikkeen toiminnassa esiintyneet erilaiset vaiheet. Ulkopoliitiikan osalta tämän on huomionut vain Nygård ajoittaessaan selkeästi ulkopoliittisten kannanottojen ajankohdan yhteen kommunistien kiellon kanssa. Tuolloin lapuanliike ryhtyi vastustamaan myös sosialidemokraatteja ja siirtyi myöhemmin radikalisoituessaan kannanotoissaan myös ulkopoliitiikkaan. Luonnollisena suuntana oli tuolloin ideologinen vihollinen ja heimokansojen sortaja Neuvostoliitto.

6.3. Isänmaallinen Kansanliike

IKL:n on tulkittu olleen korostetusti sisäpoliittinen¹⁰, eikä sillä ole katsottu olleen ulkopoliittisia päämääriä, mutta kuitenkin Uola on tulkinnut ulkopoliitiikan leimanneen järjestön toimintaa varsin pitkälle. Osittain sisäpoliittisuutta voitiin korostaa myös määrittelemällä Suur-Suomea ja Itä-Karjalaa koskevat asiat ”suomalaisten kansallisten pyrkimysten ajamiseksi”. Suur-Suomi -tavoitteen lisäksi järjestön piirissä otettiin kantaa myös Suomen turvallisuuspoliittisiin vaihtoehtoihin. Heimositeiden tuoma läheinen yhteys Viroon ja samalla koko reunavaltio politiikkaa kohtaan menettivät kiinnostavuutensa Konstantin Pätsin diktatuurin myötä.¹¹

IKL:n oppositioasemaa lähes kaikkia muita vaihtoehtoja kohtaan on havaittavissa myös ulkopoliitiikan osalta, sillä järjestö suhtautui vastentahtoisesti myös pohjoismaiseen suuntaukseen ja Kansainliittoon. Skandinaviassa herättivät vastenmielisyyttä kielikysymys, Ruotsin pidättyvä asenne vuonna 1918 ja pohjoismaiden sosialidemokraattiset hallitukset.¹² Soikkasen tulkinnan mukaan IKL olisi voinut hyväksyä pohjoismaiselle yhteistyölle vain puolustuspoliittiset tavoitteet. Samalla hän esittää, ettei tulisi tehdä sen kummemmin valintaa etelän ja Skandinavian välillä vaan toteutettava niitä molempia.¹³ Pohjoismaiden osalta tapahtui kuitenkin lientymistä siinä mielessä, että puolustuspoliittiset tavoitteet hyväksyttiin, sillä ei haluttu tukeutua yksin Saksaan. Pohjoismaat nähtiin toisena vaihtoehtona, jonka katsottiin olevan läntisenä sosialidemokratiana parempi kuin itäinen uhka.¹⁴

¹⁰ Nygård 1982, 103.

¹¹ Uola 1982, 245, 247.

¹² Sama, 248.

¹³ Soikkanen 1984, 84.

¹⁴ Uola 1982, 250 – 251.

Lientymistä tapahtui edelleen tilanteen kiristyessä, sillä IKL:n ja AKS:n on tulkittu tulleen myönteisemmiksi pohjoismaiselle suuntaukselle vuonna 1939.¹⁵ IKL:n asenne Kansainliittoon oli jatkuvasti kielteinen, sillä IKL ei katsonut Kansainliitolla olevan edellytyksiä rauhan turvaamiseen vaan se katsottiin lähinnä siemeneksi uuteen sotaan. Järjestö vaati jopa Suomen eroa Kansainliitosta Neuvostoliiton saatua jäsenyyden järjestössä ja Abessiinian tapahtumien jälkeen.¹⁶

Ulkopolitiikassaan IKL vetosi ennen kaikkea puolueettomuuteen, mutta edellytti kuitenkin Saksan huomioimista.¹⁷ Tämä kuvastaa oikeastaan koko järjestöä, sillä kaikesta kotimaisuudestaan ja itsenäisyyden korostuksestaan huolimatta se katsoi tarvitsevansa myös tukea vahvemmiltaan. Siihen rooliin soveltui ennen kaikkea historiallisista ja maantieteellisistä syistä läheinen Saksa. Ideologisesti Italian fasismi oli läheisempi, mutta reaalipoliittisesti Saksaan suuntautuminen oli täysin ymmärrettävää. IKL:n suhtautuminen kansallissosialistiseen Saksaan oli kritiikittömintä näiden valtakauden alussa. Epäilyt kuitenkin vahvistui, kun huomattiin kielteisiä tai ainakin epäilyttäviä piirteitä.¹⁸

Saksan politiikka hyväksyttiin IKL:ssä ainakin Münchenin kriisin aikana¹⁹. Toisaalta Itävallan Anchlussin yhteydessä usko Suur-Suomen toteutumiseen vahvistui, mikäli ulkopoliittikka mukautuisi kansainväliseen kehitykseen.²⁰ IKL pyrki käyttämään sodan aikana hyväkseen aseveljeyden luomaa saksalaissuuntausta, joka alkoi heikentyä Saksan kokemien tappioiden, etenkin Stalingradin myötä.²¹ IKL:n suhtautumisen Saksaan on kiteyttänyt Kallenautio todetessaan, että IKL tunsii kohtalonyhteyttä Saksasuuntauksessaan mutta ei kuitenkaan halunnut liittoutua.²² Lundin on kuitenkin esittänyt IKL:n Salmialan näkemyksen, joka olisi vaatinut Saksan liittolaisuuden tunnustamista.²³

IKL:ssä yhdistyivät vanha suomalainen ryssäviha sekä viha kommunismia, bolsevismia ja kansainvälistä sosialismia kohtaan. Lisäksi niitä ruokittiin Suomen sukulaiskansojen traagisella kohtalolla. Tämän vuoksi ei olekaan ihme, että Neuvostoliitossa oli kiinnitetty jatkuvasti huomiota ja epäluuloa järjestön toimintaan.²⁴ IKL:ssä Neuvostoliiton muodostama uhka maan turvallisuudelle kyllä huo-

¹⁵ Soikkanen 1984, 333.

¹⁶ Uola 1982, 257 – 258.

¹⁷ Sama, 116.

¹⁸ Sama, 111 – 112.

¹⁹ Hyvämäki 1964, 211; Kallenautio 1985, 149 – 150.

²⁰ Soikkanen 1984, 206; Kallenautio 1985, 149 – 150.

²¹ Uola 1982, 434, 445.

²² Kallenautio 1985, 149-159.

²³ Lundin 1960, 224 – 225.

²⁴ Uola 1982, 266-269; Soikkanen 1984, 52.

mioitiin, mutta voidaan tulkita, ettei sitä otettu kovin tosissaan ainakin jos huomioidaan muutamat Uolan esittämät lausunnot. Sotaan oli mahdollista joutua lukumääräisesti ylivoimaisen vihollisen kanssa, jolloin puolustus oli rakennettava vain omiin voimiin laskien. Mahdollisuus voittaa sodassa vaati kaikkien voimien keskittämistä, minkä vuoksi puolustuskysymys ja kaiken taustalla oleva puolustustahto olivat tärkeimmät. Uolan mukaan tilannearvio oli varsin realistinen ja osoitti varsin hyvin Suomen tilanteen. Lisäksi IKL:n johto katsoi, että Neuvostoliitto kohteli Suomea sitä huonommin, mitä ystävällisemmin Suomen johto pyrki Neuvostoliittoon suhtautumaan.²⁵

Muiden suomalaisen äärioikeiston järjestöjen osalta ulkopoliittikkaa koskevat maininnat ovat olleet tutkimuksissa vähäisiä. Pääasiallisena suuntauksena voidaan kuitenkin pitää liikkeiden suuntautumista Saksaan jo pelkästään niiden ohjelmien perusteella, jotka olivat enemmän tai vähemmän koptioituja tai ainakin kansallissosialistisia vaikutteita omaksuneita. Kansallissosialistisista vaikutteista ja järjestäytymismuodoista huolimatta niille oli ominaista nimenomaan Suomen aseman korostaminen. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Suomalaisen Työn Puolueen motto ”Suomi suureksi ja rikkaaksi kansallisvaltioksi”.²⁶ Ulkomaisia rotuopillisia vaikutteita sen sijaan on löydettävissä Suomen Kansan Järjestön asenteesta Suomen rotujen ulkopuolisiin Suomessa. Muita rotuja tulisi Suomessa kohdella ulkopuolisina ja heille tulisi antaa vain vieraan oikeudet eikä heille tulisi antaa vastuunalaisia julkisia virkoja.²⁷

7. Toimintamuodot

Suomalaisen äärioikeiston järjestöjen toimintamuodot olivat järjestöstä riippuen ja järjestön sisälläkin hyvin erilaisia. Toimintamodoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä käytännön toimintaa, jonka avulla järjestöt pyrkivät saavuttamaan edellä kuvailut tavoitteensa. Toiminnaksi lasketaan niin ideologian levittäminen julkaisujen ja tilaisuuksien avulla kuin käytännön toiminta, niin laillisesti kuin omalla luvalla. Samalla hahmotellaan kuvaa siitä, kuinka toimintamuodot käytännössä tehosivat eli mitä niiden avulla saavutettiin. Toimintamuotojen valinta riippui hyvin monista eri tekijöistä, mutta ennen kaikkea tuli huomioida järjestön resurssit. Lisäksi tuli huomioida järjestön jäsenten ja mahdollisesti myös muiden ihmisten mielipiteet toiminnan luonteesta riippuen.

²⁵ Uola 1982, 89, 269.

²⁶ Ekberg 1991, 118.

²⁷ Laurila 1967, 49.

Yleisesti ottaen äärioikeiston järjestöt pyrkivät muokkaamaan ihmisten mieliä vastaanottavaisiksi erilaisten julkaisujen avulla. Järjestöjen lehdet toimivat aatteiden levittäjänä ja tunnetuksi tekijänä, samoin kuin mahdolliset muut julkaisut. Samanlaista päämäärää tavoittelivat erilaiset jäsenistön tai yleisemminkin kansan joukkokokoukset. Tämän lisäksi järjestöt pyrkivät vaikuttamaan järjestelmän sisällä laillisesti ja osittain myös väkivalloin painostusryhmänä.

7.1. Akateeminen Karjala-Seura

AKS oli lähinnä ylioppilasmaailmassa toiminut ryhmä, jonka keskeiseksi tavoitteeksi on yleisesti tulkittu Suur-Suomi, joka voitaisiin luoda vaikka aseellisesti.¹ Käytännössä toiminta rajoittui kuitenkin aluksi pakolaisten avustamiseen ja myöhemmin työhön oman kansan parissa lähinnä suurisänmaa-käsityksen juurruttamiseksi.² Välineinä tässä työssä olivat esimerkiksi heimojuhlat, Suomen Heimo -aikakauslehti, erilaiset Karjala-seurat nuorison parissa ja kesäkiertueet pakolaisten parissa.³

AKS:lla toiminta oli lähinnä sivistyneistön parissa tapahtunutta propagandatoimintaa. Ei voida väittää, että se olisi johtanut mihinkään suoriin muutoksiin Suomen virallisen politiikan osalta. Välillisesti AKS sen sijaan vaikutti mielipideilmastoon, sillä monet myöhemmät vaikuttajat olivat olleet seuran jäseninä. Tätä osoittaa esimerkiksi Lundinin tulkinta, jonka mukaan AKS ei ollut pintailmiö, vaan seura johti aatteellisesti sivistyneistöä 50-vuotiaisiin asti.⁴

7.2. Lapuanliike

Lapuanliikkeen osalta tilanne oli varsin toisenlainen niin liikkeen toimintamuotojen kuin saavutustenkin osalta. Melko hyvän kuvan lapuanliikkeen toiminnan aikaansaannoksista antaa Nygårdin tulkinta, jonka mukaa lapuanliikkeen oli syytä olla ylpeä, sillä useat käytännön toimenpiteet ja lainsäädäntö olivat tapahtuneet juuri sen painostuksesta.⁵ Poikkeuksellisesta tilanteesta kertoo myös se,

¹ Lundin 1960, 61, 241; Alapuro 1973, 133; Nygård 1978, 110.

² Nygård 1978, 129 – 130.

³ Näistä tarkemmin Nygård 1978, 128 – 146.

⁴ Lundin 1960, 92.

⁵ Nygård 1982, 86 – 87.

että lapuanliike ei saavuttanut tavoitteitaan niinkään lainsäädäntöteitse, vaan lait vain vahvistivat vallalla olevan tilan ja vakiintuneet hallintokäytännöt.⁶ Yleensä voidaan ajatella, että muutokset tapahtuvat ensin lainsäädännössä ja vasta sitten käytännössä. Pientä liukumaa voi olla, mutta lapuanliikkeen aikaansaamat muutokset eivät oikein sovellu tähän kategoriaan.

Tämän mahdollisti lapuanliikkeen luoma terrori-ilmapiiri, joka lamautti vastarinnan.⁷ Tähän liikkeellä oli käytössään monia eri keinoja, kuten kyyditykset, vaaliterrori ja työväentalojen haltuunotto.⁸ Lapuanliike toimi ulkoparlamentaarisenä painostusryhmänä ja tässä mielessä liikkeen voidaan tulkita alkaneen huhtikuun alussa joukkoilmoittautumisten myötä. Lapuanliikkeen eräs huipentuma ja näyttävä yksimielisyyden osoitus oli talonpoikaismarssi. Se oli tarkoitettu painostamaan Kallion hallitus eroamaan, mutta tapahtumahetkellä se ei enää suuntautunut valtiovaltaa vastaan, sillä jo pelkkä uhka marssista oli saanut hallituksen vaihtumaan.⁹

Väkivalta ja etenkin sen pelko lamautti niin yksityisten kansalaisten kuin viranomaistenkin halua asettua lapuanliikettä vastaan. Tämän vuoksi lapuanliike sai melko vapaasti esimerkiksi puhdistaa valtuustoja eli toisin sanoen painostaa vasemmistolaisia eroamaan kunnanhallituksista oikeistoennemmistön saavuttamiseksi.¹⁰ Valtion merkittävimmäksi toimenpiteeksi lapuanliikkeen painostuksesta Kalela on tulkinnut kommunistien julkisen toiminnan kieltämisen¹¹, mikä oli liikkeen ensisijainen julkilausuttu tavoite. Nämä niin sanotut kommunistilait oli saatu aikaan vuoden 1930 eduskuntavaaleissa isänmaallisen vaaliliiton avulla saavutetun riittävän suuren porvarienemmistön avulla. Klinge on tulkinnut, että pohjimmiltaan hallituksen voimattomuus lapuanliikkeen edessä kommunistiasiaassa johtui siitä, että käytännössä koko porvaristo hyväksyi vaatimuksen kommunismin hävittämisestä.¹²

Lapuanliikkeen ansioksi on suurelta osin tulkittu myös työnantajien mahdollisuus lamavuosina alentaa palkkoja ilman pelkoa ammattiyhdistysliikkeen vastatoimista, minkä vahvisti laki ”työrauhan suojelemiseksi”.¹³ Lapuanliikkeen vaikutukseksi on katsottu myös Kallion hallituksen väistyminen Svinhuvudin tieltä ja Svinhuvudin valitseminen presidentiksi vuonna 1931. Kiistan-

⁶ Siltala 1985, 183.

⁷ Hyvämäki 1964, 165.

⁸ Norrena 1993, 95 – 99; työväentalojen haltuunotoista tarkemmin Huttula 2000.

⁹ Nygård 1982, 117 – 121.

¹⁰ Valtuustojen puhdistuksista enemmän Ruuskanen 2000.

¹¹ Kalela 1987, 170.

¹² Klinge 1983, 183.

¹³ Pykäläistä tarkemmin Kalela 1987, 171 – 172.

alaista on, minkä verran tähän vaikutti presidentinvaalien vastaehdokkaan Ståhlbergin kyyditseminen. Vaikka teon luonteesta ei olekaan voitu osoittaa mitään varmaa, niin silti se yhdistettiin yleisesti äärioikeistoon ja lapuanliikkeeseen. Monimuotoisuutta ja selkiytymättömyyttä havainnollistaa Nygårdin tulkinta, jonka mukaan kyyditystä ei voi pitää ”äärioikeiston poliittisena keinona, ei edes terrorina. Se oli joko erään ryhmän rappeutumisen osoitus, politiikkaa tai realiteetteja täysin tajua-mattomien tai muuten sumennettujen aivojen ajatus, tai sitten niin juonikkaasti suunniteltu poliittinen pelisiirto, ettei se enää vastannut tarkoitustaan.”¹⁴

Yleisesti ottaen kyydityksissä oli kyse nimenomaan terrorista, jonka avulla pyrittiin toteuttamaan omia päämääriä. Tässä tarkoituksessa ne varmasti toimivatkin, mutta niistä ei yhtä varmasti ollut liikkeen kannalta pelkästään hyötyä. Tämä johtui siitä, että suinkaan kaikki eivät lapuanliikkeen piirissä kannattaneet väkivaltaa politiikan välineenä. Tätä osoittaa jo lapuanliikkeen alkuvaiheen julkisen toimijan Suomen Lukon linja laillisia toimintamuotoja korostavana ja niissä pitäytyvänä. Samaan aikaan lapualaisuuden nimissä suoritettut väkivaltaisuuDET vetivät järjestöä kahteen suuntaan: toisaalta toimimaan laillisena yhdistyksenä ja toisaalta ylittämään tehottomaksi havaittu järjestösidonnaisuus.¹⁵

Lapuanliikkeen yhteydessä on puhuttu usein kahdesta eri linjasta: laillisuutta korostaneista lukkolaisista ja radikaaleista uuslapualaisista.¹⁶ Siltalan tulkinnan mukaan kyse oli enemmänkin siitä, että samat henkilöt esiintyivät julkisesti ja yksityisesti eri rooleissa. Varsinaiseksi kansanliikkeeksi Siltala tulkitseekin painostuspolitiikan harjoittajat, ei niinkään passiivisia hyväksyjä. Tähän liitetyn niin sanotun lievemiesmyytin hän kumoo esittämällä, että koska talonpoikaismarssin ylevyys hah-luttiin säilyttää ja koska hallitus ei voinut kääntyä lapuanliikettä vastaan, väitettiin väkivaltaisuuksien takana olleen muita kuin lapuanliikkeen jäseniä.¹⁷

Lapuanliike nähtiin alkuvaiheen jälkeen myös häiriötekijänä, jonka toimintaan ei kuitenkaan voitu puuttua, jotta myös järjestelmän kannalta toivottavat asiat saatiin toteutettua. Toisin sanoen ei tullut tukahduttaa pahaa lapuanliikettä, sillä samalla olisi tuhoutunut myös hyvä lapuanliike, sillä ne olivat sama ihmisryhmä. Tähän liittyy oleellisesti niin sanottu lapuan laki, jota lapuanliikkeen liittolaiset pyrkivät soveltamaan varsinaisen lain rinnalla.¹⁸ Siinä mielessä Lapuan laki tulkittiin tuolloin

¹⁴ Nygård 1982, 130.

¹⁵ Siltala 1985, 338.

¹⁶ Hyvämäki 1971, 216 – 217.

¹⁷ Siltala 1985, 212.

¹⁸ Sama, 388.

korkeammaksi kuin valtakunnan laki, sillä lapuanliike sai toteuttaa pyrkimyksiään varsinaista lakia rikkomalla.

Lapuanliikkeen toimintamuotoina olivat väkivallan lisäksi erilaiset kansalaiskokoukset paikallis- ja valtakunnantasolla. Lisäksi liikkeellä oli omia lehtiä, joista tunnetuin oli Ajan Sana. Lapuanliikkeestä kirjoitettiin sen toiminta-aikana runsaasti myös muissa sanomalehdissä. On tulkittu, että liike ei saanut journalistista sivustatukea, koska lehdistö oli melkein laidasta laitaan sitä vastaan.¹⁹ Toisaalta on myös todettu, että sanomalehdillä ei tässä liikkeessä ollut mitään tekemistä liikkeen voiman kanssa.²⁰ Nämä näkemykset on kumonnut Perälä, joka on todennut, että asennoituminen lapuanliikkeen alkutapahtumiin määräytyi ideologisista ja puoluepoliittisista lähtökohdista.²¹ Oikeisto ja keskusta hyväksyivät liikkeen tuolloin, mutta kääntyivät yhä enemmän sitä vastaan väkivaltaisuuksien lisääntyessä. Tätä osoittaa Perälän tulkinta, jonka mukaan julkisuus aluksi ruokki lapuanliikkeen kannatuspohjaa, mutta toimi lopulta liikettä vastaan Mäntsälän kapinan merkityksessä vastustajien lopullista voittoa.²² Kyseessä oli siis eräänlainen prosessi, jossa mielipiteet muuttuivat kohteen muuttaessa muotoaan. Tältä pohjalta voidaan saada hyvä kuva siitä, miten eri puolueet olivat valmiita vastustamaan kommunismia ja toisaalta seurasivat tai vetäytyivät lapuanliikkeen muiden vaatimusten mukana. Edellä mainitut yksipuoliset tulkinnat lehdistön yksipuolisesta lapuanliikkeen vastaisuudesta saattaisivat olla selitettävissä sillä huomiolla, että liikettä vastustavat kirjoittivat siitä eniten ja myötäilevät vähiten.²³

Lapuanliikkeen toiminta päättyi Mäntsälän kapinaan. Lapuanliikkeen roolista kapinan suunnittelussa on esitetty erilaisia tulkintoja, mutta kaiken kaikkiaan liikkeen rooli Mäntsälän kapinan suunnittelussa on epäselvä.²⁴ Joka tapauksessa lapuanliike yhtyi Mikko Erichin puheen aikana alkaneeseen kapinaan, joka kuitenkin kukistui jo aikaisemmin esitetyllä tavalla. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että kaikesta voimakkuudestaan, näyttävyydestään ja saavuttamistaan tavoitteista huolimatta lapuanliikekään ei päässyt missään vaiheessa hallitsevaan asemaan.

Loppujen lopuksi lapuanliike ajoi Mäntsälän kapinassa ennen kaikkea hallituksen vaihtoa ja eräiden liikkeen kannalta vastustettavien virkamiesten erottamista. Kertaalleen lapuanliike oli jo vaihtanut

¹⁹ Korjus 1976, 17.

²⁰ Siltala 1985, 74.

²¹ Perälä 1998, 298.

²² Sama, 298.

²³ Sama, 63.

²⁴ Ahti 1990, 159 ja viite 96.

hallituksen, joten mikä tällä kertaa esti saman ratkaisun eli taipumisen? Nygårdin mukaan lapuanliike käytti Mäntsälässä entistä taktiikkaansa, jossa hallitus haluttiin painostaa eroamaan verenvuodatusta välttämällä.²⁵ Olosuhteet olivat muuttuneet, mutta olivatko ne muuttuneet parissa vuodessa niin paljon, että se, mitä aikaisemmin ei uskallettu vastustaa, voitiin nyt tehdä. Siltalan tulkinat hyvästä ja pahasta lapuanliikkeestä voidaan tulkita myös siten, että taustalla vaikuttaneet toimijat olisivat ensin hyödyntäneet liikettä antaen sen toimia kunnes tietyt asiat oli saavutettu tai kunnes se alkaisi vaatia liikoja, kuten tässä tapauksessa voidaan aseistettujen miesten kapinasta tulkita. Mitä kaikkia vaatimuksia lapuanliike olisi esittänyt Mäntsälän kapinan onnistumisen myötä, on mahdotonta sanoa, ja se menisi enemmän jossittelun puolelle.

Toisaalta voidaan myös ajatella, että lapuanliike oli ylittänyt hyväksyttävissä olevat rajat, minkä vuoksi se tuli lakkauttaa aseelliseen kapinaan osallistuneena. Lapuanliikkeen painostusvaikutus ei kuitenkaan loppujen lopuksi päättynyt Mäntsälän kapinaan, vaan lapualaisten vihaamat henkilöt siirrettiin kapinan jälkeen syrjään, joten liikkeen tavoitteet toteutuivat siltäkin osin, ainakin osittain. Tällä tavoin hallitus ja presidentti halusivat taltuttaa levottomuudet.²⁶ Voidaan kyseenalaistaa myönnytysten voima lapuanliikkeen toiminnan taltuttajana. On tulkittu, että tässä yhteydessä myönnytykset toimivat halutulla tavalla toisin kuin aikaisemmin.

7.3. Isänmaallinen Kansanliike

IKL:n toimintamuodot olivat, liikkeen omasta kansanliikkeenä esiintymishalustaan huolimatta, enemmänkin puolueenomaisia. Uolan tulkinnan mukaan vuoden 1933 eduskuntavaaleihin saakka IKL oli yhteiskuntaelämää tervehdyttävä ja puoluevaltaa vastustava liike, joka toimi kuitenkin puolueiden tavoin. Järjestön piirissä puolueenomaisuus nähtiin kielteisenä ja järjestön omaleimaisuutta pyrittiin vaalimaan ja korostamaan.²⁷ Toisessa yhteydessä Uola on esittänyt, että IKL olisi osallistunut vaaleihin, jotta ”taistelurintama” voitaisiin laajentaa käsittämään myös eduskunta. Vaaleista pois jäämisen katsottiin vahvistavan puoluevaltaisuutta, jota järjestö nimenomaan vastusti. Eräänä syynä pidettiin myös positiivisen toiminnan luomista kannattajille järjestön laantumisen ja toimettomuuden aiheuttamien haitallisten toimintamuotojen esiintymisen estämiseksi.²⁸

²⁵ Nygård 1986, 95.

²⁶ Ahti 1990, 309.

²⁷ Uola 1982, 478.

²⁸ Uola 1969, 71.

Tulkinnassa on kuvaavaa ja varsinkin IKL:n kannalta osuvaa, että vaaleihin ikään kuin ajaututtiin tai ainakaan parlamentaariseen toimintaan osallistuminen ei ollut järjestön johtohenkilöille ensisijainen vaihtoehto. Toimintamuotona eduskuntaan osallistuminen oli siis jonkinlainen korvike muille mahdollisille toimintamuodoille, joita ei joko tuolloin ollut keksitty tai sitten ne eivät olleet toteuttamiskelpoisia. Taistelurintaman laajentaminen eduskuntaan oli ainakin siinä mielessä onnistunut ratkaisu, että järjestö sai äänensä kuuluville. IKL keskittyi eduskunnassa lähinnä propagandatoimintaan.²⁹ Vuoden 1933 vaaleissa IKL oli vielä kokoomuksen yhteydessä ja siten ikään kuin vaaliliitossa sen kanssa. Järjestö esiintyi vielä tuolloin puolueiden ulkopuolisena. Vaalien jälkeen IKL:n jäsenet loivat kuitenkin oman eduskuntaryhmän. IKL:n ja kokoomuksen tiet erosivat lopullisesti kokoomuksen vuoden 1935 puoluekokouksen yhteydessä, jossa eron syyksi todettiin yksinkertaisesti IKL:n loitonneen liian kauaksi oikeistoperiaatteista. Tapahtuma merkitsi IKL:n parlamentaarista eristämistä.³⁰ Itsenäisenä puolueena IKL osallistui vuosien 1936 ja 1939 eduskuntavaaleihin, mutta niissä sen kannatus jatkuvasti laski.

IKL:n puolueiden ja koko poliittisen järjestelmän vastaisena puolueena ei siis oikein toiminut suunnitelmien mukaan. Siihen on varmasti löydettävissä useampiakin syitä, mutta erään näkemyksen mukaan IKL oli myöhässä ulko- ja sisäpoliittisesti. Sisäpolitiikan kannalta punamultahallitukset eheyttivät kansaa tehokkaammin kuin iskulauseet. Ulkopoliittinen uhanalaisuus ei suosinut kärjekkäitä kannanottoja ja vielä kun kansallissosialismin ja fasismin ominaisuuksia oli opittu tuntemaan, IKL ei kiinnostanut.³¹

IKL:ttä ei ole katsottu mielenkiintoiseksi vaihtoehdoksi, sillä järjestö edusti juuri kaikkia näitä kielteisiä ominaisuuksia. Kansakokonaisuuteen tähtäävät iskulauseet jäivät nimenomaan iskulauseiden tasolle ja kriittiset kannanotot suurimpana uhkana pidettyä Neuvostoliittoa kohtaan olivat omiaan herättämään epäluuloa niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Ideologinen samankaltaisuus kielteisinä pidettyjä järjestelmiä kohtaan ei edesauttanut toimimista parlamentaarisena puolueena. Iskulauseiden jääminen vaille käytännön toteutusta ei saanut liikkeelle niitäkään voimia, joilla olisi ehkä ollut halua toimia niiden mukaisesti, sillä Saksan ja Italian järjestelmien kannattajia oli enemmän kuin IKL:n kannatusluvuista voidaan päätellä.

²⁹ Nygård 1982, 99 ja mainitut lähteet.

³⁰ Uola 1982, 175.

³¹ Nygård 1982, 102.

Näitä voimia ei saatu koskaan yhdistettyä, joten erillisinä toimijoina niiden voima jäi vähäiseksi. Tähän olisi ilmeisesti tarvittu jokin lapuanliikkeen kaltainen aktiivisemmin toimiva ryhmä, joka olisi ajanut asioita muutenkin kuin puoluepolitiikan kautta. Tämä johti samaa alkuperää olevan ryhmän uudessa muodossaan enemmänkin kiistelemään kuin toteuttamaan tavoitteita. Neuvostoliitonvastaisuus oli tuolloinkin yleistä, joten siihen yhtyminen ei olisi ollut varmasti kenellekään vähänkään IKL:n suuntaan ajattelevalle vaikeaa. IKL:n tarjoamassa muodossa se ei siinä tilanteessa ollut kuin vahingoksi järjestön kannalta. Kaiken kaikkiaan onkin tulkittu IKL:n olleen 1930-luvulla erimielisyyttä lisäävä tekijä, vaikka tavoitteli aivan päinvastaista.³²

IKL:n toimintamenetelmät olivat siis ennen kaikkea parlamentaarisen puolueen kaltaisia. Väkivaltaisuuksiakin esiintyi, mutta Uolan mukaan ne olivat syntyneet järjestön ulkopuolelta, vaikka ne yhdistettiin yleisesti lapuanliikkeen perillisenä esiintyneeseen IKL:een. Tällaisia olivat esimerkiksi honkikapina ja konikapina.³³ IKL toimi siis järjestönä laillisuuden pohjalta, mikä Hyvämäen tulkinnan mukaan lienee ollut ehtona järjestön perustamisen sallimiselle.³⁴ Tästä voitiin päätellä, että koska suomalainen äärioikeisto ei pystynyt vallitsevan järjestelmän puitteissa saavuttamaan tavoitteitaan parlamentaarista tietä, se olisi tarvinnut muita reittejä tavoitteidensa saavuttamiseksi. Lapuanliikkeen kohdalla tavoitteita saavutettiin, mutta lähinnä ulkoparlamentaarisen painostuspolitiikan kautta ja yhdistämällä porvarilliset voimat yhden tavoitteen ympärille. Lapuanliikekään tuskin olisi saavuttanut vastaavia tavoitteitaan, mikäli sen luonne olisi tarkemmin tunnettu. Kannattajien määrä olisi luonnollisesti ollut vähäisempi, jos kaikki myöhemmätkin tavoitteet olisivat olleet esillä alusta alkaen.

Lapuanliikkeen toimintamuodot ja yleinen tietämättömyys liikkeen tavoitteista ja kannatuksesta estivät valtiovaltaa puuttumasta liikkeen toimintaan. Myös yleinen tyytyväisyys etenkin porvariston keskuudessa lapuanliikkeen ajamiin tavoitteisiin lienee vaikuttanut osaltaan. IKL:n kohdalla tavoitteet olivat toisenlaiset, eikä sillä ollut enää epämääräisyyden tai kannatuspohjan epäselvyyden tuomaa etua puolellaan. Se joutui toimimaan laillisten menetelmien kautta, eikä sen kannatus sitä kautta riittänyt tavoitteiden saavuttamiseen.

³² Uola 1982, 481.

³³ Uola 1969, 61.

³⁴ Hyvämäki 1978, 536.

IKL:n yhteyttä lakkautettuun lapuanliikkeeseen kuvaa, että lapuanliikkeen äänenkannattaja Ajan Sana tuli heti ilmestymiskieltonsa jälkeen IKL:n äänenkannattajaksi.³⁵ Kuten on jo aikaisemminkin todettu, järjestöjen lehdet eivät välttämättä olleet järjestön johdon kanssa samoilla linjoilla. Tämä piti paikkaansa myös IKL:n kohdalla, jonka pää-äänenkannattajaa Ajan Suuntaa, entistä Ajan Sanaa, pidettiin järjestön johdossa liian räikeänä. Järjestön linjasta poikkesivat vielä enemmän maakuntalehdet, jotka olivat vielä vaihtelevampia ja linjattomampia rämäkämpine sanavalintoineen.³⁶

Ulkopoliittisten tavoitteiden osalta IKL oli maltillistunut verrattuna esimerkiksi AKS:n ainakin siinä mielessä, että enää ei vaadittu sotilaallista ratkaisua Itä-Karjalan kysymyksessä. Tavoitteena oli edelleen Suur-Suomi, mutta sen toteutumista vaadittiin kansojen itsemääräämisoikeuden perusteella.³⁷ Rauhanomaisen Suur-Suomen tavoittelu oli pienempienkin suomalaisen äärioikeiston järjestöjen ohjelmassa. Esimerkiksi Suomalaisen Työn Puolue katsoi sen tavoitteekseen.³⁸

7.4. Muut äärioikeiston järjestöt

Muiden suomalaisen äärioikeiston järjestöjen keinot tavoitteidensa saavuttamiseksi olivat järjestöjen pienestä koosta johtuen vielä rajallisempia kuin edellä kuvattujen. Tällöin ne jäivät pakosta lähinnä propagandan tasolle, kuten Lalliliitto, jonka toiminnasta oli julkisuudessa käsitys, että voima-keinotkin olisivat mahdollisia, mutta aluksi tyydyttiin kuitenkin vain vetoomuksiin. Kuvaava on Uolan tulkinta, jonka mukaan Lalliliiton toiminta ja päämäärät olivat sellaisia, ettei sille voi kuvitella laajaa kannatusta.³⁹ Toisaalta rajattuun kohderyhmään kohdistettu toiminta saattoi saada aikaan näkyviäkin tuloksia, kuten Vapaussodan Rintamamiesten Liitto. Liitto tuki jäseniään etenkin henkisesti ja aatteellisesti, mutta myös materiaalisesti rintamamieskotien ja eläkkeiden muodossa.⁴⁰ Vapaussodan Rintamamiesliitolla on katsottu olleen paljon yhteistä lapuanliikkeen kanssa, mutta Uolan mukaan järjestöä ei voida kuitenkaan pitää vastuussa kyydityksistä. Sen sijaan Mäntsälän kappina järjestö tuki.⁴¹

³⁵ Uola 1969, 32 – 39.

³⁶ Uola 1982, 283 – 285.

³⁷ Nygård 1982, 103.

³⁸ Ekberg 1991, 118.

³⁹ Uola 1979, 210, 218.

⁴⁰ Uola 1988, 83.

⁴¹ Sama, 50 – 52.

Muuten äärioikeiston järjestöt eivät onnistuneet juuri saamaan näkyviä tuloksia aikaan, eikä niiden toimintamuodoistakaan esiinny tutkimuksissa juurikaan mainintoja. Suomen Kansan Järjestö osallistui vuoden 1933 eduskuntavaaleihin, joissa se saavutti 2103 ääntä. Järjestön toimintamuodoista mainitaan erilaiset puhetilaisuudet ja johtajakurssit. Lisäksi järjestöllä oli oma lehti niin suomen- kuin ruotsinkielisillekin, *Herää Suomi* ja *Hakkorset*.⁴² Yleisemminkin pienemmät suomalaisen äärioikeiston järjestöt pyörivät lähinnä muutaman aktiivin ympärillä, jotka järjestivät tilaisuuksia ja toimittivat usein myös jonkinmuotoista julkaisua, jossa järjestön aatteita tehtiin tunnetuksi.

8. Päätäntö

Tutkimusten suomalaisista äärioikeiston järjestöistä antama kuva näyttäytyy kaiken kaikkiaan realistisena ja ei-ihanteellisena. Järjestöjen vaikutusvallan jäätyä pieneksi se on myös todettu eikä niistä ole pyritty luomaan mitään sankaritarua. Toisaalta järjestöjen toiminnan merkityksen korostaminen esimerkiksi talvisodan syinä tuntuu hieman ylilyönniltä. Järjestöjen ideologiat on kuvattu puolestaan tietyin painotuseroin hyvin pitkälle samanlaisiksi. Tutkimuksista käy selkeästi ilmi, että äärioikeiston ajamat asiat jäivät nimenomaan toteutumattomiksi vaihtoehdoiksi. Tästä johtuen niitä ei ole tarvinnut juurikaan kaunistella tutkimuksissa. Ennemmin asenne on ollut *kauhisteleva*, mutta valtaosin kuitenkin eri puolet huomioiva.

Suomalaisen äärioikeiston osalta kiistaa on käyty lähinnä järjestöjen sijoittamisesta erilaisiin kategorioihin. Äärioikeistoa, oikesitoradikalismia, fasismia, uusoikeistoa ja konservatismia vilahtelee tutkimuksissa. Samoin on, tosin huomattavasti vähemmän, pyritty sijoittamaan järjestöjä perinteiselle oikeisto-vasemmisto akselille. Varsinaisesti tähän ei ole pyrkinyt kuin Nygård tulkitessaan fasismia keinoiltaan radikaaliksi konservatismiksi. Uola puolestaan on maininnut IKL:n olleen joissakin piireissä enemmän vasemmistolainen kuin oikeistolainen. Lisäksi voidaan Saksan kansallissosialismin osalta todeta, että se pyrki esiintymään niin sanottuna kolmantena voimana oikeiston ja vasemmiston välissä.

Mikäli ilmiöiden sijoittaminen käsitteiden alle on ylipäätään oleellista, voidaan ajatella, että kattavan ja selittävän mallin tulisi sisältää niin paljon erilaisia puolia, että ensinnäkin sijoittaminen olisi työlästä ja toisaalta erilaisia kategorioita muodostuisi aivan turhan monta. Koska käsitteiden ja mal-

⁴² Ekberg 1991, 80 – 84.

lien tarkoituksena on kuitenkin enemmänkin selkeyttää ja auttaa käsittämisessä kuin sekoittaa entisestään, on niistä pyritty luomaan yksinkertaistettuja, jolloin joitakin puolia on jätettävä pois. Tämä pitää paikkaansa myös suomalaisen äärioikeiston osalta.

Suomalaisen äärioikeiston taustalla olivat ja siihen kiinteästi liittyivät vuoden 1918 tapahtumat, erityisesti tämän tutkimuksen aikarajauksen osalta. Yleisesti ottaen kaikki myöhemmin äärioikeiston järjestöissä toimineet olivat olleet vuonna 1918 valkoisella puolella. Tästä johtuen äärioikeistolla oli vahvasti oikeistolainen tausta. Voidaan ajatella, että valkoisen armeijan radikaalein aines jatkoi taisteluaan järjestöissä, jotka on taustastaan johtuen tulkittu myöhemmin äärioikeistolaisiksi. Radikaalein aines siinä mielessä, että heille ei riittänyt vuoden 1918 luoma tilanne. Vaikka järjestöt olivat syntyneet eri pohjalta kuin vuoden 1918 sota, niin siitä huolimatta niiden tavoitteisiin kuului samoja asioita kuin vapaussodan tavoitteisiin. Tällaisia tavoitteita olivat esimerkiksi Suomen itsenäisyys ja kansallisuuskysymykset.

Tästä johtuen järjestöt ovat leimautuneet oikeistolaisiksi ja edelleen äärioikeistolaisiksi. Useissa yhteyksissä äärioikeistolaiseksi tai ainakin oikeistoradikaaliksi määrittelyyn on vaadittu vielä radikaalit toimintakeinot. Radikaalin määrittelyminen onkin sitten jo hankalampaa, sillä riittääkö radikaaliksi määrittelyyn ideologinen jyrkkyys vai vaaditaanko siihen myös toiminnan jyrkkyyttä ja missä muodossa? Riittääkö tällöin tietyn toiminnan vaatiminen vai tarvitaanko siihen ryhtyminen ryhtymistä myös käytännön tasolla? Mikäli radikaalisuus ajatuksen tasolla riittää, äärioikeistoon kuului useita järjestöjä, mutta mikäli oikein tarkkaan rajataan, voidaan käsitteen ulkopuolelle käsittelyajanjaksolla sulkea vaikka kaikki muut järjestöt lapuanliikettä lukuunottamatta.

Oikeastaan lapuanliike oli ainoa järjestö, joka toteutti vaatimuksiaan myös millä tavalla tahansa tulkittuna radikaaleja menetelmiä käyttäen. Menetelmät olivat painostuksenomaisia ja ylittivät monin paikoin kirjoitetun lain ja säädökset. Lapuanliikkeestä muodostuikin suomalaisen äärioikeiston merkittävin järjestö. Voidaan tulkita, että niin ei olisi todennäköisesti käynyt tai ainakin liikkeen saavutukset olisivat jääneet huomattavasti vähäisemmiksi ilman radikaaleja toimintamuotoja myös käytännön tasolla. Tietenkään väkivaltainen esiintyminen ei ollut kaiken perusta, sillä ilman suurta joukkokannatusta liike ei olisi pystynyt toteuttamaan vaatimuksiaan painostamalla. Yleisen kannatuksen menetyksen myötä lapuanliikkeen kapina epäonnistui ja järjestö saatettiin lakkauttaa kapi-nallisuuden vuoksi. Yleisen kannatuksen menettämällä perusteleminen on mahdollista siinä mielessä, että lapuanliike oli saanut ennenkin hallituksen vaihdettua ja uuden hallituksen toimimaan ainakin aluksi haluamallaan tavalla.

Ideologisen radikaalisuuden tai äärimmäisyyden määrittelemisen on jo huomattavasti vaikeampaa. Tällöin tulee vetää aina jokin raja, minkä jälkeen jokin järjestö edustaa radikaalia ajattelua jossakin asiassa, mikä tekee määrittelystä aina keinotekoista. Tällöin voidaan tulkita, että jokin järjestö on vaikka taloudellisissa asioissa radikaali mutta ei olekaan sitä vaikka parlamentaarisen järjestelmän uudistamisessa. Tällöin täytyy miettiä, ovatko tällaiset järjestöt äärioikeistolaisia vai eivät. Toisaalta voidaan miettiä, ovatko edellä mainitut seikat oleellisia nimenomaan äärioikeistolaisuuden osalta, vai voidaanko ne jättää myös määritelmässä syrjään ja keskittyä lähinnä kansallisuuskysymyksiin, jotka olivat paljon keskeisempiä. Ideologisesti kansallisuuskysymyksessä oli äärioikeistolla keskeistä venäläisyyden ja kommunismin vastustaminen. Yhteisen ominaisuuden lisäksi erilaisilla perusteilla oltiin erimielisiä ruotsinkielisistä ja sosialidemokraateista.

Venäläisvastaisuuden tai kommunisminvastaisuuden ollessa määrittävänä tekijänä kaikki yleisesti äärioikeistoon tulkittut järjestöt sinne varmasti kuuluvat. Tämä jottuu lähinnä siitä, että niiden vastustus oli niin yleistä, ettei sitä oikeastaan voi katsoa edes äärioikeiston erityispiirteeksi. Tätä osoittaa esimerkiksi alussa lähinnä vain antikommunistisena alkaneen lapuanliikkeen saavuttama suosio verrattuna muitakin tavoitteita omaksuneisiin järjestöihin. Näitä järjestöjä oli toiminut eri muodoissaan jo pidemmänkin aikaa. Suomen Suojelusliiton propaganda kohdistui samaan aihepiiriin, mutta venäläisvastaisuus lienee karkottanut siltä enemmän kannatuksen.

Yleisesti ottaen ei ole kyetty määrittelemään, mitkä olivat äärioikeiston ideologisia tunnusmerkkejä. Voidaan määritellä, mitä maailmansotien välillä esiintyneet järjestöt tavoittelivat, mutta niiden yleistäminen laajemmin ei puolusta paikkaansa. Aikasidonnaisuuden voi huomata molempiin suuntiin, sillä myöhemmät äärioikeiston järjestöt olisivat varmasti ajaneet eri asioita ja toisaalta tuolloin äärioikeistilaisiksi katsotut ajatukset eivät sitä myöhemmin enää olisikaan. Tämän vuoksi määrittelyn kannalta lienee oleellisinta järjestöstä saatava kokonaiskuva, ei niinkään yksittäiset ohjelma-kohtat tai niiden muoto.

Tältä pohjalta voidaan hahmottaa äärioikeistolaisiksi tulkittujen järjestöjen peruspiirteitä. Ne on sittemmin tulkittu joiltakin osin äärioikeiston tunnusmerkeiksi. Voidaan kärjistetysti ajatella, että juuri äärioikeiston ajamina ohjelmakohtatkin muodostuivat äärioikeistolaisiksi. Tällöin ei ole huomioitu tarpeeksi sitä, minkä verran näistä asioista oli itse asiassa jo muiden poliittisten järjestöjen tai puolueiden ohjelmissa. Tämänkaltaiset viittaukset eivät puutu täysin, mutta ne jäävät melko yleiselle tasolle ja niitä olisi varmasti löydettävissä enemmänkin. Karvonen on esittänyt, että äärioikeiston ideologia oli muodostettu kopioimalla osia sieltä ja toisia täältä.

Aatteiden omaksuminen on kuitenkin jatkuvaa ja loppujen lopuksi kaikki aatteet on kopioitu jostakin muualta, eikä se tee niistä sen huonompia kuin niin sanotuista alkuperäisistä aatteista, kuten voitaisiin Karvosen pohjalta tulkita. Suomalaisen äärioikeiston osalta voidaan puhua eräänlaisesta vastareaktiosta Venäjällä tapahtuneeseen vallankumoukseen. Tämän vuoksi äärioikeistolle oli tunnusomaista venäläisyyden ja kommunismin vastaisuus. Rintala on todennut, että suomalaisen äärioikeiston yhdistävänä tekijänä olisi ollut se, että siihen kuuluvat olisivat kannattaneet Venäjälle suoritettavaa interventiota vuonna 1919. Kaikesta vasemmistovastaisuudestaan huolimatta äärioikeistossa oli myös paljon yhtäläisyyksiä aatesuunnan kanssa.

Eräänlaisina ääri-ilmiöinä molemmat vastustivat vallitsevia oloja ja hallitusjärjestelmää. Samalla ne pyrkivät luomaan siitä sellaisen, joka parhaiten vastaisi heidän omien ryhmiensä etuja. Voidaan tulkita, että eroa oli enemmän tuossa tavoitteessa kuin itse liikkeissä. Oikeisto tavoitteli vahvaa hallitusta ja painotettua vaalijärjestelmää, kun vasemmisto pyrki tekemään kaikista tasa-arvoisia. Käytännössä valtaan päästyään eri maissa on havaittavissa, etteivät olot loppujen lopuksi paljon toisistaan eronneet, vaan diktatuurit vain esiintyivät eri tunnuksin.

Kokoavasti suomalaisen äärioikeiston keskeisimmistä järjestöistä käytetyt käsitteet voidaan tiivistää seuraavaan taulukkoon. (taulukko 2.)

Käsite	Akateeminen Karjala-Seura	Lapuanliike	Isänmaallinen Kansanliike
Fasismi	Lundin 1960, Alapuro 1973, Kalela 1976, Karvonen 1990	Paasivirta 1949, Lundin 1960, Alapuro 1973, Suomen työväenliikkeen historia 1977, Kalela 1976, Klinge 1968 ja 1983, Nygård 1982, Siltala 1985, Karvonen 1988 ja 1990	Lundin 1960, Upton 1970, Hyvämäki 1971, Alapuro 1973, Kalela 1976, Suomen työväenliikkeen historia 1977, Ahti 1982, Siltala 1985, Karvonen 1988 ja 1990
Oikeistoradikalismi	Uola 1969, Ahti 1982, Soikkanen 1984	Uola 1969, Upton 1970, Hyvämäki 1971 ja 1978, Kalela 1976, Ahti 1982 ja 1987, Paasivirta 1984, Soikkanen 1984, Ekberg 1991	Hyvämäki 1978, Hiedanniemi 1980, Uola 1982, Klinge 1983, Paasivirta 1984, Soikkanen 1984, Ekberg 1991
Äärioikeisto	Rintala 1962 ja 1963, Laurila 1967, Nygård 1978 ja 1982, Soikkanen 1984	Rintala 1962 ja 1963, Nygård 1978 ja 1982	Rintala 1962 ja 1963, Nygård 1982, Soikkanen 1984

Taulukko 2. Tutkijoiden käyttämät käsitteet järjestöistä.

Suomalaisen äärioikeiston järjestöistä käytettyjen käsitteiden moninaisuudesta ja sekavasta käytöstä johtuen ei voida paljonkaan päätellä tutkijoiden käyttämistä käsitteistä. Päättelyä helpottaa, mikäli on selvitetty, millä perusteella tai miltä teoreettiselta pohjalta käsitettä käytetään. Näin ei kuitenkaan aina ole tehty, jolloin asennoituminen käsiteltävään aiheeseen tulee tehdä muuta kautta kuin vain käsitteisiin tuijottamalla. Lisäksi tulkintaa hankaloittaa monien eri käsitteiden käyttö samassa tutkimuksessa samasta ilmiöstä, jolloin on esitetty, että järjestö oli toisaalta tällainen ja toisaalta tuollainen. Edellä mainitut käsitteet ovat hyvin vahvoja sanoja, joita käyttämällä voidaan helposti leimata jokin ilmiö, järjestö tai henkilö tiettyyn kategoriaan. Tutkimuksissa käsitteitä ei pääasiassa ole käytetty tähän tarkoitukseen. Niiden käyttö edustaa valtaosin sitä käsitystä, mikä tutkijalla aihepiiristä on ollut tai mihin tulokseen hän on käyttämänsä teoriapohjan avulla tullut.

Ei voida kieltää, etteikö käsitteiden valinnassa olisi esiintynyt tarkoituksenmukaisuutta, mutta paremmin kuin käytettyjen käsitteiden kautta, ne ovat havaittavissa tutkimuksen muista osista. Toisin sanoen ei ole niinkään merkityksellistä, mitä käsitettä on käytetty, sillä enemmän tutkijan tulkinnasta kertoo se, miten asia muuten on esitetty. Suomalaisen äärioikeiston tutkimuksessa on oikeastaan vain kaksi piirrettä, joissa tutkijat ovat lähes poikkeuksetta esittäneet oman tulkintansa. Toinen on käsitteiden käyttöön liittyvät valinnat ja toinen on lapuanliikkeen synty. Tutkijoiden asennoitumisen mittaamisen kannalta lapuanliikkeen synnystä esitetyt tulkinnat ovat hedelmällisempiä, sillä tällöin kaikki puhuvat samasta ilmiöstä, eikä edellä mainittu moninaisuus tule häiritsemään tulkintaa.

Lapuanliikkeen synnystä esitetyt moninaiset tulkinnat ovat omiaan kuvaamaan paitsi ilmiön moninaisuutta ja kiistanalaisuutta, myös tutkijoiden asennoitumista koko aihepiiriin. Vaikka tehtävänäasettelut ovat olleet hyvin erilaisia, eivät ne poista sitä tosiasiaa, että lapuanliikkeen synty on tulkittu, kuten se omaan tehtävänäasetteluun ja intresseihin parhaiten sopii. Vaikka tässä analysoidaan tutkimuksia lähinnä vain yhdestä kohdasta esitetyn tulkinnan perusteella, se ei ainakaan pääasiassa tee kovinkaan suurta vääryyttä tutkimuskohteille, sillä muut tulkinnat ovat pitkälti sopusoinnussa edellä mainitun kanssa.

Tutkimusten jaottelu tapahtuu perinteisen oikeisto-vasemmisto -akselin avulla. Oikeistolaisin näkemys on jo liikkeen itsensä ilmoittama perustelu toiminnalleen eli isänmaallisen kansan vastareaktio kommunistien toimintaa vastaan. Vastaavasti vasemmiston perinteistä näkemystä edustaa kommunistien tulkinta vuodelta 1929, jonka mukaan lapuanliike oli vientiteollisuuden salaliitto työläisiä vastaan taloudellisen laman yhteydessä. Tämä jako ei kuitenkaan ole riittävä, sillä tutkimuksia ei voida sijoittaa näin yksioikoiselle janalle tulkintojen monimuotoisuuden ja erilaisten ehdollistavien

asianhaarojen ja näkökantojen vuoksi. Sen vuoksi onkin aina syytä mainita, minkä pohjalta tulkintaan on päädytty.

Vanhempien tutkimusten osalta määrittelemisen oikeistolaisen tai vasemmistolaisen tradition mukaisiksi on huomattavasti yksinkertaisempaa ja selkeämmin hahmotettavaa kuin uudempien tulkintojen osalta. Syynä tähän saattaa olla aikaisemmin selkeän poliittisen ryhmäjaon lieventyminen, jolloin välittävienkin näkemysten esittäminen on tullut mahdolliseksi. Toisaalta myös tiedon lisääntyminen on mahdollistanut monipuolisemmat tulkinnat. Toisaalta uudemmat tutkimukset eivät ole tuoneet tulkintoihin selkeästi uusia puolia ja muutos onkin koskenut enemmänkin perusteluja kuin itse lapuanliikkeen syytä.

Jo aikaisemmin esitettyjen tulkintojen pohjalta tulkinnat on mahdollista jaotella kolmeen eri kategoriaan. Oikeistolaiset tulkinnat ovat vedonneet lähinnä kommunistien voimistuneeseen toimintaan, heikkoon hallitukseen sekä toisaalta vuoden 1918 jälkeisiin pettymyksiin, joita nyt pyrittiin korjaamaan. Tällaisia tulkintoja on esitetty lapuanliikkeen toiminnan yhteydestä alkaen. Paitsi että ylipäättään oikeistolaisiin tulkintoihin, voidaan tulkinnat jakaa tarkemminkin. Yhteisenä tekijänä kaikilla on kommunismin peikko, jota vastaan ja jonka vuoksi liike käynnistyi. Tarkemmat perustelut voidaan aloittaa joko liikkeen itsensä tai poliittisen arvostelun näkökulmasta. Tässä keskitytään siihen piirteeseen, joka on nostettu tulkinnassa merkittävämmäksi, mikäli jakoa on tehty. Varhaisemmat tulkinnat, kuten Paasivirran, lähtivät liikkeelle heikon hallinnon politiikan arvostelusta, jolloin tilalle tuli ottaa toiset keinot. Klingen tulkinta on kuin kopio edellisestä. Valtion tehottomuudella ilmiötä ovat selittäneet myös Hyvämäki ja Rintala. Rintala on toisaalta tulkinnut lapuanliikettä myös järjestön omasta näkökulmasta käsin ja nähnyt sen valkoisen Suomen jatkumisen turvaamisena. Tähän traditioon ovat myöhemmin liittyneet ja siihen oman lisänsä tuoneet Lehtinen ja Siltala.

Vasemmistolaisen tradition pohjalta syynä on nähty porvariston hyökkäys vasemmiston tuhoamiseksi. Tällöin syy on ollut melko yksioikoinen, eikä siihen ole tehty merkittäviä lisäyksiä. Perinteisimmillään näkemystä edustavat Lundin ja Upton, joille lapuanliike oli eräänlainen salaliittoteoria, joka odotti vain kommunismin tuhoutumista. Suomen työväenliikkeen historian esittämä tulkinta ei tästä juurikaan poikkea, paitsi että kansainväliset aatteet katsotaan osasyllisiksi. Oikeastaan vain Kalela tuo tulkinnassaan uutta perinteiseen vasemmiston näkemykseen. Syynä on edelleen porvariston hyökkäys työväestöä vastaan, mutta lientymistä osoittaa tulkinta siitä, että lapuanliikkeen liike-elämää hyödyttävän luonteen vuoksi olisi ollut ihme, mikäli se ei olisi liikettä kannattanut.

Näiden selkeämmin oikeiston tai vasemmiston tradition mukaisten tulkintojen lisäksi voidaan erottaa kolmas kategoria, jossa tulkinnat edustavat enemmänkin jonkinlaista välittävää näkemystä, eivätkä siten ole sellaisinaan sijoitettavissa edellisiin. Alapuron tulkinnan mukaan oikeisto ja talonpojat yhdistyivät laman myötä kommunisteja vastaan. Nygård on puolestaan nähnyt lapuanliikkeen johtuneen enemmänkin talonpojista, jotka taloudellisen tilanteen ja omien olojensa heikennyttyä hyökkäsivät kommunisteja vastaan.

Toisenlaista välittävää näkemystä edustaa Kettunen, jonka näkemys valkoisen työmiehen ideaalin saattamisesta vallitsevaksi on hyvinkin vasemmistolainen. Tavoitteen ajaminen asetti kuitenkin kyseenalaiseksi valtion kyvyn turvata vapaussodan perintö, mikä puolestaan kuuluu oikeistolaiseen traditioon. Eräänlaista välimuototulkintaa edustaa myös Alapuron ja Allardtin näkemys Suomen ja Neuvostoliiton sosiaalisten järjestelmien yhteenkietoutumisesta. Näkemys on ainoa, jossa annetaan ratkaiseva merkitys muille kuin Suomen omille tapahtumille. Vaikka kommunistien toiminta nähtiinkin yleisesti Neuvostoliitosta ohjatuksi, olivat he kuitenkin enemmänkin sisäpoliittinen ongelma. Toisaalta syiksi esitetyt kansainväliset totalitaariset aatteet olivat tulkinnoissa vain sivuosassa eräänä osatekijänä eivätkä ratkaisevassa asemassa, kuten viimeksi esitetystä.

Lähteet

Päälähteet

Alapuro 1973, Alapuro, Risto, Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki.

Ekberg 1991, Ekberg, Henrik, Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932-1944. Ekenäs.

Korjus 1976, Korjus, Jaakko, Vihtori Kosola. Legenda jo eläessään. Porvoo.

Laurila 1967, Laurila, Juhani, Suomen Kansan Järjestö – kartoittava tutkimus Suomen Kansan Järjestön aatteista ja suhteesta muihin kansallissosialistisiin suuntauksiin Suomessa lähinnä vuosina 1932-1934. Turun yliopiston valtio-opin laitos tutkimussarja C 5.

Lundin 1960, Lundin, Charles Leonard, Suomi toisessa maailmansodassa. Jyväskylä.

Nygård 1978, Nygård, Toivo, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu.

Nygård 1982, Nygård, Toivo, Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Studia historica jyväsyläensia 25. Saarijärvi.

Perälä 1998, Perälä, Reijo, Lapuan liike ja sanan mahti. Studia historica septentrionalia 33. Jyväskylä.

Rintala 1962, Rintala, Marvin, Three Generations: the Extreme Right Wing in Finnish Politics. Indiana university publications. Russian and East European series, vol. 22. Bloomington.

Siltala 1985, Siltala, Juha, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Helsinki.

Uola 1969, Uola, Mikko, Isänmaallisen kansanliikkeen synty 1932-33. Turun yliopiston Suomen historian laitoksen monistesarja B tutkimuksia III. Turku.

Uola 1982, Uola, Mikko, Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932-1944. Keuruu.

Uola 1988, Uola, Mikko, Rintamamiesten liitto. Vapaussodan Rintamamiesten liitto/ Rintamamiesliitto 1929-1944. Rauma.

Tutkimuskirjallisuus ja artikkelit

Ahti 1982, Ahti, Martti, Konspiration, massrörelse, partibildning. Om antikommunistiska, högerradikala och fascistiska verksamhetsformer i Finland under 1. republikken (1918-1944). Teoksessa Løe, Håkon ja Kristensen, Jan L. (toim.), Kritisk fascismeforskning. Aalborg.

Ahti 1987, Ahti, Martti, Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919. Espoo.

Ahti 1990, Ahti, Martti, Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, Fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932. Keuruu.

Ahtiainen & Tervonen 1990, Ahtiainen, Pekka ja Tervonen, Jukka, Historiatiede oman aikansa tulkkina. Katsaus suomalaisen historiankirjoituksen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden ajalta. Teoksessa Ahtiainen et al. (toim.) Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Juva.

Alapuro & Allardt 1978, Alapuro, Risto ja Allardt, Erik, The Lapua Movement: The Threat of Rightist Takeover in Finland, 1930-32. Teoksessa Linz, Juan J. & Stepan, Alfred (ed.), The Breakdown of Democratic Regimes. United States of America.

Borg 1965, Borg, Olavi, Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin. Porvoo.

Haapala 1989, Haapala, Pertti, Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä.

Haapala 1990, Haapala, Pertti, Sosiaalhistorian lupaus. Teoksessa Ahtiainen et al. (toim.) Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Juva

Halmesvirta 2003, Halmesvirta, Anssi, Suomen historian sankarit ja roistot unkarilaisille tarjoiltuna: István Dolmányosin Suomen historia (1972) – ideologisen historiankirjoituksen malliesimerkki. Teoksessa Ahonen ym. (toim.) Toivon historia. Jyväskylä.

Hiedanniemi 1980, Hiedanniemi, Britta, Kulttuuriin verhottua politiikkaa. Kansallissosialistisen Saksan kulttuuripropaganda Suomessa 1933-1940. Keuruu.

Huttula 2000, Huttula, Tapio, Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929 – 1932. Bibliotheca historica 55. Helsinki.

Hyrkkänen 2002, Hyrkkänen, Markku, Aatehistorian mieli. Jyväskylä.

Hyvämäki 1958, Hyvämäki, Lauri, Kommunismi ja jälkiaktivismi. Suomalainen Suomi 5/1958.

Hyvämäki 1964, Hyvämäki, Lauri, Kommunisminvastaisen lainsäädännön synty ja lapuanliike. Teoksessa Castren, Matti, Jutikkala, Eino & Tommila, Päiviö (toim.), Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919-39. Porvoo.

Hyvämäki 1971, Hyvämäki, Lauri, Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalisimmista. Helsinki.

Hyvämäki 1978, Hyvämäki, Lauri, Lapuanliike, fasismi, historiantutkimus. Kanava 9/1978.

Kalela 1976, Kalela, Jorma, Right-Wing Radicalism in Finland During the Inter-War Period. Scandinavian Journal of History 1976.

Kalela 1987, Kalela, Jorma, Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lama-
vuosina 1929-1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos tutkimuksia 13. Helsinki.

Kallenautio 1985, Kallenautio, Jorma, Kun Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955. Helsinki.

Karvonen 1988, Karvonen, Lauri, From White to Blue-and-Black. Finnish Fascism in the Inter-War Era. Helsinki.

Karvonen 1990, Karvonen, Lauri, Fascismen i Europa. Lund.

Kettunen 1986, Kettunen, Pauli, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosiaalidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930. Jyväskylä. Historiallisia tutkimuksia 138.

Kettunen 1990, Kettunen, Pauli, Poliitiikan menneisyys ja poliittinen historia. Teoksessa Ahtiainen et al. (toim.) Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Juva.

Klinge 1968, Klinge, Matti, Ylioppilaskunnan historia IV. 1918-1960. Porvoo.

Klinge 1983, Klinge, Matti, Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Juva.

Lehtinen 1984, Lehtinen, Erkki, Lapuan historia II. Suomen sodasta pitäjäkauden loppuun. Vaasa.

Luostarinen 1986, Luostarinen, Heikki, Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44: tausta ja sisältö. Jyväskylä.

Norrena 1993, Norrena, Leevi, Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 178. Tampere.

Nygård 1986, Nygård, Toivo, Lapuanliikkeen sisäinen kehitys ja toimintamenetelmät. Teoksessa Puolue, valtio ja edustuksellinen demokratia. Pekka Nyholmille omistettu juhlakirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 56. Jyväskylä.

Paasivirta 1949, Paasivirta, Juhani, Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys. Porvoo.

Paasivirta 1987, Paasivirta, Juhani, Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla. Vammala.

Perelman 1996, Perelman, Chaïm, Retoriikan valtakunta. Jyväskylä.

Rintala 1963, Rintala, Marvin, Äärioikeisto Suomen poliittisessä elämässä 1917-1939. Poliitikka 3/1963.

Ruuskanen 2000, Ruuskanen, Esa, Lapualaisaktivismia punamaakunnassa. Työväentalojen sulke-
miset ja kunnanvaltuustojen puhdistukset Pohjois-Savossa 1930. Suomen historian lisensiaatintyö,
Jyväskylän yliopisto.

Siltala 1982, Siltala, Juha, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. HAik 2/1982.

Soikkanen 1984, Soikkanen, Timo, Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Ulko- ja
sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939. Juva.

Soikkanen 1991, Soikkanen, Timo, Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja
uuden ulkopolitiikan juurilla. Juva.

Suomen työväenliikkeen historia 1977, Haataja, Lauri, Hentilä, Seppo, Kalela, Jorma & Turtola,
Jussi (toim.), Suomen työväenliikkeen historia. Joensuu.

Talikka 1969, Talikka, Annikki, Frustraatiotilanteet ja demokratia. Sosiologinen tutkimus frustraatiotilanteista sisäpoliittisten konfliktien strategioiden ennustajana. Tampere.

Uola 1979, Uola, Mikko, Lalliliitto – poliittinen mörkö vai Lapuanliikkeen edelläkävijä? HAik
3/1979.

Upton 1970, Upton, Anthony F., Kommunismi Suomessa. Rauma.

Wallenius 1972, Wallenius, Anni, Kyyditys. Hämeenlinna.

Arvostelut

Hyvämäki 1962, Hyvämäki, Lauri, Marvin Rintala. Suomalainen Suomi 5/1962.

Hyvämäki 1973, Hyvämäki, Lauri, Mustan lipun veljeskunta. Kanava 7/1973.

Hyvämäki 1977, Hyvämäki, Lauri, Vihtori Kosola – viimeinen nuijapäällikkö. Kanava 3/1977.

Impola 1957, Impola, Heikki, Suomi toisessa maailmansodassa. HAik 3/1957.

Jokipii 1988, Jokipii, Mauno, Vapaussoturien keskusjärjestön vaiheet. HAik 2/1988.

Jutikkala 1983, Jutikkala, Eino, Tutkijain tungosta oikeistoradikalismien äärellä. Kanava 5/1983.

Manninen 1973, Manninen, Antero, Osittain onnistunut löytöretki. HAik 4/1973.

Mn. A., 1957, Mn., A., Lännestä valo. Suomalainen Suomi 5/1957.

Mylly 1986, Mylly, Juhani, Kuuma väitöskirja kuumasta aiheesta. HAik 1/1986.

Siltala 1983, Siltala, Juha, Sinimusta aalto. Kanava 2/1983.

Soikkanen 1963, Soikkanen, Hannu, Suomalainen oikeistoradikalismi Amerikasta käsin. HAik 3/1963.

Vares 1992, Vares, Vesa, Johtajan suomalaiset jäljittelijät. Kanava 6/1992.

Yleisesitykset

Kansakunnan historia 3 1985, Huttunen, Veikko ja Aalto, Teemu, Kansakunnan historia 3. Itsenäinen Suomi. Porvoo.

Suomen historia 1999, Jutikkala, Eino ja Pirinen, Kauko (toim.), Suomen historia. Asutuksen alusta Ahtisaareen. Juva.

Suomen historia 2 2001, Virrankoski, Pentti, Suomen historia 2. Jyväskylä.

Suomen historian käsikirja II 1964, Korhonen, Arvi, (toim.), Suomen historian käsikirja II. Porvoo.

Suomen historian pikkujättiläinen 1997, Zetterberg, Seppo (toim.), Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo.

Suomen kansan historia V 1967, Juva, Einar W. (toim.), Suomen kansan historia V. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika. Keuruu.

Suomen poliittinen historia 1996, Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo ja Nevakivi, Jukka, Suomen poliittinen historia 1809-1995. Juva.